T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FRİEDRİCH NİETZSCHE VE MİCHEL FOUCAULT AÇISINDAN BİLGİ VE İKTİDAR

AZİZ ÖZDEMİR

FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sema ÖNAL

KIRIKKALE-2023

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FRİEDRİCH NİETZSCHE VE MİCHEL FOUCAULT AÇISINDAN BİLGİ VE İKTİDAR

AZİZ ÖZDEMİR

FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sema ÖNAL

KIRIKKALE-2023

Aziz ÖZDEMİR tarafından hazırlanan FRİEDRİCH NİETZSCHE VE MİCHEL FOUCAULT AÇISINDAN BİLGİ VE İKTİDAR adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Sema ÖNAL imza……...
Felsefe Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Başkan: Kamil ŞAHİN imza……...
Felsefe Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Üye: Prof. Dr. Sema ÖNAL imza……...
Felsefe Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cüneyt GÜLTEKİN imza……...
Felsefe Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.

Tez Savunma Tarihi: ……/……/2023

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

…….…….
Doç. Dr. Abdüssamed YEŞİLDAĞ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

beyan ederim.

Aziz ÖZDEMİR

……/……/2023

ÖZET

FRİEDRİCH NİETZSCHE VE MİCHEL FOUCAULT AÇISINDAN BİLGİ VE İKTİDAR

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Sema ÖNAL

Mart 2023, 100 sayfa

Bu çalışmada amaç Nietzsche ve Foucault'nun bilgi ve iktidar kavramlarının incelenip karşılaştırılmasıdır. Nietzsche ve Foucault'nun felsefeleri, yaşamı, kavramları, eserleri literatür taraması yöntemiyle incelenmiştir. Nietzsche, çalışmalarında; bilgi, iktidar, nihilizm, güç istenci, ahlak, decadence, tanrının ölümü, üst insan gibi birçok önemli kavrama yer vermiş ve birçok eser oluşturmuştur. Felsefesinin temeli değerlerin tersine çevrilmesidir. Bilgi ve iktidar kavramlarında da bu durum görülmektedir. Bilgi kişisel çıkarlardan bağımsız olamayacağı için Nietzsche'ye göre nesnel bilgi yoktur ve Hristiyanlığın bilgisi de nesnel değildir. Çünkü din adamları ve ülkeyi yönetenler Hristiyanlığı kendi çıkarları için kullanır. Nietzsche, toplumda güçlü ve aciz olmak üzere iki tip insandan söz eder. Güçsüzler bilgileri eleştirmeden kabul ederler; belirsizlikten korkarlar. Güçlü insan sağlıklıdır ve sayısı azdır. Kendi kararlarıyla hareket edip belirsizlik içerisinde gelişen insandır. Nietzsche'ye göre ülke yönetimi güçlü insanların yani soyluların elinde olmalıdır. Çünkü güçsüz insanlar çobana ihtiyaç duyar. Nietzsche toplumu en küçük birimden başlayarak en büyük birime kadar inceler. Özgürlük vazgeçilmezidir, güç istencini önemser. Foucault, arkeolojik çözümleme, episteme, epistemik kırılmalar, iktidar kavramlarını ortaya koymuş ve birçok eser meydana getirmiştir. Bilginin tanımını yaparken bilmelerin toplamı olmadığını ve kendisiyle özelleşen söylemin içinde kendisinden bahsedilen şey olduğunu ifade etmiştir. İktidarın da bilgi ile var olabileceğini, sosyal ilişkilerin her aşamasında iktidardan söz edilebileceğini, iktidarın tek başına var olamayacağını ifade etmiştir. Ona göre değişmez, mutlak bir iktidar yoktur. İktidar bilgiye insanlar aracılığı ile ulaşır ve bilgi sahibi olan iktidar güç kazanır. İnsanların bilgiye ulaşabilmeleri için özgürlüğe ihtiyacı vardır. İktidarın insanlara özgürlük fırsatı tanıması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Foucault, Nietzsche, Bilgi, İktidar

ABSTRACT

COMPARISON OF THE CONCEPTS OF KNOWLEDGE AND POWER IN NIETZSCHE AND FOUCAULT

Kırıkkale University

Social Sciences Institute

Department of Philosophy, Master's Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Sema ÖNAL

March 2023, 100 pages

The aim of this study is to examine and compare the concepts of knowledge and power of Nietzsche and Foucault. In the study, the philosophies, life, important concepts, works and concept relations of the two philosophers were examined by the literature review method. In his works; Nietzsche gave place to many important cocepts such as knowledge, power, nihilism, will to power, morality, decadence, death of god, superhuman and he created many works. The basis of his philosophy is the reversal of values. This is also seen in the concepts of knowledge and power. Since the knowledge can not be independent of personal interests, for Nietzsche, there is no objective knowledge and the knowledege of Christianity is also non-objective; because clergy and those who run the country use the Christianity for their own benefits. Nietzsche mentions about two types of people in society, who are strong or weak. The weak accept information uncritically; because they are afraid of uncertainty. Strong people are healthy and few in number. It is a person who acts with his own decisions and develops in uncertainty. According to Nietzsche, the administration of the country should be in the hands of powerful people, namely the nobel people. Because weak people need a shepherd to rule them. Nietzsche examines society from the smallest unit to the largest one. Freedom is indispensable for him; and the will to power is important. Foucault brought about the concepts of archaeological analysis, episteme, epistemic breaks and power. He has produced many works in this field. While defining knowledge, Foucault stated that it is not the sum of knowings and that it is what is mentioned in the discourse that is specialized with it. He stated that power can also exist with knowledge, power can be mentioned at every stage of social relations, and power cannot exist alone. According to him, there is no immutable, absolute power. Power reaches knowledge through people, and the power with knowledge gains power. People need freedom to Access information. For this reason, the government should give people the opportunity for freedom.

Keywords: Foucault, Nietzsche, Knowledge, Power

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu araştırma sürecim ve yüksek lisans eğitimim süresince akademik desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Sema ÖNAL'a ve Doç. Dr. Kamil ŞAHİN'e ilgi ve alakalarından dolayı teşekkür ediyorum.

Ayrıca her daim yanımda olup desteklerini esirgemeyen aileme sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR SAYFASI vi

İÇİNDEKİLER vii

KISALTMALAR DİZİNİ ix

1. GİRİŞ 1

2. FRİEDRİCH NİETZSCHE 7

2.1. Yaşamı ve Eserleri 7

2.2. Felsefesi 13

2.3. Nietzsche Kavramları 16

2.3.1. Nihilizm 16

2.3.2. Decadence 18

2.3.3. Nietzsche'de Ahlak kavramı ve Bilgi İktidar İlişkisi 19

2.3.4. Nietzsche Bilgi 26

2.3.5. Nietzsche İktidar ve Güç İstenci 36

2.3.6. Nietzsche Din İktidar İlişkisi 44

3. MİCHEL FOUCAULT 47

3.1. Yaşamı ve Eserleri 47

3.2. Bilgi 49

3.3. Episteme ve Epistemik Kırılmalar 52

3.4. Hapishaneler 57

3.5. İktidar ve Bilgi-İktidar İlişkisi 60

4. NİETZSCHE VE FOUCAULT'NUN BİLGİ VE İKTİDAR KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI 69

5. SONUÇ 81

Sayfa

KAYNAKLAR 85

ÖZGEÇMİŞ..... 89

KISALTMALAR DİZİNİ

Çev.	Çeviren
s.	Sayfa
vb.	Ve benzeri
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Bu çalışmada Nietzsche ve Foucault ayrı ayrı bölümler halinde ele alınmıştır. Her iki filozofun da yaşamı, felsefesi, eserleri ve önemli kavramları detaylıca açıklanmıştır. Bu kavramların detaylandırılması sonrası aralarındaki ilişkisel durumlar açıklanmıştır. Ayrıca her iki filozofun da kendi felsefesinde bilgi ve iktidar ilişkisi ele alınmıştır. Bilginin, iktidarın; hangi anlama geldiği, kimlerin sahip olabileceği ya da olduğu, nasıl sahip olunabileceği, varlığını hangi toplumda nasıl sürdürdüğü vb. durumlar anlatılmıştır. Bilgiye ve iktidara etki eden nedenler üzerinde sıklıkla durulmuştur. Son olarak da iki filozofun karşılaştırılması bu doğrultuda yapılmıştır. Bu çalışma bilime katkı sağlayacak yeni ve değerli bilgilere ışık tutmaktadır. Bu sebeplerle çalışma konusu araştırma olarak seçilmiştir.

Çalışma, Nietzsche ve Foucault'nun bilgi ve iktidar kavramlarının incelenip farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Değerlendirme sırasında yalnızca bilgi ve iktidar kavramlarının incelenmesiyle kalınmayıp düşünürlerin diğer önemli kavramlarına da yer verilmiştir. Bu doğrultuda kavramlar arası ilişkisel bağlantı anlatılmaya çalışılmıştır. Böylece bilgi ve iktidar kavramı daha geniş açıdan ele alınmıştır.

Nietzsche, çalışmalarında; bilgi, iktidar, decadence, nihilizm, güç istenci, ahlak, tanrının ölümü, üst insan gibi birçok önemli kavrama yer vermiştir. Günümüze kadar gelen birçok eseri vardır. Bu eserlerin her biri çeşitli zorluklarla yazılmıştır. Araştırmacılardan bazıları; Nietzsche'nin yaşadığı sağlık sorunlarının eserlerine de yansıyıp içeriğine etki ettiğini söylerken, bir kısmı da onun en verimli eserlerini o dönemde yazdığını ifade etmiştir. Araştırmalar sonucu birçok tespit yapılmıştır. İki filozofumuz da birçok yönden benzer nitelikli felsefi görüşler ortaya koymuşlardır. Zaman zaman ayrışmış ve zaman zaman da ortak noktada buluşmuşlardır (Savater, 2008, s.35).

Bu araştırma neticesinde; Nietzsche bir yaşam filozofu olarak karşımıza çıkmaktadır. Felsefesi de bir yaşam felsefesidir. O, Metafizik geleneğin dışındadır. Felsefesi yıkıcı

bir görünüme sahiptir. Ona göre, eğer bir tapınak yapılacaksa bir tapınağın da yıkılması gerekmektedir. Araştırmalarında üstün insanı hedeflemiş, insanı yücelten çalışmalarda bulunmuştur. Felsefesinin temeli değerlerin tersine çevrilmesidir. Bilgi ve iktidar kavramlarında da bu durum görülmektedir. Nietzsche nesnel bilginin olmadığını savunan bir filozoftur. Ona göre bilgi, değer, hakikat vb. kavramlar kişisel çıkarlardan bağımsız değildir ve bu yüzden nesnellik söz konusu olamayacaktır. Ona göre toplumdaki her bir göz yeni bir hakikati oluşturmaktadır. Buradan yola çıkan filozofumuz, bilginin ve hakikatin olamayacağını vurgulamaktadır. Nietzsche bilgi ve hakikat kavramlarının ilişkisini sıklıkla okurlarına anlatmaya çalışmıştır. Bilgiye etki eden nedenler için, iktidarların payının yüksek olduğu fikri Nietzsche'nin görüşlerinden biridir. Ona göre Hristiyanlık yoluyla ya da toplum yönetimi yoluyla iktidarı elinde tutan kişiler genellikle bilgi, ahlak vb. kavramları belirlemektedir. Bu belirgin yaşamın dışına çıkmak halk için zordur. Nietzsche özellikle Hıristiyanlığa ağır eleştiriler getirmiştir. Hıristiyanlığın gerek bilgiye gerekse de iktidara etkisini sıklıkla vurgulamıştır. Ona göre dini kavramlar din adamlarının ve ülkeyi yönetenlerin çıkarlarına hizmet etmektedir. O, Hristiyanlığın bilime karşı olduğunu ifade etmektedir. Hristiyanlık bilgi ve iktidar konusunda fazlaca etkilidir. O, Hristiyanlığa ağır eleştiriler getirmiş ve Tanrı öldü diyerek düşüncesini temellendirmiştir. Dini kavramların bilime ters düştüğünü ifade ederek Hristiyanlığın bilimden nefret ettiğini vurgulamıştır. Bu nedenle dinin epistemolojisini fazlaca hedef almıştır. Tanrı ile gerçek arasında tercih yaparak Tanrı'yı terk ettiğini ve böylece gerçeğe ulaşmaya çalıştığını ifade etmiştir. Ona göre varlık, cevher, hakikat gibi kavramlar uydurmadır. O; "ne kadar göz varsa o kadar hakikat vardır" diyerek tek genel geçer bir hakikatin olamayacağını ve böylece de hakikatin olmadığını savunmuştur. Hakikatin dinle, felsefeyle, ahlakla ve bilimle yalan olarak oluşturulduğunu iddia ederek tek gerçeğin oluş olduğunu ve oluşun da yaşam olduğunu vurgulamıştır. Ona göre hakikat politik bir kavramdır. Az sayıdaki güçlü birey ile aciz birey arasındaki iktidar mücadelesinin bir parçasıdır. Nietzsche aciz ve güçlü insan türünün farklı epistemolojik sistemleri olduğunu söyler. Ona göre aciz insanlar hayatlarını devam ettirebilmek için kesinlik ve sabitlik epistemolojisi ister. Çünkü varoluş tehlikelidir. Şeyler hızlıca tehlikeli, faydalı gibi etiketlenirse o zaman tereddüt etmeden uygun davranış gerçekleşebilir. Aciz insanlar hayatta kalabilmek için netlik isterken güçlü insanlar belirsizlikle gelişir. Aciz insanlar güçlüleri çökertmek için kendi epistemolojilerini, hakikat anlayışlarını herkese kabul

ettirmeye çalışır. Böylelikle kaynağını acizlikten alan epistemolojik sistem çoğunluk için hakikat sayılmıştır (Dok, 2015, s.41-46, 88; Kardeşler, 2014, s.44; Nietzsche, 2017, s.10;).

Nietzsche, Avrupa kültürünün ontolojik ve epistemolojik açıdan hasta olduğunu ve bilginin de geçerliliğini yitirip bulandırıldığını söyler. Ona göre toplum sürüye dönüşmüş; varlık, bilgi, devlet, birey-toplum ilişkisi bozulmuştur. Kültür yalancı insanın kültürüdür. Bu doğrultuda Nietzsche, toplumu en küçük birimden başlayarak en büyük birime kadar yol alarak derinlemesine incelemektedir. O, toplumda iki tip insandan söz eder. Güçlü insan ve aciz insandır bu insan tipi. Güçsüz insanlar geçmişte birtakım çıkarlarla ve deneyimlerle oluşan bilgileri eleştirmeden kabul edip yaşamlarını buna göre sürdüren insanlardır. Onlar, kendisinden başka kesimlerin de bu tabloya göre hareket etmelerini isterler. Onlar belirsizlikten korkar ve yaşamlarında netlik ister. Net olanın epistemolojisi onlar için doğru bilgidir. Ayrıca onlar bu epistemolojiyi güçlü insanlar için bir tehdit olarak kullanır. Nietzsche'ye göre güçlü insan sağlıklı insandır ve kendi kararlarıyla hareket edip, belirsizlik içerisinde gelişen insandır. Ona göre ülke yönetimi güçlü insanların yani soyluların elinde olmalıdır. Çünkü güçsüz insanlar kendilerini yönetecek çobana ihtiyaç duymaktadır. Güçlü insanlar az sayıda olup sağlıklı olan bireylerdir (Nebil, Tevfik, Süleyman, 2019, s.41).

Nietzsche için özgürlük vazgeçilmez bir unsurdur. Hayatı mücadele ile geçmiştir. Bu durumda güç istenci kavramı ön plana çıkmaktadır. Filozofumuz bu kavramın hayatın her yerinde olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca dünyada bir oluş olduğu da Nietzsche'nin vazgeçilmez düşüncesidir. Hatta bilgi ve iktidara en çok etki eden unsurlardan birisi de dünyadaki bu oluş sürecidir (Berkowitz, 2003, s.335).

Nietzsche'ye göre epistemoloji güçlü ve aciz insan arasındaki ahlaki bir konudur. Ona göre duyumlar dünyasında tüm deneyimler ahlaki birer deneyimdir. Bir grubun epistemolojisi onların kim olduğunu göstermektedir. Epistemoloji ahlaki bir konu olarak bir grubun karakterini işaret etmektedir. Kavramların yanlış olması onların kullanışlı olmadığı anlamına gelmemektedir. Çoğu insanın sahip olduğu fikirlerin kendisine yararı olabilir ama bu fikirlerin doğruluğunu ifade etmemektedir. Nietzsche'ye göre zıt değerler diye bir şey yoktur. Bir şeyin iyi ya da kötü olduğunu söylemek gerçeğe müdahale etmektir. Örneğin siyah ve beyazı aramak yerine

renklerin karışımı, grinin tonları, farklı karakterlerin iç içe geçişi aranmalıdır. Nietzsche'ye göre aksi kavramlar iç içe geçmiştir (Aktaş, 2017, s.118).

Diğer yandan Foucault da hem bilgi hem de iktidarı detaylıca açıklamıştır. Bu duruma etki eden birçok kavramdan da bahsetmiştir. Arkeolojik çözümleme, episteme, epistemik kırılmalar, iktidar vb. kavramlar onun felsefesinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Foucault bu alanda birçok eser meydana getirmiştir. 1926 yılında Hristiyan, doktor bir ailede dünyaya gelmiştir. Yaşamı ikinci dünya savaşının kargaşalı dönemlerine denk gelmiş ve gençliği bu kargaşalı süreçte geçmiştir. Savaşın etkilerinin yanında, yaşadığı toplumun baskı ve otorite içermesi Foucault için bir diğer bunalım sebebi olmuştur. Kendisinde fark ettiği homoseksüel tercihi, madde kullanımı, intihara kalkışma ve depresif ruh haliyle beraberinde gelen psikomatik hastalıklar yaşadığı baskıcı toplumda hem dışlanmasına hem de çatışma yaşamasına sebep olmuştur. Felsefe ile gençlik yıllarında tanışmıştır. Hegel'in ve Heidegger'in görüşlerinden etkilenmiştir. Felsefe ve Tarih okumalarına karşı yoğun bir ilgisi vardır. Daha sonraları bu ilgisi felsefe ve psikoloji alanlarında uzmanlıklar elde etmesini ve profesyonel çalışmalar ortaya koymasını sağlamıştır. Birçok kitap yazmış ve birçok üniversitede dersler vermiştir. Yüksek akademik görevler almıştır. Bilime sağladığı katkılarla bir yaşam sürdürüp 1984 yılında yaşama veda etmiştir (Foucault, 1980, s.1; Strathern, 2016, s.17; Urhan, 2000, s.3).

M. Foucault, Nietzsche gibi bilgi ve iktidar kavramlarıyla ilgilenmiştir. Hegel'den ve Heidegger'den yoğun olarak etkilenmiştir. İki kavram arası bir ilişki olduğu kanısına varmış ve güç/iktidar kavramını oluşturmuştur. Bilgi, bilmelerin toplamı değildir. Ona göre bilgi, kendisiyle özelleşen söylemin içinde kendisinden bahsedilen şeydir. Bilme; doğru-yanlış, tutarlı-tutarsız tanımlamalarının yapıldığı şeylerdir. Bu tanımlamalar bilgi için uygun değildir. Bilgiyi çözümlemek, bilimselliğini açıklamak anlamına gelmez. Bilgi, bilme terimiyle çözümlenemez. Çözümlemek için bilimsel, bilimselliğini kaybetmiş, bilimsel olamamış şeylerin içinde bulunulan an da dahil olmak üzere tarihsel süreçle açıklanması gerekir. Bilgi derinlemesine ve yüzeysel bilgi olarak iki kategoride incelenmiştir. Bilgi, deney ve bilim arasında var olmakta ve öznellikten uzaktır, bilimlerden bağımsızdır. Bilim, bilginin üzerine inşa olur. Bilgiyi çözümlerken arkeolojik çözümlemeler yapar. Arkeoloji epistemeleri inceler. Epistemeler dört ayrı dönemi belirler. Bu epistemeler; rönesans, klasik, modern, postmodern dönemleri belirler. Bilgi, bu epistemeler çerçevesinde doğru yanlış

değerlendirmesine tabi tutulabilir (Ece, 2009, s.11; Koloş, 2016, s.18-29; Urhan, 2000, s.47-69).

İktidar kavramından ise Foucault, toplum mücadelelerinin kaynağını teşkil ettiği şeklinde bahseder. Değişmez, tanımlanmış bir iktidarın mümkün olmadığını savunur. Organize şekilde hiyerarşik ilişkiler olarak tanımlar. Sosyal ilişkilerin olduğu her yerde iktidardan bahsetmenin mümkün olduğunu belirtir. İktidarın nedenlerini bilgi kuvvetlendirir. Bu sebeple bireylerin özgürlüğünü sağlamalıdır. Bireyler aracılığı ile bilgiye ulaşabilmektedir. İnsanları kontrol altına almak için artık hapishanelerin gerekmediğini, sosyal yaşam düzeniyle ve normlarla kontrol altına almanın mümkün olduğunu belirtir. İktidarın da bilgi ile var olabileceğini, sosyal ilişkilerin her aşamasında iktidardan söz edilebileceğini ve iktidarın tek başına var olamayacağını ifade etmiştir. Ona göre değişmez, mutlak bir iktidar yoktur. İktidar bilgiye insanlar aracılığı ile ulaşır ve bilgi sahibi olan iktidar güç kazanır. İnsanların bilgiye ulaşabilmeleri için özgürlüğe ihtiyacı vardır. Bu sebeple iktidarın insanlara özgürlük fırsatı tanıması gerekmektedir (Akay, 2016, s.26; Koloş, 2016, s.11-115; Revel, 2005, s.128).

2. FRİEDRİCH NİETZSCHE

2.1. Yaşamı ve Eserleri

Nietzsche, 1844 yılının ekim ayında Almanya'da doğdu. Ailesi aslen Polonyalı olup Protestan'dır. 18. yüzyılda Protestanlara uygulanan baskı ve zulümler, evlerinden ve yurtlarından ayrılmalarına neden olmuştur (Danto, 2002, s.1; Tevfik, 2012, s.25).

Nietzsche beş yaşındayken, hasta olan papaz babasını ve bir yıl sonra da erkek kardeşini kaybetti. Bu kayıpların ardından annesi ve kız kardeşiyle birlikte Almanya'nın Naumburg kasabasına taşındı (Tevfik, 2012, s.25). On yaşına geldiğinde Pforta Kolejine parasız yatılı olarak kayıt yaptırdı (Danto, 2002, s.1). Çok disiplinli ve ayrıca da gelenekçi bir yapıya sahip olan bu kolejde öğrenciler derse sabah saat altıda başlardı. Bunun için de sabahın dördünde uyanmak zorunda olurlardı. Oldukça yoğun bir programı olan bu okul, matematik ve bilimden çok Latin ve Yunan Edebiyatını içeren klasik eğitime yönelmişti. Nietzsche burada şiire, edebiyata ve müziğe ilgi duymaya başladı. Ayrıca akademik eleştirelliğe de burada ilgi duydu. Hatta bu ilgisi, onu İncil kitabından şüphe etmeye kadar götürdü (Jackson, 2012, s.5).

Özel çalışmaları ve sanata olan ilgisi onu diğer öğrencilerden daha farklı ve daha başarılı kılmıştır. Müziğe çok ilgili olan filozof, zaman buldukça beste yapar ve bazen de piyano çalardı. Wagner'in besteleri bu dönemde ilgisini çekmiştir. Ayrıca bu okulda yazmış olduğu ahlak konulu makale, onun ileri dönemde ahlak konusundaki fikirlerinin temelini oluşturacaktır. Özetle bu okul, Nietzsche'nin ilerleyen zamanlardaki düşüncelerini oluşturmada çok etkili olmuştur. Nietzsche burada altı yıl eğitim görmüştür (Ludovici, 2011, s.26-28). Okulunu bitirme konuşmasında İsa Mesih'e şükranlarını sunmuş ve varlığının onun lütfuna bağlı olduğunu vurgulamıştır (Tevfik, 2012, s.29). 1858 yılına kadar ailesiyle birlikte, okuduğu şehirde yaşamını sürdürmüştür (Tevfik, 2012, s.25).

Nietzsche, felsefe, doğa bilimleri ve tarih konularında çokça inceleme yapmıştır. O, Hristiyanlığın ve Protestanlığın gerçek özünü anlamak için çeşitli çalışmalara

koyulmuştur. İnanca ve dine zarar vermemeye özen göstererek bilimsel araştırmalar yapmıştır. O, Tanrıya sevgi duymak ve iman etmek gerektiğine inanan birisidir. Araştırmalarında da bu yolda ilerlemiştir. Fakat bu düşünceleri zamanla değişkenlik göstermiştir. Bilmek ve öğrenmek için yaptığı çalışmalarla birlikte, gün geçtikçe din ile bilimler arasındaki uyuma olan inancında azalma görülür. 1862 yılında yazdığı "Kader ve Tarih" isimli denemesi de bu durumu örnekler niteliktedir. Nietzsche burada, kuşku ve tereddüt içerisindedir (Tevfik, 2012, s29).

Filozof, 1864 yılında Bonn Üniversitesine kaydolur. Buraya klasik filoloji ve teoloji eğitimi almak için gelmiştir. Teoloji eğitimine annesinin isteği üzerine başlamıştır. Çünkü annesi onun büyükbabası ve babası gibi papaz olmasını ister. Fakat Nietzsche kısa bir süre sonra teoloji eğitimini bırakır. Onun, tanrıya inanmaktan vazgeçme süreci bu okulda başlar. Nietzsche, bu okula bir türlü ısınamaz ve 1865 yılında, Leipzig Üniversitesi'ne gitmeye karar verir. Burası onun hayatının değişeceği yılları yaşayacağı yerdir (Jackson, 2012, s.5). O, burada Filoloji bölümünde eğitim görmeye başlar.

Nietzsche bir gün arkadaşına, lokantaya gitmek için adres sorar. Fakat arkadaşı ona genelevin adresini söyleyerek yanlış adres verir. Nietzsche de bu yanlış adrese gider. O; bu durumu şöyle ifade eder: "kendimi birdenbire orada buldum" (Savater, 2008, s.30). Bu durum, onun hayatının bundan sonraki kısmını büyük ölçüde etkileyecektir. Çünkü Nietzsche genelevden frengi hastalığı kapar. Delirme, erken ölüm gibi birçok olumsuz duruma neden olan bu hastalığın tedavisi de yoktur (Jackson, 2012, s.5). Nietzsche yanlış gittiği adres olan geneleve birkaç defa da kendi isteğiyle gider ve bu hastalığa yakalandığı da bu süreçler sonunda ortaya çıkar. Gittiği doktor, hastalığın tedavisi olmadığı için usul gereği Nietzsche'ye gerçeği söylemez ve hastalığı ondan gizler. Nietzsche'nin ileri hayatındaki zihinsel bulanıklığı da bu dönemde yakalandığı bu hastalıktan kaynaklanır (Türkoğlu, 2017, s.16).

Nietzsche'nin hayatını etkileyen durumlardan biri de bir gün kitapçıda Schopenhauer'ın "İstenç ve Tasarım Olarak Dünya" isimli eseriyle karşılaşmasıdır. Schopenhauer bu kitabı kıssadan hisse çıkaran bir üslupla yazmıştır. Kitapta etkileyici bir karamsarlık hâkimdir. Nietzsche kitaptan çok etkilenmiştir ve şunları söylemiştir: "Bu kitapta yaşamı ve insan doğasını ürkünç bir muhteşemlikle gördüğüm bir aynaya baktım. Burada hastalık ve şifayı, sürgünü ve sığınağı, cehennemi ve cenneti gördüm." O, böylece Schopenhauer felsefesinin hayranı

olmuştur (Türkoğlu, 2017, s.16). Nietzsche'nin gitmiş olduğu genelevden yakalandığı hastalık ve Schopenhauer'un kitabıyla karşılaşması hayatına yön veren iki önemli olay olmuştur. Schopenhauer'un; dünyanın bir istençle ayakta durduğu ve bu istencin insanlığın meselelerini önemsemediği yönündeki fikirlerinde Nietzsche o dönem kendi düşüncelerini bulmuştur (Jackson, 2012, s.5). Schopenhauer'un karamsar bakış açısı Nietzsche'nin ileriye giden yolu için pusula niteliğindeydi. Onun, istencin temel rolüyle ilgili tasarımı Nietzsche'nin düşüncelerinde çok etkiliydi ve böylece Nietzsche güç istencini geliştirdi (Türkoğlu, 2017, s.16).

Nietzsche için zorlu bir çalışma dönemi olan 1865 – 1867 yıllarındaki Leipzig'deki çalışmaları kariyerine büyük etki etmiştir. Helenizm, Schopenhauer ve Wagner hayatına burada girmiştir. Helenizm onu; kültür problemlerine ve filolojiye, Schopenhauer da felsefeye yöneltmiştir. Wagner ise sanatın basamaklarını öğrenmesini sağlamıştır. Bu unsurlar onun düşüncelerine ışık tutmuştur (Ludovici, 2011, s.28).

1867 yılında Nietzsche, Prusya'da gönüllü olarak askerlik hizmetine başlar. Ağır silahlı bölümünde bir yıllık görevlendirilir. Nietzsche iyi bir at binicisi olmasına rağmen bir gün ata bindiğinde sakatlanır ve bu durum onun aylarca yürüyememesine neden olur. Bir ay gibi bir süre hastanede bu durumdan dolayı yatar ve askerlik hizmetinden ayrılmak durumunda kalır. Kendisine çavuş rütbesi ödülü verilir ve böylece eve dönüş vakti gelir (Türkoğlu, 2017, s.26-27). 1868 yılı Ekim ayında gerçekleşen bu olayla birlikte Nietzsche Leipzig'e geri döner (Ludovici, 2011, s.29). Kasım ayında ise; onda çok fazla etki bırakan Richard Wagner ile tanışır. Bu karşılaşma onda Filolog çevirilerinden uzaklaşmasına etki eden durumlardan biri olmuştur (Granier, 2005, s.13). Nietzsche, yazmış olduğu filoloji makaleleriyle Basel Üniversitesi Kurulunun ilgisini çeker ve hocasının da önerisiyle Klasik Filoloji profesörlüğü teklifi alır (Ludovici, 2011, s.29). 1968 yılında doktora tezi bile olmadan gelen bu teklif sırasında Nietzsche henüz 24 yaşındadır. Bu teklifle Leipzig Üniversitesi de onur duyar ve Nietzsche'ye sınav bile yapmadan doktora derecesi verir. Nietzsche'nin amaçları arasında filoloji üzerine çalışmak olmamasına rağmen hocasını da kıramayarak bu görevi kabul eder. Böylelikle Nietzsche, Basel Üniversitesi'ne Filoloji profesörü olarak atanır. Bu görevi yapabilmek için de İsviçre vatandaşı olur. İlk yıllarında "Homeros ve Klasik Dil Bilimi" ve "Eğitim Enstitülerinin Geleceği" üzerine dersler verir. Öğrencileri tarafından sevilir.

1869 yılında Fransız-Alman savaşında görev alarak halkının yanında olmak ister. İsviçre'nin de tarafsızlığına gölge düşürmemek için savaşa sağlık görevlisi olarak katılıp Alman askerlerine hastabakıcılık yapar. Fakat burada da dizanteri ve difteriye yakalanır. Bu nedenle savaştan dönmek zorunda kalır. Sağlık durumundaki bu bozukluk, Nietzsche'nin iklim değişikliğine paralel olarak seyahat etmesini gerektirir. Hatta bazı Nietzsche yorumcularına göre; onun hasta olması ve güce ihtiyaç duyması felsefesine de etki etmiştir. Onlar, özellikle güç istenci konusunda bu kanıdadır (Danto, 2002, s.2; Ludovici, 2011, s.30; Savater, 2008, s.31).

1871 yılında Nietzsche, tekrarlayan rahatsızlıkları nedeniyle üniversitedeki görevine gidemeyecek hale gelir. Migren krizleri yaşar, yemek yiyemez ve günlerce odasından çıkamaz. Fakat o bu dönemi yine de verimli bir zaman dilimi olarak kullanmaya çalışır (Jackson, 2012, s.8). Bu süreçle birlikte 1872 yılı ocak ayında, "Tragedyanın Doğuşu" isimli eseri yazar. Bu eserde Nietzsche'nin, Wagner ve Schopenhauer'un etkisinden sıyrıldığı görülür. Basel Üniversitesi'nde "Yunan Müzikal Drama" ve "Sokrates ve Trajedi" başlığı altında verilen iki ders için hazırlanan bu eser; Wagner'e övgüler içermesinden dolayı Wagner'i sevenler tarafından beğenilirken Nietzsche'nin Filolog arkadaşları ve Akademi dünyası bu kitabı Wagner propagandası olarak görmüş ve tepkiyle karşılamıştır (Deleuze, 2010, s.10; Ludovici, 2011, s.31; Jackson, 2012, s.8). O dönem bazı yazarlar Nietzsche'yi ölü bir yazar olarak yorumlarken bazıları da kısa sürede üniversite profesörü olmasından rahatsız olmuş ve bunun bir akraba kayırması olduğunu düşünmüştür. Hatta bu kesim, Nietzsche'yi ve bu eserini eleştirmek için "Geleceğin Filoloğu" isminde 32 sayfalık bir kitapçık bastırmıştır. Kitapçığın içeriğinde ise Nietzsche'nin Almanya'nın çalışkan gençliğini yozlaştırdığı ve buna son vermesi gerektiği ifade edilmiş olup Nietzsche ve kitabı acımasızca eleştirilmiştir. Nietzsche bu eleştirilere cevap vermez; fakat bir süre sonra bu tarz eleştiriler onun hayatına olumsuz etki etmeye başlar. Öğrencileri de derse gerektiği kadar ilgi göstermez. Akademik hayatı da ilk eseriyle birlikte sıkıntıya düşmüş olur (Savater, 2008, s.32-33).

1873 ve 1876 yılları arasında ayrı ayrı basılan ve dört yazmadan oluşan "Zamansız Düşünceler" isimli eseri de ikinci eseridir. Eser; modernlerin yerleşik düşünce tarzlarından şiddetli bir kopuşu anlatır. Eleştirel bir üslupla yazılan bu eser, döneminde çok önemli olan kavramları eleştiriye açar. Özellikle ilerleme ve modernlik mitiyle çatışmaya girer (Savater, 2008, s.34).

1878 yılında; Wagner'in yazdığı Parsifal Operası'nda Nietzsche, Hristiyan mistisizminin izlerini bulur ve bunu Hristiyan değerlerine bir geri dönüş olarak yorumlar. Bu eser, din ve ulus kaynaklı geleneksel değerlere karşı olan Nietzsche'nin Wagner'e duyduğu yakınlığının sona ermesine neden olur (Danto, 2002, s.5). Nietzsche aynı yıl, sağlığının giderek kötüleşmesine ve gözündeki rahatsızlıkların uzun saatler yazı yazmasına engel olmasına rağmen, ikinci dönemini temsil eden "İnsanca Pek İnsanca" isimli eserini yazar. Bu eserle birlikte Wagner'den tamamen kopar ve kendi yolunu çizmeye çalışır. Nietzsche'nin ilk dönemindeki Sokrates karşıtı tavırları tersine döner ve Sokrates'i yüceltmeye başlar. Bu dönem Nietzsche'nin, bilimi şiire tercih ettiği, kabul edilmiş tüm inançları sorguladığı ve adeta Fransız Aydınlanmasının akılcı bir filozofu rolüne girdiği bir dönemdir. Bu dönemde Nietzsche'nin felsefesi pozitivist bir karaktere bürünmüştür. O, metafizik eleştirisine girmiş ve insan bilgisinin ve deneyiminin metafiziği gerekli kılan özelliklerinin, materyalist bakış açısıyla açıklanabileceği şeklinde düşünceler belirtmiştir. İyi ve kötü kavramlarını topluma yararlılık zararlılık ölçütü ile temellendirmiştir. 1879 yılına geldiğinde ise; "Karışık Kanılar ve Maksimler" isimli eserini yazmıştır. Göz rahatsızlıkları, baş ağrıları, kusmaları günden güne artan Nietzsche'nin sağlığı günden güne kötüye gitmiştir. Sağlık sorunları ve böylece üniversite yönetiminin onun emekliye ayrılmasını istemesiyle birlikte Nietzsche, aynı yıl üniversitedeki görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. O ise bu sağlıksız durumuna yararlı yönünden bakmaya çalışmıştır. Yıllar sonra yazacağı "Ecco Homo" isimli kitabında da bu sağlıksız durumunun kendince yararlarını anlatacaktır (Danto, 2002, s.5; Ludovici, 2011, s.34; Savater, 2008, s.34).

Nietzsche, emekliliğe ayrıldıktan sonra sağlık sorunları nedeniyle zor zamanlar yaşamıştır. Ayrıca seyahatlere fazlaca vakit ayırmıştır (Danto, 2002, s.2). O; 1880 yılında "Gezgin ile Gölgesi" isimli eserini, 1881 yılında da "Tan Kızıllığı" isimli eserini yazar (Danto, 2002, s.5; Savater, 2008, s.35). Nietzsche'nin bu eserlerinde, gerçek kişiliğinin oluştuğu, ustaca ve cesaretli bir üslup kullandığı görülür (Ludovici, 2011, s.35). Nietzsche, bu dönemde Ebedi Dönüş öğretisini geliştirir. Ona göre evrende her şeyin bir ebedi dönüşü söz konusudur.

1882 yılında Roma'da Lou Salome isimli bir kadınla tanışır. Ona göre bu kadın onun ruh eşidir. Nietzsche, nihayetinde ona evlilik teklifinde bulunur; fakat bu teklifi geri çevrilir. Teklifi geri çevrildiği yetmezmiş gibi Lou Salome başka biriyle sözlenir.

Nietzsche'nin kız kardeşi de Nietzsche'nin istemediği bir adamla evlenir ve uzaklara gider. Nietzsche bu dönemde yalnız kalır. Aynı yıl, ilk kez bengi dönüşten söz ettiği "Şen Bilim" adlı eserini ve "Böyle Buyurdu Zerdüşt" adlı eserinin ilk bölümünü yazar (Savater, 2008, s.35). Böyle buyurdu Zerdüşt isimli eserinde; özgeçmişi, deneyimleri, arkadaşlıkları, kavgaları, hayal kırıklıkları, vb. durumlarını anlatır. Kendi felsefesini şiirsel bir dille açıkça ortaya koyduğu bu eser, yazıldığı dönemde öğretisine ilişkin yanlış anlaşılmalar yüzünden hak ettiği değeri bulmasa da şimdilerde Nietzsche'yi anlamak açısından evrensel bir değere sahiptir (Ludovici, 2011, s.37-38).

Sağlığının bozuk olmasına rağmen Nietzsche eserler yazmaya devam eder. 1886'da "İyinin ve Kötünün Ötesinde", 1887'de "Ahlakın Soy Kütüğü", 1888'de; "Wagner Olayı", "Nietzsche Wagner'e Karşı" ve şiirlerinin yer aldığı "Diyonisos Ditirambosları" isimli eserlerini yazar. Yine aynı yıl "Putların Barışı" ve "İsa'ya Karşı" isimli iki denemesini yazar. Bu iki denemede Nietzsche, Hristiyan karşıtı ve polemikçi tarzda karşımıza çıkar. "İnsan Nasıl Kendisi Olur" isimli eserini de aynı yıl tamamlar (Savater, 2008, s.36). 1889'da "Putların Alaca Karanlığı" isimli eserini yazar. 1895 yılında yayımlanan "Deccal" isimli eseri ve öldükten sonra 1901 yılında yayımlanan "Güç İstenci" isimli eserlerinin yazılması da yine bu döneme denk gelir (Ludovici, 2011, s.38). Özellikle Deccal isimli eserinde Hristiyanlığa olabildiğince çatar. Hıristiyan olmak namussuz olmaktır gibi cümlelerle düşüncelerini ortaya koyar. Hristiyanlık, Tanrı, rahip vb. kavramlarla ilgili düşünce ve inanışlara ağır eleştiriler getirir (Dok, 2015, s.42). Nietzsche'ye göre rahip; sağlıklı ve iyi yetişmiş kişilere karşı günah gibi kavramları bir tehdit aracı olarak kullanır (Aktaş, 2017, s.107).

1889 yılının devamında Nietzsche, sağlık durumunun iyi olmamasına rağmen çok çalışması, bağımlılık derecesinde ilaç kullanması ve hayal kırıklıkları neticesinde delirir. Nietzsche delirmeden önce çalışma masasına son sözlerini ifade eden birtakım notlar bırakır. Bu notlarda Nietzsche; çektiği acıların dayanılmaz hale gelmesi nedeniyle uyuşturucu aldığını ve bunun bile acılarına iyi gelmediğini söyler. Bu sebeple son uyuşturucuyu da aklını kaçıracak derecede alacağını ifade eder. Bu sözler onun delirmeden önceki son sözleridir. Bu aşamadan sonra Nietzsche; hasta, bilinçsiz ve çaresiz şekilde yaşlı annesinin yanında kalır. Kız kardeşi de bir dul olarak yanlarına yerleşir (Ludovici, 2011, s.39-40). 1900 yılında ise beyin kanaması

sonucu hayatını kaybeder (Danto, 2002, s.2). Nietzsche'nin ölümünü kız kardeşi Nietzsche'nin yıllar önce Zerdüşt'ün sonunu anlatmak için kullandığı kelimelerle anlatacaktır: "Dudaklarını kımıldattı ve kapattı adeta; hala söyleyecek bir şeyi varmış da tereddüt etmiş gibi" (Savater, 2008, s.40).

Birçok araştırmacı Nietzsche'nin deliliğinin genetik olduğunu ve eserlerine de bunun yansıdığını söyler (Ludovici, 2011, s.25). Bu söyleme katılmayan araştırmacılardan Baha Tevfik ise; Nietzsche'nin hastalığının en yoğun dönemlerinde bile düşünebilme gücünü koruduğunu ve eserlerini de akıl sağlığı yerinde olarak yazdığını söyler. Hatta Nietzsche'nin birçok problemini hastalığı sayesinde çözebildiğini söylediğine değinir. Ona göre Nietzsche, en verimli eserlerini 1882-1887 yılları arasında sağlığının düzelir gibi olduğu zamanlarda yazmıştır (Tevfik, 2012, s.57).

2.2. Felsefesi

Nietzsche, doğruluktan vazgeçmeyen, özgüvenli, cesaretli, mücadeleci, ikiyüzlülüğe katlanamayan, hakikat arayışında, ilkeli ve de ilkesi için önündeki engellerle sonuna kadar savaşan bir filozoftur. Ona göre mücadele, sonunda yenilgi bile olsa başarı kadar yararlı bir eylemdir. İnsan da kendi istenç ve onuruyla hareket etmelidir (Tevfik, 2012, s.25-27).

Filolog, yazar, filozof, şair gibi birçok vasıf Nietzsche ile nitelendirilebilir. Eserlerinde; düşünsel ve edebi yön, felsefi ve estetik ögeler birbiriyle bağlantılı olup insanın geleceği sorunu, insan ve kültür problemleri, sıklıkla yer alır (Türkoğlu, 2017, s.130). O, insanın yücelmesi ve kendisini saygın hissetmesi için elinden geleni yapmıştır. Birçok akıma sert eleştirilerde bulunmuş ve onları çürütmek için mücadele etmiştir (Ludovici, 2011, s.21). Çağa aykırı bir filozoftur. Kendisiyle, toplumuyla, kültürüyle cesur bir hesaplaşmaya giren Nietzsche; felsefenin bilim yapılmasına da karşı olmuştur. Ona göre dünyanın değişimi için özgün bir felsefe gereklidir ve böylece değerlere ve hakikatlere olan inançlar yıkılabilir. Ona göre filozof; birey olarak var olmalı, yaratıcı olmalı ve aynı zamanda kendi düşüncesine, felsefesine uygun yaşamalıdır. Nietzsche'nin yaşama tarzı ve felsefesi birbirine bağlıdır. (Türkoğlu, 2017, s.131-132). Felsefesi kendi hayatıyla iç içedir. "Ben yazılarımı her zaman bütün vücudumla ve hayatımla yazdım" cümlesi de bu duruma örnek olmaktadır (Dok, 2015, s.70).

Nietzsche, alışılmışın dışında hareket eden bir filozoftur. O, aynı şekilde filozofların özelliklerinden de bahsederken bu noktaya vurgu yapar. Ona göre filozoflar yeni değerler aramalı, yaratmalı ve standartların dışında hareket edebilmelidir. Bu hareket ancak mücadele ile olur ve bu mücadele de cesaret gerektirir. Bütün bu vasıflar ona göre filozoflarda bulunması gereken özelliklerdendir (Tevfik, 2012, s.23). Nietzsche sistemci olmaya karşıdır; çünkü bu durum farklı bakış açılarına kapalıdır. Ona göre insanın kendini gerçekleştirmesi, diğerlerinden farklı olması, farklı bakış açılarıyla hareket etmesi, mücadeleci olması vb. çok önemlidir. Bu noktadan hareketle o, araştırmalarında üst insan kavramına oldukça yer vermiştir. Özellikle bu kavram onun felsefesinde insanı temele aldığını ortaya koymaktadır (Türkoğlu,2017, s.133). O, üst insan kavramına Böyle Buyurdu Zerdüşt isimli eserinde oldukça yer vermiştir. Ona göre üst insan; kendi yolunu çizip hem kendi sınırlarının hem de toplumun ona çizdiği sınırların dışına çıkabilendir. Toplumun ve dinlerin oluşturduğu amaçlara bağlı kalmayan, kendi amacını oluşturan, günümüz insanından daha gelişmiş bir insandır. Ona göre; bugünün insanı için maymun ne ise, üst insan için de bugünün insanı da odur. Bu üst insan; hayatı oluşturup yön verme, değiştirme ve dönüştürme gücünün tanrıda değil, insanda olması gerektiğini düşünüp hareket eden insandır (Kansu, 2020, s.12).

Nietzsche, kişiliğe hitap eden bir filozoftur. Bu yönü onu diğer düşünürlerden farklı kılmıştır. O; akıl yürütme ve mantık kavramlarına çokça eleştirilerde bulunmuştur (Tevfik, 2012, s.24). Ona göre felsefe varlık, ahlak, metafizik, din, bilgi vb. kavramların çokluğunda boğulmuştur. Bu duruma sebep olarak Sokrates'le birlikte, akla verilen sahte özerkliği gösterir. Nietzsche'ye göre akıl ve düşünme, bilişsel bir anlam ifade etmez, oluşu adlandırır ve onu süreç olarak görür (Dok, 2015, s.70).

Nietzsche'nin söylemlerinde, eserlerinde ve düşüncelerinde zaman zaman tutarsızlık olduğu görülebilir. Bu duruma sebep olarak eğitim hayatı ve özellikle de yaşamı öne sürülebilir. 18 yaşına kadarki yaşamı, çıldırmasına kadarki yaşamı ve yorgunluk dönemi olarak nitelendirebileceğimiz son dönemi; bu duruma neden olan unsurlardır (Tevfik, 2012, s.24). Nietzsche; özgünlüğü, kişiliği ve kavramlarının bütünsel bir şekilde anlaşılması açısından zor bir filozoftur (Dok, 2015, s.51-52).

Tanrının ölümü, üst insan, güç istenci, decadence ve nihilizm kavramları eserlerinde fazlaca yer bulur (Türkoğlu, 2017, s.131). Değerlerin tersine çevrilmesi felsefesinin odak noktasıdır. Ona göre bu anlayıştan meydana gelen bilginin, varlığın, nihilizmin

ve değerlerin kaynağı psikolojidir. Bu sebeple psikologların kendilerinden daha öteyi görebilmelerini önermiştir (Dok, 2015, s.98).

Nietzsche, on yedi yaşına kadar Hristiyanlığa düşkün bir yaşam sürdürmüştür. Fakat yaşamının ilerleyen yıllarında, çalışmalarıyla birlikte dine inancı azalmış ve tanrının öldüğünü eserlerinde duyurmuştur. İnancını yitirmesiyle birlikte kendini bulduğunu ifade etmiştir. Böylelikle gerçeği tercih ettiğini vurgulamıştır. Nietzsche için inanç artık Hristiyanlık değil, içgüdüleriyle oluşan yeni bir inançtır. Onun için tüm tanrılar ölmüştür. Bundan sonra yaşama vakti, üstün özelliklere sahip olan insanındır (Tevfik, 2012, s.29-31).

Toplumu oluşturan iki tür insan kategorisi vardır. Bunlar sürü ve soylu insanlardır. Soylu insan düşünceleri ve kişiliği ile davranışta bulunur fakat sürü insanının hareketinin temelinde duyguları yer alır. Nietzsche, soylu insan kavramını daha sık kullanmaktadır. Bu sayede nihilizm ile hesaplaşmasını ortaya koyar. Nihilizme götüren en önemli sebepleri geleneksel değerlerin ve Hristiyanlığın çöküşüdür. Son dönemlerinde ortaya koyduğu eserlerine de sıkça yansıtmıştır (Dok, 2015, s.36-40; Türkoğlu, 2017, s.130). Eserlerinde sıkça yer verdiği hiçlik kavramı, insan var olduğu sürece varlığını koruyacaktır. Hiçlik; toplumsal, kültürel, sanatsal ve ahlaksal ilişkilerde yerini alır. Nietzsche Hristiyan, Alman ve Avrupalı oluş özellikleri sebebiyle kaygı duymaktadır (Dok, 2015, s.99).

Schopenhauer ve Wagner'in görüşlerinden yoğun olarak faydalanmıştır (Tevfik, 2012, s.28). Fakat bir süre sonra görüşleri ters düşmüştür. Wagner'in Hristiyanlık karşısında zayıf kalıp boyun eğdiğini ve Hristiyanlığa özgü şeyleri övdüğünü ifade eder. Onu obskürantizm ile bağdaştırır. Ona nihilist içgüdüleri pohpohladığını düşündüğü için kızmaktadır (Dok, 2015, s.42). Nietzsche, Schopenhauer'un doğaüstücülüğü kavramına fazlaca önem verir. Varlığın özündeki iradeyi ve istemi kabul eder. İrade, tüm varlıkların yaşam savasını sürdürmelerini sağlayan temel arzudur. Bu savaş süreci; arzu, ıstırap, ölüm olarak ifade edilebilir (Tevfik, 2012, s.37). Nietzsche, zamanla Schopenhauer'un da etkisinden uzaklaşmış ve ona ağır eleştiriler yöneltmiştir. Eleştirilerinden biri acıma kavramı ile ilgilidir. Acımak, Hristiyancadır ve Schopenhauer için de acımak bir erdemdir. Schopenhauer acımayı reddetmezken Nietzsche reddeder ve acıma davranışı gösterenleri de sertçe uyarır. Çünkü acımak, yaşamın değerini azaltmakta ve hiçliği ön plana çıkarmaktadır. Hiçlikle beraber hakikat, tanrı, kurtuluş, öbür dünya vb. kavramlar hatırlanmaktadır

(Dok, 2015, s.55). Ona göre varlık, cevher, hakikat gibi kavramlar uydurmadır. Tek gerçek, oluştur. Oluş da yaşamdır. Nietzsche'nin felsefesinde oluş, canlı ilk maddenin açılımı anlamına gelmektedir. Yaratma ve güç istenci onu açılıma sokmaktadır. Yaşamın kendisi güç istencidir. Yaşam ise devamlı bir yaratma, yıkma, yükseliş, alçalış, kendini aşma, decadence sürecinden oluşmaktadır (Dok, 2015, s.88). Güç istemi insani olan bir süreç ve yaratma tarzıdır. Böylece insan aracılığıyla yaratılan yine insan ile görünüme çıkar. Nietzsche kendi anladığının dışındaki metafizik öğretilere karşı çıkar (Dok, 2015, s.93).

Nietzsche'ye göre kendisini problem olarak ele alan insan; decadence'ı, nihili ve öteyi anlamak ister. Bu kişinin son bilgiye, felsefeye ihtiyacı vardır (Dok, 2015, s.86).

2.3. Nietzsche Kavramları

2.3.1. Nihilizm

Latince 'de nihil sözcüğünden türemiş olan Nihilizm, hiç anlamına gelmektedir. Kavram; epistemolojik, ontolojik ve aksiyolojik bir öğretidir.

Nihilizm kavramı, yerine göre farklı anlamlarla ifade edilirken felsefede hiççilik olarak tarif edilir. Hiççilik; değerlere, ahlaka ve düzene karşı çıkan, yeni düzeni kurmak isteyen, bilgiyi inkâr eden ve hiçbir baskıyı kabul etmeyen bir görüştür. Nietzsche nihilizm kavramını, değerlerin değerini kaybetmesi olarak tanımlar. O, geleneksel değerlerden ve bu değerlerin çöküşüyle oluşan krizden kurtulmak için mücadele eder. Ona göre insan; toplumuyla, kültürüyle, tarihiyle hesaplaşacak cesarette olmalıdır. Ayrıca toplumda insanlara değerler dayatmaya çalışılmamalıdır (Dok, 2015, s.23-26).

Nietzsche'ye göre nihilizm olumsuzluk durumu değil bir kriz durumudur. O, bu kriz durumundan kurtulma çabasıyla nihilizm düşüncesini oluşturur. Bu kriz; insanda, toplumda, dinde, ahlakta ve felsefede çöküşe neden olmaktadır. Bu çöküşün yani Decadence'ın sonucu ise nihilizmdir (Çevikbaş, 2011, s.74).

Nietzsche'ye göre; insan için yaşamın özü değer koymadır. Değerler koyarak yaratır insan dünyayı. Gerçeklik yalnızca görünüştür ve görünüşün arkasında hakiki dünya yoktur. Hakikatin olmadığı, sadece oluşun hâkim olduğu dünyada, insan kendini yaratmak zorundadır. Nietzsche, Hıristiyanlığın en başından beri hayata yüz

çevirdiğini ve bundan dolayı nihilizmi savunduğunu söyler. Böylelikle Hıristiyanlığın yıkılışının kendi yüzünden olduğunu ifade eder. Ona göre tanrının ölümü de bu yüzden olmuştur. Tanrının ölümünü insan gerçekleştirmiştir. Nietzsche, bu yıkılışta dinin ve Tanrı'nın insan eseri olduğunun görüldüğünü vurgulamaktadır (Dok, 2015, s.41).

Nietzsche için yapmak yıkmayla mümkündür. Onun nihilizminde en yüksek değerlerin değersizleşmesinden söz edilir. Böyle Buyurdu Zerdüşt isimli kitabında ruhun üç değişim sürecinden bahseder. Ruh deve, aslan, çocuk olmak üzere sıralı bir süreçten geçer. Deve saygı, inanç, gelenek gibi kavramların aktarılma sürecini ifade eder. Aslan da inancın parçalanmasını temsil ederek özgür ruh dönemini ifade eder, nihilizmin yaşanılmasını simgeler. Çocuk da sürecin sonunda nihilizmin yenilmesinde etkili olacak çareleri arar. Böylelikle hayata masumca bir evet söyleminde bulunarak yeni bir inançlılığın dönemini başlatır. Nietzsche için gelişen zihin; hastalık ve tehlike getirerek nihilist hareketi meydana getirir (Dürre, 2020, s.87). İçgüdülerin tesiri ve dayanışmasıyla nihilizm içeren bir dayanışma süreci oluşur. Nihilizmde, ahlakilik yoktur. Bu sebepledir ki birey cesaretini kaybederek güçsüz kalabilir. Mutluluk, ahlaklı dünya düzeni gibi kavramlarda arzuladığını bulamaz, aldanmış olduğunu düşünerek pişmanlık hisseder. Beraberinde ise güvensizlik, umutsuzluk gibi güçsüz bırakacak duygulara kapılır. Bu nihilizmin psikolojik durumudur. Birey kendinde var olmayan bir anlamı arayarak psikolojik olarak nihilizme ulaşır.

Nihilizmi tüm benliğiyle yaşamış olan Nietzsche'nin hayatında bu dönemleri gayet açık bir şekilde görebiliriz. Bir yaşam filozofu olan Nietzsche'nin yaşamı felsefe, felsefesi yaşamıdır. O, özellikle ömrünün son yıllarında, nihilizmi kendi yaşamış ve bu durumdan Deccal adlı eserinde bahsetmiştir. O, bu problemin çözümünde üst insana ihtiyaç olduğunu söyler. Önerdiği yol ise; yukarıdaki paragraflarda da bahsedildiği gibi değerlerin yeniden değerlendirilmesidir.

Nietzsche üst insan kavramını ön plana çıkarır. Bu üst insan, insanlığın yeni ve üstün bir türüdür. Nietzsche'ye göre nihilist yok olana yardım eder ve bu konuda mantık aramaz. Böylece güçlü iradeye erişilir. Nietzsche güçlü bir ruh ve irade üzerinde ısrarla durur. Karşı durabilme ve nihile ulaşmada savaşımı savunur (Dok, 2015; s.73-85).

2.3.2. Decadence

Decadence; düşme, çökme, çürüme anlamlarına gelen bir kavramdır ve Nietzsche'nin eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Nietzsche, Decadence'in oluşumunu ve aşılmasını göstermeye çalışır. Ona göre decadence iyileşmesi zaman alan bir hastalık anlamına gelmektedir. Hastalığın atlatılmasıyla insan ustalaşma sürecine girer. Sözü edilen bu hastalığın atlatılma deneyimini her insan başaramaz (Karabulut, 2018, 391).

Nietzsche; decadence kavramını, düşünceyi yıpratan ve oluşturan devirler olarak açıklar. Ona göre düşünmenin hastalıklı durumu, değerlerin yıkılışıyla oluşmuştur. Decadence'ın hayatın ilerlemesi için çok önemli bir unsur olduğunu söyleyen Nietzsche; yanlışların ve kötülüklerin her zaman var olacağını söyler. Nasıl ki ihtiyarlığa kimse engel olamıyorsa, kötülüğe de hastalığa da kimsenin engel olamayacağını ifade eder. Ona göre Decadence'a engel olunamaz ama olumsuz etkilerinin yayılması önlenebilir. Nietzsche Decadence kavramının, yaşamın kaçınılmaz bir durumu olduğunu vurgular (Dok, 2015, 52-53).

Bu kavram Nietzsche'ye göre doğal ve toplumsal durum olarak iki durumda ortaya çıkar. İnsan, yaşamında doğanın kendisiyle kalmaz. Toplumsallaşma aşamasına geçerek yaşamını sürdürür. Hal böyle olunca, insan hayatında toplumsal durum doğal duruma göre çok daha önemli bir yere sahiptir. Toplumda decadence için; "var oluşun var olmamaktan daha iyi olup olmadığı" sorusu çok önemli bir yere sahiptir. Bu varoluşsal sorun hastalıklı bir sorudur. Bu hastalık nedeniyle decadence var olanın yeniden değerlendirilmesinde rol aldı. Böylelikle insanlar kendi hayatının anlamını aramaya başladı (Coşar, 2009, s.19).

Doğadaki decadence kavramını için büyüme ya da çözülme olarak bahsetmek doğru bir tanım olmayacaktır. Çünkü doğada olan bu durumlar doğanın kendisinin doğal süreçleridir, organizmaların çözüntüye uğrayan hayatlarıdır. Bunun sonucunda soy tükenimi görülebilir. Fakat toplumdaki decadence ise niteliksel farklar gösterir. Bu decadence da geri çevrilemez fakat yönü değiştirilebilir ya da yeni değerler oluşturularak onun yıkıcılığı önlenebilir. Bu durumun ancak farkındalığı yüksek olan bazı bireylerin sayesinde olması mümkündür.

Toplumsal varoluşun zorunlu sonuçları olarak toplumsal çözülme ya da çöküntü durumu görülmesi olağandır. Yukarıdaki paragrafta da belirtildiği gibi çözülme

kaçınılmazdır. Decadence'ın belirtileri ya da büyümesi, hayatın ilerlemesi gibi zorunlu olarak karşımıza çıkar. Bu süreç varoluşun dışında gösterilemez, bu durum insanın elinde olan bir süreç değildir çünkü (Coşar, 2009, s.20).

Decadence'ı ortadan kaldırmak düşüncesi doğru bir düşünce değildir. Bu duruma çare yoktur. Aksini düşünen ya da düşündüren sistemler yanlış düşünceye bürünmüş sistemlerdir. Toplum ne kadar güçlü olursa olsun olumsuz durumların da içerisinde olduğu bir toplumdur.

Decadence kavramı için ileri sürülen nedenler aslında onun sonuçlarıdır. Kötülükler, suçlar vb. olumsuz durumlar arttığı için decadence ortaya çıkmaz. Zaten decadence vardır ve bu durumlar kendilerini göstermişlerdir. Her ne kadar decadence durumunun ortadan kalkması söz konusu olmasa bile, toptan yok oluşu önlemek ya da hastalığın organizmanın sağlıklı kısımlarına yayılmasını önlemek olağan bir durumdur. Nietzsche bu durumda, ağır hastalıktan sonra kendine gelinecek yeni değerlerin doğuşu durumunu anlatır. Psikolojik ya da ahlaki tedaviler bu doğuşu ortaya çıkarmada yeterli olmayacaktır. Bu tedaviler yanıltıcıdır, yanıltıcı bir savunma durumudur (Coşar, 2009, s.21).

Sürü insanı yaptıkları işlerin sonucunda yanlış noktaya varırsa eğer, geriye tek bir seçenek olduğunu düşünür. Bu seçenek hiçbir şey yapmamaktır. Davranışın sorumluluğunu bu insan bozuk içgüdülerde arar. Bütün tarikatlar, geleneklere bağlı filozoflar vb. sağlıklı olmayı olayların dışına çıkabilmekle mümkün olduğunu söyler. Bu durum tipik bir decadence örneğidir. Kişinin hayattan bağını koparan ve yaşamı değersizleştiren bir örnektir. Bu bağ koparma bilinçli olarak öğütlenmiş ve gerçekleşmiştir (Coşar, 2009, s.22).

Decadence hastalık ve tedavi olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkar. Tedavi durumu zorunlu bir durum olup hayatın gereğidir. Böylece insanın da hayatla kopan bağı yeniden kurulabilir (Coşar, 2009, s.23).

Decadence'ın özelliklerine bakıldığında Nietzsche'nin de bir decadence yaşadığını görürüz. Yazılarını hayatıyla yazdığını söyleyen filozof bu kavrama örnektir.

2.3.3. Nietzsche'de Ahlak kavramı ve Bilgi İktidar İlişkisi

Nietzsche, ahlakın batı nihilizminin başlamasıyla doğduğunu söyler. O, batı felsefesinde ruhun bedenin karşısında gösterilen düşüncelere yer verildiğini ifade

eder. Hatta bu görüşler; toplumda oluşun ardından değişmeyen varlık arayan görüşlerdir. Bu toplumda dini görüşlerle benliğini değerlendiren insan; günahkarlık, suçluluk, eksiklik ve kusurluluk gibi hislere kapılır. Kendi içgüdülerini, taleplerini, vücudunu önemsemeyerek ve yok sayarak hareket eder. Bu insanlar gerçek dışı amaç ve hedefleri için isteklerini baskılamaya çalışır. Fakat sonuç olarak bu durum insanı kendine yabancılaşmaya kadar götürür. Bu görüşler; Hristiyan dini ve Hristiyan ahlakı, decadence'a ve nihilizme sebep olur. Bu durumdan kurtulmanın ilk çözümü ise nihilizme ulaşmaktır. Nihilist hareket Nietzsche'ye göre, decadence'ın ifadesidir (Dok, 2015, s.49,58).

Nietzsche'ye göre, olaylara yaşam perspektifinden bakıldığında bütün insanlara ayrımsız uygulanabilecek evrensel bir ahlak yoktur. O, en alttan en üste ahlaklar hiyerarşisinin uygulanmasının uygun olacağını söyler. Ona göre bazı ahlaklar, toplumda hâkim olan ve toplumu, insanı yöneten sosyal rollere uygundur. Bazı ahlaklar ise itaat eden rollere uygundur. Güçlü, kuvvetli, sağlıklı ve kendini aşıp yükselişe geçmiş birinin ahlakı ile zayıf, hasta, inişe geçmiş birinin ahlakı aynı değildir. O, ahlaki fenomenlerin, olguların olmayacağını, sadece onlara dair ahlaki yorumların olduğunu ifade eder. Böylece ahlaki değerlerin göreliliğine vurgu yapar (Nietzsche, 2016b, s.69). Buradan hareketle Nietzsche geleneksel ahlakı reddeder ve ona birçok açıdan eleştiri getirir. Bunlardan bir tanesi acıma tutumudur. Ona göre ahlak acıma üzerine temellendirildiğinde, güçlüye karşı zayıfın kayırılması durumu ve benzeri birçok durum ortaya çıkmaktadır. Geleneksel ahlak bu durumu beslemektedir ve Nietzsche'nin karşı çıktığı durum tam da bu noktada başlamaktadır (Kardeşler, 2014, s.56). O, sürü insanını fazlaca hedef almaktadır. Çünkü onun ahlakla ilgili karşı çıktığı noktalar sürü insanı için vazgeçilmez temeldedir. Ona göre sürü insanı geleneksel ahlaktan beslenmektedir. Onlar için ahlak evrensel ve sorgulanamaz bir değere sahiptir. Sürü insanı herkesin ahlaki kurallara uyması gerektiğine inanır. Nietzsche bu duruma Avrupa'daki ahlaki kurallarla örnek verir. Ona göre bu kurallar sürü insanının uyguladığı ve inandığı şekliyle varlığını sürdürmektedir. Nietzsche, davranış kurallarının doğru ve evrensel olmasının hatta herkesin bu kurallara uyma zorunluluğunun olmasının epistemolojik bir iddia olduğunu söyler. Ayrıca sürüye ait olan insanların soylu insanları bu iddiaya uyma zorunluluğuna ikna etmesi, onlar karşısında zafer kazanması anlamına geldiğini ifade eder. Ona göre bu zafer neticesinde de artık sürü insanının soylu insanını ahlaki

kurallara uyması için zorlamasına gerek kalmayacaktır. Böylelikle soylular artık güçlü ruhlarını bir kenara bırakıp kendi rızalarıyla itaat aşamasına geçmiş olacaktır.

Nietzsche, felsefesinde şüpheyle hareket eden bir filozoftur. O, bu şüpheci tutumun soylu insanda da olduğunu ifade eder. Fakat aynı durum sürü insanı için geçerli değildir. Ona göre sürü insanı, şüpheciliğin karşısında durmaktadır. Şüphe etmeyi tehlikeli olarak görmekte ve hatta şüphe eden kişiyi de kendi aralarına almayıp sürünün dışına itmektedir. Şüpheyle hareket etmek, gelenekselliğin dışında düşünmek güçlü ruh göstergesi olmasına rağmen, sürü toplumu bu durumu yadırgar tutum sergilemektedir. Çünkü onlara göre bu davranış ahlaki değildir. Bu davranışı sergileyen bireyler toplum tarafından kendisini kötü hissetmesine neden olan tutumlara maruz kalabilir ve toplum tarafından yalnızlığa mahkûm edilip dışlanabilir. Nietzsche, toplumdaki bu sürü psikolojisinin ve sürü ahlakının toplum için tehlike oluşturduğunu vurgular. Bu yüzden ona göre sürüden kopmak gerekir fakat bu durum gerçekleştirilmesi çok zor olan bir davranıştır. Aynı zamanda cesaret gerektiren bir eylemdir bu durum. Bir şekilde sürüden kopabilen insan da ötekilerin çokluğu nedeniyle zamanla yalnızlaşır ve fazlasıyla acı çekmeye başlar. Kendisini ihanet etmiş gibi bile hissedebilir. Uzun zamandır sürüde olmuş olmak da bu duruma etkendir. Sürüden dışarıya çıkmanın vermiş olduğu yorgunluk zamanla artar. Sonrasında ise bu insanın aşağı yanlarına geri dönme durumu görülebilir. Böylelikle bu insanın yeniden sürüye saygı duyma eğilimi ortaya çıkabilmektedir. Hatta her şey yanlış diye bile düşünebilir. Kısacası bu insan tekrar sürüye merhaba deyip geri dönmektedir.

İnsanın sürü toplumunda yükselmesi çok zordur. Bu toplumda insan her zaman aşağıda görülmektedir. Ötekilerin yanında yükselmek ve kişinin kendisiyle ilgili toplumda belirlenen rolün dışında davranmak adil olma kavramının dışında düşünülmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, kendini gerçekleştirme yolundaki insan ağır bedeller ödemeyi göze almalıdır. Nietzsche'ye göre insan bir yıldız olmak istiyorsa, toplumun verdiği rolde daha az parlamayı kabul etmemelidir. İyi ve adil olanlardan kendini korumalıdır bu insan. Çünkü toplum, yalnız insandan yani üstün insandan nefret etmektedir.

Nietzsche, sürü ahlakının yani köle ahlakının yanlış temeller üzerine kurulduğunu söyler. Bu yanlışlık hatalı davranmak anlamında değil, kişinin gördüğü bir şeyi görmemek istemesi gibi olan bir yanlışlıktır. Aynen Hristiyanlıkta olduğu gibi,

papazların insanları yanılttığı gibi bir yanlışlık durumudur. Ona göre papazlar, bile isteye insanları kandıran hilekarlardır. Onlar bilimden nefret ederler. Çünkü hilekâr davranışları bilime ters düşer. Çünkü bilim rahiplerin oyununu bozabilir. Rahiplerin yarattığı epistemolojik sistemi alt üst edebilir. Bu durum rahiplere göre ahlaksızlıktır. Onlara göre bilim günahtır (Aktaş, 2017, s.127-129; Nietzsche, 2016a, s.74). Ona göre, geleneksel ahlak yaşam sebeplerine saldırmaktadır. Bu toplumda, Tanrı her şeyi bilir ve görür inancıyla insan zehirlenir. İnsan, Tanrı'nın kendi kalbinden geçenleri bildiğini düşünür (Nietzsche, 2015, s.70).

Nietzsche, geleneksel ahlakta kabul gören ve savunulan iyimserlik kavramına da mesafelidir. O, dünyada her şeyin iyi olduğuna inanmanın sürü insanının yani aciz insanın davranışı olduğunu savunur. Ona göre insanın kendi merhametine yenilmemesi ve hatta merhametsiz olması gerekir. Çünkü yukarıdaki paragrafta da söylediğimiz gibi acıma, merhamet vb. kavramlarla oluşturulan tutum ve davranışlar ancak sürü insanına yani aciz insana hizmet etmektedir. Bu durum soylu insanının yani güçlü insanın gücünü azaltan unsurlardan biridir (Nebil, Tevfik, Süleyman, 2019, s.41). Onun felsefesinde aciz insan aynı zamanda sürü insanıdır. Nietzsche; iyi insanı, erdemli insanı aciz insan olarak tanımlamaktadır (Baykan, 2000, s.99). Toplumdaki herkesin benzer olması ya da diğer bir ifadeyle insanların diğer insanın kendisine benzemesini istemesi yanlış bir tutumdur. Erdemli davranışı istemek de bu durum için bir örnektir. Bu yanılgıyı savunan ve yaşamlarını ona göre kurgulayıp kurgulatma hedefinde olan insanlar Nietzsche'ye göre inatçı ahlakçılardır. Onlar dünyayı inkâr eden davranışları ve tutumları öğütler. Fakat onlar büyük yanılgı içerisindedirler. Çünkü ahlak, bu durumda hayatın hedeflerini ve amaçlarını değil, ahlak olarak ahlakı kınamış olacaktır. Böylece toplumda tutarsızlık ve çelişkili davranışlar ortaya çıkacaktır. Çünkü kavram kendisi çelişkili şekilde meydana gelecektir (Nietzsche, 2015, s.74). Bu çelişkili durum içerisinde, toplumda bazı insanlar için iyi olan bir şey bazı insanlar için doğal olarak kötü olarak tanımlanacaktır. Hatta bu toplumda bazı insanlar için bu durum hor görülme ya da küçük düşürülme sebebidir. Bu bakımdan netice itibariyle iyi ya da kötü kavramı değişkendir. Ortak bir iyi ya da ortak bir kötü kavramı hayata sabitlendiğinde, insanların birbirini anlaması daha zordur. Bu toplumda insanlar birbirini büyük oranda anlayamaz. Ahlakın tutarsız amacı burada belirgin şekilde ortadadır (Nietzsche, 2016a, s.68).

Nietzsche iyi ve kötü insan olarak adlandırılan insan karakterlerini de sıklıkla çalışma konusu yapmıştır. Özellikle iyi insan tanımı onun eleştirilerinin hedefi olmuştur. Ona göre bu insanlar yani iyi insanlar, bir yerde kötü bir davranış görürse susmayı tercih eder. Çünkü kötülüğün, kötü insanların işi olduğuna inanır ve kendisi gibi olanların kötülük etmeyeceğini düşünür. Bu insanlar toplumun belirlediği iyiliğin standardıyla hareket ettiğinden kötülüğün vicdana ters düştüğüne inanır. Fakat yine de bu kötülüğün zamanla son bulacağına inanır ve sabırla bekler bu durumun bitmesini. Onlar, ahlaki dersleri her zaman dinler ve zaman zaman kendileri de ders verirler. Maalesef hayatın trajik anlamı hakkında hiçbir fikri yoktur bu insanların. Ancak sürünün kuralları ve sürünün vicdanları yol haritasıdır onların (Coşar, 2009, s.33).

Bu bölümde sıklıkla üzerinde durduğumuz iyi ve kötü kavramını biraz daha açmak, özellikle geleneksel ahlakın toplumdaki etkisini ve tutarsızlığını anlayabilmek açısından yerinde olacaktır. Nietzsche, iyi ve kötü kavramlarının her zaman insanlar tarafından belirlendiğini ifade eder. Bu durum aynı şekilde nesneler için de geçerlidir. Nesnelere de değer kazandıran yine insanlar olmuştur. İnsanlar ayakta kalmak ya da hayatta kalmak için nesnelere kendince yani insanca anlamlar yüklemiştir. Bu anlam kimi zaman bilgi olarak da ifade edilmiştir.

Değer vermek aynı zamanda yaratmak anlamında da kullanılır. Değerleri yaratanlar geleneksel ahlakın hâkim olduğu bir toplumda her zaman halklardır. Bireyler değerlere uygun hareket edenlerdir. Hatta sürü toplumu bu duruma en uygun örnektir. Bu toplumda değerleri yaratanlar, iyiyi içeren kurallar belirlemiştir. Hükmetme bu yolla yapılmıştır daha çok. Aslında hükmetmek isteyen ile itaat etmek isteyen birlikte yaratmıştır bu kuralları. İyi, sevgi, vicdan gibi kavramlar bu kurallar için vazgeçilmez niteliktedir. Onlar bir tehdit unsurudur aynı zamanda. Bu kuralların dışında hareket etmek çoğu zaman yalnız kalmaya ya da sürü toplumu diye adlandırdığımız bu toplumdan kopmaya neden olacaktır. Nietzsche, soylu toplumdaki üst insan için ise değerleri kendi yaratma eğiliminde olan insandır diye tanımlamada bulunur. Onlar sürünün vicdanına göre hareket etmezler. Kendi istençleri yol arkadaşıdır onların (Nietzsche, 2016a, s.69). Bu insanlar aynı şekilde özgür insanlardır. Onlar iyiyi ve kötüyü kendine göre belirler. Kendi istençlerini bir yasa gibi kabul eder ve ona göre tutum sergiler (Nietzsche, 2016a, s.74). Kendi güç duygusunu, güç istemini, gücün kendisini yükselten şeyi iyi olarak görürler. Onlara

göre kötü olan zayıf olanlardır. Zayıflıktan doğan her şey kötüdür. Mutluluk kavramı ise gücün büyüdüğü duygusunu hissetmektir. Bir engelin aşıldığı duygusuna erişmektir. Nietzsche Deccal isimli eserinde bu duruma etraflıca değinmiştir (Nietzsche, 2017, s.6).

İyi, kötü, vicdan vb. kavramlar sürü toplumunda çok yaygın olan kavramlardır. Nietzsche bu kavramlara çok sert eleştirilerde bulunmuştur. Özellikle iyimserlik kavramı, Nietzsche'ye göre hayatı hafife almanın ve insanlığın acılarına göz yummanın sonucunda ortaya çıkan bir kavramdır. Ona göre bu kavramların gerekliliğine inanan ve onlarla yaşayan insanlar gerçeğin kabusundan, dünyada olan kaostan, iyiliklerle donatılmış tapınaklarla kurtulmak isterler (Nebil, Tevfik, Süleyman, 2019, s.37). Din adamlarının ve aciz insanların oluşturduğu ahlaki yaşam da tam olarak bu noktada ortaya çıkar. Fakat ona göre insan; kendisi hakkında farkındalığa sahip olmalı ve vicdanının sesine kulak verebilmelidir. İnsanların eşitsizliklerle dünyaya geldiğini anlamalıdır. Burada insanın yapması gereken kendi gerçek ahlakını yaratmaktır. Sistemin dışında hareket etmek, farklı düşünmek, kendi düşüncelerini yaratmak gibi davranışlar bu sürecin gerekliliği olan davranışlardır (Tevfik, 2012, s.23).

Nietzsche; felsefesinde, Tanrı kavramının insanda ve toplumda olan etkisine ve bu etkiden sıyrılmakla ilgili yapılması gerekenlere çokça değinmiştir. Hatta açıklamalarında biraz daha ileriye giderek, Tanrı'ya inanmayı bırakmanın da birtakım olumsuz sonuçlar doğurduğuna işaret eder. Tanrıya inanmayı bırakan insanlar, bunun sonucunda ahlaki değerlere daha fazla önem vermeye başlar ve böylece nihil kavramına ulaşır. Ona göre saf ahlaki değer sistemlerinin sonucu daima nihilizmdir. Böylelikle nihilizme ulaşan birey, alışkanlık gereği dine inanmadığı halde bir otorite arayışı içine girer. Bu otorite arayışını da vicdanla doldurur ve dini kavramlardan uzaklaştıkça insan üzerindeki etkisi artar. Birey de kendisi için hedef koyma riskinden kurtulmuş olarak sorumluluğu kendisi dışında bir yerde konumlandırmış olur (Dok, 2015, s.96). Ahlak, din ve iktidar durumunun birbiriyle ilişkisi ve birbirine etkisi tam da bu noktada kendini göstermiştir. Yine aynı şekilde ahlak ve iktidar ya da otorite ilişkisine değinmek kavramların daha iyi anlaşılması bakımından burada faydalı olacaktır. Nietzsche'ye göre bir halk, kendisine güç gelen her şeyi övgüye değer bulur. Çünkü halk için zor ve gerekli olan her zaman iyidir.

Onu en büyük sıkıntıdan kurtaran, ender ve en güç olan, halk için kutsal sayılmaktadır (Nietzsche, 2016a, s.68).

Nietzsche'ye göre; toplumdaki kötülük, suç, lüks, hastalık gibi kavramlar aslında Decadence'ın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Decadence'ın sebebi olarak gözükse de bu durumlar, onun sonucu olarak ortaya çıkmıştır. O, bu noktadan yola çıkarak da ahlaki perspektiflerin değiştiği görüşünü öne sürer. Ahlaki problemlerin tüm yönlerinin değişim sürecini decadence olarak isimlendirir. Ona göre ahlak, şeylerin kötülüğüne karşı mücadeledir. Decadence sonucunda meydana gelen birçok olumsuz sonuç vardır. Buna örnek olarak; ahlakın yozlaşması, kötü, alışkanlık-kötü bağımlısı, suç-suçlu, hastalık-hastalıklı, evlenmeme, verimsizlik, iradesizlik, güçsüzlük gibi durumlar gösterilebilir.

Nietzsche, ahlaki problemlere değinirken Decadence kavramından sonra Nihilizm kavramına da değinir. Ona göre Nihilizm neden değildir, yalnızca decadence'in ortaya çıkan sonucudur. O, Nihilizmde sabit kalınamayacağını ifade eder. Ona göre bu evre geçiş evresidir. Decadence'ın durdurulmasında ahlaki ve psikolojik tedaviler etkisizdir (Dok, 2015, s.53-56). Ona göre problemler her ele alındığında yeni bir doğru bulunur ve yeni bir şey kavranır. İnsanlar problemleri çözme sürecinde attığı adımlarla öze ait şeyleri yakalayabilir fakat problemleri sonuna kadar çözemez (Erdem, 2020, s.99). O, aciz ve güçlü insanların birbirlerinden farklı ilgilere ve değerlere sahip olduğunu savunur. Bu yönüyle de efendi ve köle ahlakı oluştuğuna vurgu yapar. Bu ahlak türlerinin birbirlerinden farklı insan türlerinin çıkarlarına hizmet ettiğini ifade eder (Aktaş, 2017, s.114).

Nietzsche, ahlak kavramını ele alırken dürtü kavramından da sıklıkla bahseder. Ona göre dürtü, istemelerin merkezi bir istemede buluşması ya da yoğunlaşmasıdır. İlerideki konularda da ele alacağımız güç istenci kavramı bu noktada önemlidir. Nietzsche'ye göre gücü isteme en güçlü dürtüdür. Bir bilinçlilik de söz konusu olacağı için, bu noktada seçilen yol çok önemlidir. Eğer dürtünün üstü ahlaklarla örtülürse kişiler hakikati arama noktasında ikilemde kalabilir. Çünkü dürtü, insanın düşüncelerini ve vicdanını büyük ölçüde etkiler. İstekler birleşmediğinde kararsızlık, yoksunluk vb. olumsuzluklar ortaya çıkar. Eğer bir hedef ya da yön çizilmezse, zevk ve yön sadece bir zayıflıktır. Fakat bu durumda, kendisini hakikat olarak gösteren yalanlar gibi zayıflıklar da kendisini güçlülük olarak gösterecektir. Böylece artık hayat kendisini korumayı bırakacaktır. Fakat birey gücü elinde toplama isteminin

kendisinde olduğuna inanır. Amaçsal düşüncelerin ve inançların etkisi altında bireyin dayanma gücü zayıflar ve sadece gücü isteme olarak kendini koruma şeklinde kendisini dolaysızca ortaya koyar. Fakat bu durum yani kendini korumanın bu şekilde ortaya çıkışı aldatıcı bir durumdur. Çünkü bu durum, güçlü olma duygusunun semptomlarını gösteren duygudan doğmuştur. Zevk ve mutluluk vadetmesine rağmen temelsiz ve aldatıcı bir şekilde doğmuştur. Bu aldatmaca sonucunda insan herhangi bir durumdan dolayı toplum tarafından ceza yediğinde bile bunu insan üstü gücün verdiği bir ceza olarak görür ve inanır. Böylece insan gücün kendisinden alındığını fark etmez ve her şeye evet demeye başlar. Sonuçta mutsuz olur ve kör kadere boyun eğer. Fakat bu davranış onun kendi vicdanıyla hareket etmesi olarak tanımlanamaz. O, sürünün vicdanını yansıtmaktadır. Sürü, ahlaki amaçlarla hareket eder. Siyasal ya da dini bütün tarikatlar da bu doğrultuda yol alır (Coşar, 2009, s.31-32).

Nietzsche, hayatı istemenin, arzulamanın çok önemli olduğunu vurgular. Bu isteme de ancak ona göre mücadele ile olur. O, hayatı tüm güzellikleriyle arzulayan insanın Apollon'a mensup insan olduğunu söyler. Bu insan kendisini; güzelliğin izlenimiyle karamsar tablolardan, düşüncelerden kurtaran insandır. Nietzsche, gerçek hayattan hayal yaratmaya Apollinienne özelliği adını verir. Bu şekilde davranan kişi, dağınık iradesiyle kendisinin de kâinatın bir parçası olduğunu farkeder. Böylece gördüğü, üzüldüğü, sevindiği vb. her şeyin; tüm kâinata benzer olduğunu hisseder. İnsan doğal olaylarla heyecan ve sarhoş halinde olduğunda tabiat ile kendini bağlayan sınırın azaldığını fark eder. Bu hale Nietzsche sarhoşluk hali yani Dionysien adını verir. Dionysos'a mensup insanlar gerçeği genel ıstırap ile dikkate alırlar. Bundan dolayı bu insanlar kötümserlikle hareket eder. Fakat aynı zamanda kişisel arzu kâinatın arzusuna eşit olduğundan kendi sonsuzluğundan haberdar olur. İşte insan bu sonsuzluğu hissetmekle kötümserliğin tesirinden kendisini kurtarabilir ve hayata; "seni isterim, çünkü sen sonsuzsun" der (Nebil, Tevfik, Süleyman, 2019, s.36-37).

2.3.4. Nietzsche Bilgi

Nietzsche'nin bilgi konusundaki görüşleri genel itibariyle yayınlanmamış yazılarında mevcuttur. Bazı araştırmacılar bu yazıların, onun yaşamı sırasında yayınlamadığı için meşru kaynaklar olamayacağını savunurken, bazı araştırmacılar da onun gerçek felsefesinin bu metinlerde saklı olduğunu ve böylelikle bu yazıların meşru kaynaklar olduğunu savunur. Hem dili kullanma biçimi hem de bilgi konusundaki yazılarının

fazla olmayışı konusu ele alındığında Nietzsche'nin bilgi anlayışı tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Soysal, 2020, s.11).

Fakat açık ve net olarak söylenebilir ki Nietzsche her daim eksiksiz bilgi arayışında olan bir filozoftur. Bu arayışı onun ileride Dilbilim ve filolojiye ilgi duymasını ve araştırmalarını da bu doğrultuda yapmasını sağlayacaktır (Nebil, Tevfik, Süleyman, 2019, s.32). Onun dili kullanma biçimi ve felsefi tarzı; anlaşılmasını güçleştiren, düşüncelerinin ve eserlerinin yanlış yorumlanmasına neden olan unsurlardır. Çünkü o, düşüncelerini açıkça ifade etmez, dilin kurallarına göre cümle kurmaz. Ona göre dil, oluşun hâkim olduğu dünyaya göre oluşturulmamıştır. Bu nedenle o düşüncelerini dilin kalıplarıyla değil, sözcüklerle oynayarak metaforlarla ve aforizmalarla ifade etmiştir (Soysal, 2020, s.12).

Hakikat Nietzsche'ye göre özgürlük uğruna ve hatta yalnız kalma pahasına da olsa aranmaya değerdir. Filozof bu yolda çile çeken olabilir fakat özgürlüğün anahtarı bu çile yolunda saklıdır. Ona göre felsefi bilgiye sahip olan insan, topluma yabancılaşır. Bu insanlar, aciz insanlar tarafından yani sürü insanınca dışlanır. Çünkü felsefi bilgi aciz insanlar tarafından, hayata zarar veren bilgi olarak kabul edilmektedir. Nietzsche, felsefesini oluştururken tüm alanlara karşı şüpheli bir tavır sergilemektedir. Ona göre bilimsel bilgi cehaleti oluşturur ve insanların cehaletle yaşamasına neden olur. Ayrıca bu bilgi sürü insanının yaşadığı hayata hizmet etmektedir. Bu bilgiyi savunan ya da onunla yaşayan insanlar; aciz insanlar, yani tutsaklardır. Onlar bu bilgiyle hayattan zevk alır. Nietzsche için özgürlük, ancak kendini hakikati aramaya adayanlar için mümkündür. Bu insanlar güçlü insanlar yani soylulardır. Aciz insanlar için, kısacası sürü insanı için özgürlük söz konusu değildir (Berkowitz, 2003, s.335). Çünkü onlar hakikati aramak yerine kendilerini yönlendiren düşünce, din, bilim vb. kavramlarla ya da pusulalarla hareket etmektedir. Bu durum onların özgürlüğünü elinden almaktadır (Nietzsche, 2016b, s.73).

Nietzsche'ye göre hayatta yol gösterici olarak bilimi seçmek ve en doğru yolun da bu olduğunu iddia etmek ancak kandırmacadan ibarettir. Ona göre bilim, iyi-kötü, güzel-çirkin gibi moral değerler bakımından standartlar sunamaz (Kardeşler, 2014, s.37). Zaten aciz insanlarca oluşturulan bilim, sık kullanılmaktan dolayı aşınmıştır. Aslında Nietzsche'nin bilimsel bilgiye getirdiği eleştiriler, bilimden ya da bilimsel bilgiden vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. O, bilgiyi arama sürecinde metafizik hakikat fikrinden vazgeçilmesi gerektiğini vurgular. Ona göre metafizik hakikat

anlayışı sorgulanmalı ve bu konuda hatta her konuda eleştirel bir bakış açısı oluşturulmalıdır. Ancak bu şekilde bilime giden yolun açılması mümkün olacaktır (Lemm, 2018, s.235).

Nietzsche'ye göre bilmek, bir kişinin bilinen şeyle ilişkide olması demektir. Bu noktada zihin aktif konumdadır. Yaratıcı bir güç konumundadır ve bildiği bir şeyi yaratmaktadır (Kardeşler, 2014, s.70). Bu yaratma durumuyla birlikte kişi kendisi ile şeyler arasında bir bağ kurar ve bilme durumu böylece ortaya çıkar. Bilmek; bir tespit etme, bağların farkına varma durumu olarak ifade edilebilir. Fakat Nietzsche'ye göre tespit edilen şeyler sadece nicelikler olabilir. Nitelikler ise ancak niceliklere çevrilebilirse tespit edilebilir. Fakat bu çevirme, şeylerin yapısına göre değil de insana göre olduğu için, diğer bir ifadeyle yorumsal olduğu için zorunlu bir keyfiliği ortaya çıkarmaktadır. Ona göre bilgi, kendini niceliklerle sınırlandırarak ortaya çıkabilir. Fakat insanlar bu nicelikler içindeki nitelikleri duygularından dolayı fark edemeyecektir. Nitelik onlar için perspektif hakikattir. Yani kendinde şey değildir (Erdem, 2020, s.98-99).

Nietzsche'ye göre epistemoloji, güçlü ve aciz insan arasında geçen ahlaki bir konudur. İnsanın karakteri; kim olduğunu ve ruhunun gücünü gösterir. Öyleyse bir filozofun fikri de bu kapsamda değerlendirildiğinde, o filozof hakkında bilgi vermiş olur (Aktaş, 2017, s.108). Ona göre hakikat; din, felsefe, ahlak ve bilim gibi kavramlar aracılığıyla yalan bilgilerle oluşturulmuştur ve geçersizdir. Avrupa kültürü ise ontolojik ve epistemolojik kapsamda değerlendirildiğinde sağlıksız yapıdadır, kısacası hastadır. Toplum böylelikle sürüye dönüşmüştür. Bundan dolayı da varlık, bilgi, toplum, devlet gibi kavramlarda ve birey-toplum ilişkilerinde bozulmalar oluşmuştur (Dok, 2015, s.17-18).

Nietzsche, epistemoloji kavramını anlatırken sürü ve soylu insan arasındaki ilişkiye fazlaca değinir ve bu ilişkiyi birçok açıdan okurlarına anlatır. Bu doğrultuda bu iki insan türünün hayata bakışlarını da değerlendirir. O bu değerlendirmelerini yaparken, sürü ve soylu insanı kavramları için sağlıklı ve hastalıklı insan ya da güçlü ve aciz insan tanımlamalarını da kullanır. O, bu noktadan hareketle insanların yaşamlarını sürdürürken iki grubun farklı yaşam biçimleri olduğunu okurlarına anlatır. Örneğin ona göre aciz insanlar netlikle, güçlü insanlar ise belirsizlikle yaşamını sürdürür. Acizler kendi oluşturdukları epistemoloji ve hakikati, güçlüler için bir tehdit olarak kullanır. Güçlülere karşı zaferi bu şekilde sağlamaya çalışır. Onlar güçlülerin ancak

bu şekilde ehlileşeceğini düşünür (Aktaş, 2017, s.109). Netlikle hayata tutunan aciz insan yani sürü insanı; değişim, dönüşüm ve yenilik gibi terimleri kendisine yük olarak görür. Çünkü onlar yeni bilgiyi sindirme ve uygulama kapasitesine sahip değildir. Eski ve kalıplaşmış bilgilerle yaşamak, sürü insanı için hem daha güvenli hem de daha kolaydır. Çünkü her bir tartışma problemi beraberinde getirecektir. Onlar problem çözme becerilerinde sıkıntı yaşamaktadırlar. Mutluluk onlar için var olana, var olan düzene boyun eğmekle mümkündür. Aciz insanlar, özgür bir yaşama sahip değillerdir. Onlar düzenin içinde tutsak konumdadır. Fakat onlar bu durumun farkında bile değildir. Nietzsche'nin aciz insanlarla ilgili görüşleri değerlendirildiğinde; okurlarında, alışkanlığın bu insanlar için bilgi kabul edildiği şeklinde bir düşünce geliştirmesine neden olabilir. Çünkü onların yeniliğe kapalı, eskiyi devam ettirme hayat tarzları ve tutumları bilginin oluşumuna fazlaca etki etmektedir (Kaçuradi, 2016, s. 27; Kansu, 2020, s. 52).

Nietzsche, aciz ve güçlü insan türünün farklı epistemolojik sistemleri olduğunu söyler. Ona göre aciz insanlar hayatlarını devam ettirebilmek için kesinlik ve sabitlik epistemolojisini ister. Çünkü varoluş tehlikelidir. Eğer şeyler tehlikeli, faydalı vb. olarak etiketlenirse o zaman tereddüt etmeden uygun davranışta bulunulabilir. Tehlikeden kaçmak, faydalı olana yönelmek, uygun davranış sergilemek kavramlar etiketlendiğinde daha kolay olur. Bu durum hayatta kalmak için, güvenli yaşamak için büyük bir avantajdır. Çünkü insan tehlikeyi şansa bırakmamış olur. Tehlike olarak tanımlanan duruma karşı tedbir almış olur (Aktaş, 2017, s.111-114). Kavramların etiketlenmesi hareket halindeki durumları sabit kabul etmek yanılgısı anlamına da gelmektedir. Bu durum az önceki cümlede de örneklendiği gibi, mantıkla yol alındığında ortaya çıkmaktadır. Fakat bu yol yanılgıdır. İnsanoğlu bu durumu belirsizlik, beklenmedik durumlar, tesadüfler vb. olumsuzluklardan kurtulmak ya da bu olumsuzluklara çare aramak için tercih eder (Özkan, 2015, s.218). İş birliği ile hareket etmek bu açıdan önemlidir. Yaşamak onlar için tek başına zor ve tehlikeli olduğundan onlar bu iş birliğine ihtiyaç duyar. Tehlikelerden korunmak ve yaşam karşısındaki zorluğu yenmek ancak bu doğrultuda mümkündür. Onlar karşılıklı destek içinde yaşam sürer ve olay ve durumları epistemolojik bir temele indirgeyerek hareket eder.

Aciz insanlar birbirlerini anlamak ve sağlıklı iletişim kurmak için aynı kavramları ve hatta aynı dili oluştururlar. Deneyimlerini aynı kelimelerle ifade etmeleri açısından

bu nokta çok önemlidir. Diğer bir ifadeyle kişisel deneyim onlar için ortak olmalıdır. Bu şekilde oluşmuş olan epistemoloji onlar için doğrudur, hakikattir ve onların amacına hizmet eder (Aktaş, 2017, s.115). Acizlere göre hakikat, açık ve seçik olandır. Onlar ancak bu şekilde dünyayı kontrol altında tutabilme yetisine sahip olabilir. Kaynağını acizlikten alan bu epistemolojik sistem, sürü insanı tarafından hakikat olarak tanımlanmıştır.

Nietzsche'ye göre dünyada bir oluş hâkimdir. Her şey oluştan ibarettir düşüncesini savunan filozofumuz, dünyanın değişmez ve sabit olduğunu savunan kişilerin aciz insanlar yani sürü insanları olduğunu savunmaktadır. Aciz insanların bunu savunma nedenlerinden biri değişmezliğin ve düzenin onların hayatta kalmasını kolaylaştıran unsurlar olarak görmeleridir. Nietzsche; sabit, değişmeyen bir dünya düzenini savunan ve bu doğrultuda oluşturulan ya da inanılan tüm bilgileri reddeder, bu bilgilere karşı çıkar. Çünkü az önce de söylediğimiz gibi, dünyada bir sabitlik değil, değişkenlik vardır, oluş hakimdir dünyaya. Nietzsche bu kavramların yanlış olduğunu ifade ederken diğer bir noktaya da değinir. Bu nokta, bu kavramların yanlış olması, onların kullanışlı olmadığı anlamına gelmediği noktasıdır. Çünkü ona göre yanlış ve yarar kavramları birbirini dışlayan kavramlar değildir (Aktaş, 2017, s.116; Soysal, 2020, s.122). Ona göre insanların sahip olduğu fikirlerin kendisine yararı olabilir fakat bu durum bu fikirlerin doğruluğunu ifade etmeyebilir (Aktaş, 2017, s.117).

Nietzsche göre bilgiyle hakikat, hakikatle de gerçeklik aynı şeydir (Erdem, 2020, s.100). O, mevcut düzendeki hakikat ve evrensellik idollerinin kişinin kendisini tanıyıp sorgulamasını ve de bu doğrultuda kendini gerçekleştirmesini engellediğini vurgulamaktadır. Ona göre ideolojiler, Hristiyanlık, sosyalizm ve Darvincilik gibi dini ve ideolojik görüşler hakikati bilemez. Çünkü ne kadar göz varsa, o kadar da hakikat olacaktır. Nietzsche, hakikatin olmadığı sonucuna bu noktayla ulaşılabileceğini vurgulamaktadır (Dok, 2015, s.23).

Her ne kadar farklı çağlarda ortaya çıkmış olsa da her hakikat iddiasının Nietzsche'ye göre ortak bir özelliği vardır. Bu özellik; tüm hakikat iddialarının kendisini bir merkeze dayandırması ve değişmez olduğunun iddia edilmesidir. O, hakikatin içerisinde saklı bir anlam olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır. Ona göre akıl anlamı keşfedecek güçte değildir. Anlam, insanın konumuna göre ortaya çıkan yorumlamalardan ibarettir. Dolayısıyla tek bir anlam yerine anlamlar çokluğu söz

konusudur. Yorumlar birer perspektif olarak ifade edilebilir. Dünyanın anlamı, hayatın anlamı bu yorumlardan, bu perspektiflerden oluşmaktadır. Ona göre bu noktadan hareketle hiçbir yorum dünyayı anlatamaz ve de hakikati ifade edemez. Farklı perspektifler farklı yorumları ortaya çıkaracaktır. Ortaya çıkan bu farklılık yorumların doğruluğunu değil; ancak dünyaya, yaşama yüklenen değerleri ve anlamları ifade edebilecektir (Keskin, 2021, s.101).

Nietzsche'de bilgiyi anlatırken perspektivizm kavramı çok önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram Nietzsche'nin diğer önemli bir kavramı olan güç istenciyle de bağlantılı bir kavramdır. Filozof güç istencini anlatırken güç odaklarından bahseder ve her bir güç odağının da hem kendi içerisinde hem de diğer güç odaklarıyla mücadelesinden bahseder. Bu mücadele ile her bir güç odağı; çevresini veya dünyayı güç artırma perspektifinden yorumlayıp anlamlandırır, yapılandırır. Her bir yorum da ilgili odakların güçlerini etkilemektedir. Bu etkiyle birlikte gelen değişim de dünyanın oluş içerisinde olduğuna vurgu yapmamızı sağlayan bir değişimdir. Bu netice bize şunu göstermektedir ki dünya o yorumun yapıldığı andaki durumda bile değildir. Böylelikle yorumlar, insanların doğru olarak tanımladığı kavramları oluşturduğu fikrini bizlere vermektedir. Nietzsche de tam olarak bu duruma vurgu yapmaktadır. Nietzsche'nin günümüz toplumu açısından yorumladığı gibi bakılırsa bu duruma, yorumlar neticesinde ortaya çıkan doğruların ya da adına hakikat denen kavramların toplum tarafından değişmez olarak tanımlanması ya da mutlak doğru olarak kabul etmesi insanın gücünün artmasını engellemektedir. Değişmeyen mutlak doğrular tanımlaması ancak aciz insanların görüşüdür ve onların işine yarayan bir neticedir. Çünkü güç artımı acizler için risktir (Soysal, 2020, s.18). Nietzsche de bu epistemolojik paradigmaları yıkma amacıyla hareket etmektedir. Perspektivizmini bir buluş olarak tanımlar ve epistemolojiye bir alternatif olarak sunar. Perspektivizm mutlak doğruların olduğu düşüncesini reddeder ve tüm doğruların ya da hakikatin perspektife dayalı yorumlar olduğudur. Zaten dünyanın oluş olması da tüm doğruların yorum olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Mutlak doğrulara ulaşmak bu noktada imkansızdır. Dünyaya ilişkin doğrular, hakikatler hep bir güç artırma istencinin neticesiyle oluşturulmuştur (Soysal, 2020, s.19).

Nietzsche'ye göre bilgiyi ortaya çıkaran en önemli unsurlar; içgüdü, dürtü ve istençtir. O, varoluşu ve dünyayı anlamlandırmanın ancak güç istenci sayesinde

mümkün olabileceğini vurgular (Erdem, 2020, s.278). Bilginin istek, dürtü ve içgüdüyle oluşturulmasından hareketle, nesnel bilgi olamayacağını vurgular. Nietzsche, şüpheyle hareket eden bir filozoftur. İnsanın kendini bulması ve yenilemesi konusunu çokça gündemine alır. İnsanların değerler yaratarak yaşamlarını sürdürdüğünü söyler (Dok, 2015, s.88). Fakat bu değerlerin; özellikle de ahlak, din, bilim, metafizik, hakikat gibi kavramların kırılması gereken putlar olduğunu savunur.

Nietzsche, hakikat konusunda filozofların yanılgıya düştüğünü ifade eder. Ona göre phileo sophia sözcüğü bilgelik, hakikat sevgisi anlamına geldiğinden, filozoflar hakikatin kendilerine ait olduğunu, kendilerinden sorulması gerektiğini savunurlar. Hakikatin ve de kendi teorilerinin, istek ve duygulardan arınmış, nesnel ve akılsal bir süreç sonunda oluştuğuna inanırlar. Fakat onların hakikat düşüncelerine ve hatta herkes için hakikat anlayışına; arzu, tutku, ön yargı, ilham, ihtiyaç, inanç, ahlaki ve kültürel değerler, çıkarlar vb. birçok kavram etki eder. Böylelikle Nietzsche'ye göre hakikat kavramı yanılgı, görecelilik ve yorumlar içerir. Yaşama verilen önem ve değer de hakikate çokça etki eder. Toplumda belirli bir kesim hakikat olmadan yaşayamayacağı inancına sahiptir (Nietzsche, 2016b, s.68).

Bu noktadan hareketle dünya konusundaki düşüncelerde de birçok yanlışlık vardır. Her şeyin sorgulandığı gibi bu düşünceler de sorgulanmalıdır. Yukarıdaki paragrafta da ifade edildiği gibi Nietzsche'ye göre dünya düşünülenden ve doğru olarak kabul edilenden farklı bir değere sahiptir. O, dünyanın doğasının oluş olduğunu savunur. Ona göre her şeyde değişkenlik ve hareketlilik vardır. Dünya da bu duruma örnektir. Dünya her zaman kaos içerisindedir. Herakleitos da dünyanın bir nehir misali sürekli değişim içinde olduğunu ifade ederek olanı değil, oluşu savunmuştu. Nietzsche de Herakleitos'un bu görüşüne atıfta bulunarak onu övmektedir. Nietzsche'ye göre sürekli değişen bu dünyaya ilişkin söylenilen her şey yanlıştır. Çünkü dünyada bizlere dünyanın ya da diğer şeylerin bilgisini olduğu haliyle verebilecek sabit bir düzen yoktur. Bu sürekli olan değişim neticesinde, bilginin kavranması imkansızdır. Hiç kimse bu bilgileri kavrayamaz, çünkü oluş dünyasının ifade edilebileceği hiçbir ifade yolu yoktur, hiçbir kavramsal şema yoktur. Bu durum zorunlu olarak karşımıza çıkmaktadır ve de kavramlar yanlış konumdadır. Dünya hakkında söylenen bilgiler, durağan ya da değişmeyen dünyayı varsaydığı için, oluş dünyası karşısında zorunlu olarak yanlış bilgi ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki paragraflarda üzerinde sıklıkla durulduğu ve az önceki anlatımımızdan da sonuç olarak ortaya koyabileceğimiz bilginin, hakikatin öznel olduğu ve bu sebeple de kişiden kişiye değişken olduğu düşüncesini burada farklı açılardan tekrar ifade etmek gerektiği fikrindeyim. Eğer oluş dünyasındaki her şey değişiyorsa, bu değişkenlik neticesinde; her bir olayın ve nesnenin biricik olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle birey de eylemleriyle, karakteriyle vs. eşsiz olarak düşünülebilir.

Nietzsche bilgi, hakikat konusuna birçok açıdan yaklaşımlarda bulunmuştur. Bu konudaki bir diğer görüşü de hakikatin tehlikeli olabileceği görüşüdür. Filozof bu duruma soylu insan üzerinden örnek vermiştir. Toplumda inanılan ya da yaşanılan hakikatin aksine bir tavır sergileyebilen soylu insanın ya da diğer bir ifadeyle güçlü insanın hakikati aramasının tehlikeli bir seçim olabileceği fikrini ortaya koymuştur. Çünkü ona göre bu durum cesaret gerektiren bir eylemdir. İnsan bu durumun neticesinde yalnızlığı ve hatta toplumdan dışlanmayı yaşayabilecektir (Aktaş, 2017, s.109-110; Soysal, 2020, s.127). Ona göre kendine uzanan yolu ve bilgiyi arayan insan yalnız kalmayı da göze almalıdır. Çünkü bu durum çoğunlukla yaşanacaktır. Arayan insan sürü toplumunda yalnız insandır. Bu toplumda her türlü yalnızlaşma da suçtur. Kişinin kendi vicdanıyla hareket etmesi ya da diğer bir ifadeyle toplumun vicdanıyla hareket etmemesi kolay bir davranış değildir (Nietzsche, 2016a, s..73). O, ancak yürekli insanın bilgiye ulaşabileceğini vurgulamaktadır (Dok, 2015, s.99). Nietzsche'ye göre her bilginin bir bedeli vardır. Hatta nihilizm eğilimi bile çok fazla öğrenmenin bir sonucuyla ortaya çıkmıştır. O, çok fazla bilginin sindirilememeye yol açabildiğini ve böylece de insanın mutsuz olabileceğini ifade etmektedir. Hatta bu durumu insanın kendi aklında boğulması şeklinde de özetlemektedir. Ona göre, çok fazla bilen insanda bulunan aşırı güven, o insanı nihilizme götürebilir (Nietzshe, 2016, s.66).

Nietzsche, bilgi kavramına değinirken, kavramın dil ile de ilişkisi olduğunu ve bu durumundan fazlasıyla etkilendiğini vurgular. O, dilin kökeninde insanlar arasında kurulmuş bir barış anlaşmasının yattığını söyler. Doğruluk ve yalanın da bu anlaşmaya göre belirlendiğini vurgular. Ona göre bir ifade bu anlaşmaya göre oluşturulduysa eğer, bu anlaşmanın kurallarına uygunsa, halk onu doğru olarak kabul eder. Kurala uygun oluşturulmamışsa da yanlış olarak tanımlar. Dil ve durum ilişkisi bu bakımdan önemlidir. Nietzsche'ye göre dille birlikte hakikat değil, ancak

anlaşmanın kurala uygun olup olmadığı ifade edilebilir. Kavramlar da bu doğrultuda dünyaya karşılık gelemez (Soysal, 2020, s.22).

Filozofumuz hakikati anlatırken, özellikle sürü insanı için bu kavramın kullanışlı ve faydalı olarak tanımlandığını söylemişti. Fakat o bunun her zaman geçerli olmadığını da okurlarına anlatmaktadır. Ona göre hakikati, her zaman kullanışlı ve faydalı olarak düşünmek doğru değildir. Çünkü o, değişmez doğrulara inanmanın ve sabit fikirle hareket etmenin yanlış olduğu fikrini savunmaktadır. Hakikatin çarpıtmalarla oluşturulduğuna ve böylece de onu sabit bir fikirle anlatmanın yanlış olduğuna sıklıkla vurgu yapmaktadır. Buradan hareketle bilimde de aynı durum söz konusu olmaktadır. Ona göre bilim şeyleri insanlaştırma çabasındadır. Özellikle dünya ile ilgili oluşturulan kavramlarda bu durum fazlaca karşımıza çıkar. Neden sonuç, görecelik, sınır, sayı, yasa, özgürlük ve güdü gibi kavramların hepsi insanlar tarafından oluşturulmuş hatta daha doğru bir ifadeyle insanlar tarafından uydurulmuştur. Fakat insanlar bu durumu uydurulmuş olarak görmeyip kendinde varlıklarmış gibi düşünürler. Bu konuda mitolojik şekilde hareket ederler.

İletişim kolaylığı açısından kavramlar genel bir anlaşmayla oluşturulur. İnsanlar kendi icadı olan kavramların hakikat olduğuna inanır. Bu nedenle doğrular da insanların adına doğru deme konusunda anlaştığı şeyler olarak karşımıza çıkar. Örneğin doğru konuşmak, insanların kendilerinin oluşturduğu metaforları tutarlı ve hatasız bir şekilde kullanması anlamına gelmektedir. Bu durum, kavramların gerçek değil, dünyaya kabul ettirilmiş insan yaratımları olduğunu göstermektedir. Hatta tüm deneyimlerin ahlaki birer deneyim olduğunu ortaya koymaktadır. Böylelikle epistemoloji de çıkarlar ve amaçlar tarafından oluşturulmuş ahlaki bir karar olarak kendisini göstermektedir. Kişilere ve hatta topluma göre değişen bir epistemoloji söz konusuysa eğer, bir grubun epistemolojisi, onların kim olduğunu gösterir düşüncesi doğru bir düşünce olacaktır. Netice itibariyle epistemoloji de hakikat de bir grubun karakterini işaret etmektedir. Bu kavramlar onları oluşturanların kim olduklarıyla doğru orantılı şekilde karşımıza çıkmaktadır (Aktaş, 2017, s.111-114).

Nietzsche'ye göre insanın kendisi için bilgi edinme çabası, kendisi için iyilik bulma çabası gibi anlamsızdır. Ne için iyilik diye soruyorsak eğer, ne için bilgi sorusunu da sormalıyız. Bu bakımdan bilim adamının bilginin hizmetkarı gibi davranması doğru değildir. Bilgi insanın hizmetkarı olmalıdır. Aksi bir durumda bilgi özgürlüğü getirdiği gibi köleliğe de neden olabilir. Çünkü insanın bilmek istediği kadar bilmek

istemediği de bir sürü şey vardır. Bilgelik, bilgiye de sınır koyar. Kişi bu durumun dışında hareket ederse eğer, bilgi bağımlısı olabilir ve bunun da sonucunda olumsuz durumlarla fazlasıyla karşılaşılabilir (Nietzsche, 2016b, s.67).

Nietzsche zıt değerler diye bir şeyin olmadığını vurgular. Ona göre zıt değerler, gerçekliği basitleştirmek için oluşturulmuştur. Fakat bu durum gerçekliği ifade etmemektedir. Dünyanın ayrıntıları ve içerikleri birbirinin zıttı iki kategoriye indirgenemez. Bir şeyin iyi veya kötü olduğunu söylemek gerçeğe müdahale etmektir. Örneğin siyah ve beyazı aramak yerine renklerin karışımı, grinin tonları aranmalıdır. Farklı karakterlerin iç içe geçişi aranmalıdır (Aktaş, 2017, s.118). O, insanın bir kavramı anlamak için daima aksinin ne olduğunu sorarak ilerlediğini söyler. Fakat kavramın aksi olmadan kendi kendine var olabileceğini hiç düşünmediğini belirtir. Nietzsche'ye göre aksi kavramlar iç içe geçmiştir. Bu nokta gözden kaçırılmamalıdır (Kansu, 2020, s.103).

Nietzsche dinin epistemolojisini de fazlaca hedef almıştır. Ona göre Hristiyanlık bilimden nefret etmektedir. Çünkü bilimdeki nedensellik Hristiyanlığa ters düşmektedir. Bu doğrultuda rahip de bilimi tehlike olarak görür. Suçluluk, cezalandırma, ahlaki düzen vb. dini kavramlar bilime karşıt olarak oluşturulmuş kavramlardır. Nietzsche, Deccal isimli eserinde bu duruma ağır eleştirilerde bulunmuştur (Aktaş, 2017, s.107).

Ona göre aciz insanlar dünyadakinden daha iyi bir gerçekliğin öte dünyadaki varlığına inanmaktadır. Onlara göre hakikat ve tüm iyi şeylerin kaynağı oradadır ve öte dünya bu dünyayı anlamlandırmıştır. Daha iyi bir dünyaya ve öte dünyaya dair olan inancı Nietzsche, çileci ideal kavramıyla açıklar. Fakat ona göre böyle bir öteki dünya yoktur, tüm kutsal krallıklar kurmaca ve aldatmacadır. Bundan dolayı bu noktadaki hakikat istenci yanlış bir temel üzerine oluşturulmuştur (Aktaş, 2017, s.119). Hakikat istencinin sağladığı kesinlik ve netlik aciz insanların istediği durumdur. Onlar bu dünya için kesin ve netlik bakımından hakikate ihtiyaç duyar. Bu durum onların hızlı yargıda bulunmalarını, birlikte çalışmalarını, güvende ve rahat hissetmelerini sağlar. Epistemolojik sistem belli türdeki insanların ihtiyaçlarına dayanır. Onların çıkarlarına hizmet eder. Hakikat, yaşamı sürdürmek için bir araçtır (Aktaş, 2017, s.120).

Özetle yeniden değinildiğinde Nietzsche bilgi kavramı için, sürekli değişen bir dünyaya ve perspektiflere bağlı olarak oluşan ya da oluşturulan bir bilginin varlığını savunur. Diğer bir ifadeyle, geleneksel bilginin, perspektife dayalı bir bilgi olduğunu savunur. O, bu epistemoloji anlayışıyla hareket eder. Bu hareketi esnasında perspektivizm kavramına vurgu yapar ve bu kavramın toplumda bilgi denilen şeyin tahlilinde ve geleneksel bilgiyi reddedişinde çözümleyici rol olduğunu anlatır. Onun perspektivizmi bilginin perspektife dayanan bir yorum olduğu iddiasıdır. Onun perspektivizm düşüncesiyle, mutlak doğruluğun olmadığı fikrine de ulaşılabilir. Bu perspektivizm aynı zamanda onun epistemolojisinin temelidir ve geleneksel bilgiyi reddediş merkezidir. Bu durum ya da bu epistemoloji Nietzsche'nin dünyayı varlık dünyası değil oluş dünyası olarak anlatan güç istenci öğretisine dayanır (Soysal, 2020, s.123) Nietzsche'nin felsefesinde epistemoloji politik bir savaş alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü sadece bilginin ne olduğu veya dünyanın nasıl bilindiği değil, aynı zamanda sürü insanı ve soylu insanının epistemolojik anlamdaki mücadelesi karşımıza çıkmaktadır. Bilginin belirleyicisi bu mücadelede saklıdır. Galip gelen taraf bilgiyi ortaya çıkaracaktır. Güçlüler yani soylu insanı sürü insanına inanırsa bu mücadeleyi kaybetmiş olacaktır (Aktaş, 2017, s.131).

Nietzsche'nin bilgi anlayışını anlayabilmek için onun güç istenci kavramı da bilinmelidir. Çünkü bu noktada ve hatta onun felsefesinde güç istenci kavramı çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü ona göre her şeyde sadece güç istenci vardır ve başka hiçbir şey yoktur. Evrende bir oluş hakimdir ve bu oluş güç odaklarında da mevcuttur. Evrendeki bu güç odaklarındaki oluş ve sürekli değişim, bilgiye de etki eden unsurlardan biridir. Her şey değişirken bilgi de bu durumdan etkilenir. Sabit bir şey olamayacağı için bilgiyi de sabitlemek doğru değildir. Nietzsche'ye göre sabit bir bilgiye ulaşılması mümkün değildir. Ona göre değişmeyen tek şey evrenin kendisidir. Çünkü o hiçlikle sınırlandırılmıştır (Sosyal, 2020, s.27).

2.3.5. Nietzsche İktidar ve Güç İstenci

Nietzsche'ye göre varlıkların hepsi yaşamını sürdürme ve hayatta kalma mücadelesiyle ve istenciyle hareket eder. Bu istençle birlikte, iktidar ya da güç istenci adıyla tanımlanabilecek bir itki daha vardır. Yaşam sürerken insan ve diğer yaratıklar kendi yaşam alanını genişletmeye, güvenli yaşamaya ve kendini güçlendirmeye çalışır. İstençle hareket etmek çok önemlidir. Aksi takdirde, bu

istençle hareket edilmemesi durumunda başka güçlerin emri altında yaşam sürdürme durumu ortaya çıkmaktadır. İstençle hareket etmeyen insan, kimi zaman bu tutsak durumun farkında olur kimi zaman da farkında olmadan hayatını sürdürür. Fakat özgür ruhunu ve özgürlüğünü kaybetmiş insandır bu insan. Çünkü ancak güç istenciyle hareket edebilen kişi özgür ruha sahiptir. Bu insan Nietzsche'ye göre ileri insandır.

İstenç, en kuvvetli silahları bile yenebilecek çok güçlü bir güçtür. İstenç sayesinde insan da birçok gücü yenebilir. Fakat en zorlu yenme kendi gücünü yenmesidir. Bu kavram kişinin kendini aşma sürecindeki bir başarısını da oluşturmaktadır. Bu başarı, istençle birlikte kendisi üzerinde bir güç uygulayan bireyin başarısıdır. Güç isteme, başkalarına hâkim olmak açısından onlara yönelik değildir. Kişi kendi gücünü artırma yoluyla güç istencini gerçekleştirmektedir.

İnsan her eyleminden sorumlu bir varlıktır. Toplumlar, yöneticiler ve din adamları; dini, siyasi, kültürel vb. birçok değeri yaratıp bu değerlere insanı ortak etmektedir. Böylece ona sorumluluk yüklemektedir. Fakat bu durum kişinin istençle hareket edip kendi arzusuna göre yaşamasını zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak da çoğu zaman insan, istençle hareket etmenin imkansızlığına inanmaktadır. İstençle hareket edersem de yanlış yoldayım izlenimine kapılmaktadır. Fakat kişi bu olumsuz durumdan kurtulup kendi değerini oluşturmalıdır. Böylece özgür ruha kavuşmanın kapısını aralamış olacaktır (Coşar, 2009, s.27-28; Nietzsche, 2016b, s.67).

Bütün insani değerler bir güç mücadelesiyle ya da bir grubun diğerine değerler kabul ettirmeye çalışmasıyla oluşmuştur. Değerleri oluşturan ya da kabul ettiren bu güç mücadeleleridir (Robinson, 2000, s.31). Bu güç mücadeleleri hayatın her alanında mevcuttur. İnsan, her zaman kendisinin hükmetmesini ve kazanmasını ister. Fakat komşusunun ise kaybedip haset içerisinde yaşaması da onun isteğidir. Çünkü bu durum onun yükselişine de etki edecektir. Aynı şekilde bir ülke için de bu durum geçerlidir. Ülke komşularının konumuna da etki etmiştir bu mücadeleler. Bir noktaya nasıl çıkıldığı; sıkıntılardan, başarılardan vb. durumlardan bilinebilir. Çünkü hayatın gayesi değerler yaratmak, birinci olmak ve diğerlerini yenmektir (Nietzsche, 2016a, s.68). Nietzsche'nin felsefesinde, güç istenci çok önemli bir yere sahiptir. Ona göre güç ve istenç birbiriyle bağlantılı kavramlardır. O, güç olmadan olacak bir istemenin ancak sadece isteme olacağını ve bu durumda da yeniden canlanmanın sadece yıkıcı olarak karşımıza çıkacağını belirtmektedir (Coşar, 2009, s.27).

Metafizikçiler istemeyi kendi başına var olan bir durum olarak ifade ederler. Fakat bu yanılgıdır. İsteme kendi başına bir yetenek olarak düşünülemez. O, her zaman bir şeyle bağlantılı olarak düşünülebilir. Bir şeye bağıntılı olarak yol alır. Bir şeyi isteme olarak ifade edilebilir. O, bağıntılar sayesinde dünya ile kurulan kendini gerçekleştirme durumudur (Coşar, 2009, s.30).

Nietzsche'ye göre her şey sadece bir güç istencidir. Var olan her şey güç parçacığı ya da güç parçacıklarının kümelenmesi olarak güç odağıdır. Bu noktada, her bir güç odağı da bir güç istenciyle hareket ederek kendi gücünü arttırmaya çalışmaktadır. Bu arttırma ancak güç odaklarının birbirleriyle mücadelesiyle oluşmaktadır. Ancak diğerlerine egemen olmakla ve onları ele geçirmekle bir güç artışı söz konusu olacaktır (Soysal, 2020, s.14). Böylelikle bazı güç parçacıkları diğerlerinden daha fazla güce sahip olur. Nietzsche'ye göre güç istenci, yaşamın itici gücüdür (Aktaş, 2017, s.113).

Nietzsche, dünyada sürekli bir güç mücadelesi olduğunu söyler. Bu güç mücadelesi sırasında da her bir güç odağı değişir ve güçlerde azalma ve artma meydana gelir. Bu mücadelenin sonucu olarak da dünya sürekli bir akış halinde, bir değişim halinde olur. Bu nedenle dünya Nietzsche'ye göre varlık değil oluş dünyasıdır (Soysal, 2020, s.15). Ona göre tek gerçek oluştur.

Nietzsche güç istencini Sosyalizme, Darwinizme, Hristiyanlığa ve zayıflığa karşı da kullanmaktadır. Ona göre güç isteminin olmadığı her yerde çöküş vardır (Dok, 2015, s.100). O, eğer güç istemi azalırsa fizyolojik bir gerileme, bir decadence oluşacağını vurgular. Fakat bu durumun özellikle de Hristiyanlıkta, zayıflık değil iyilik olarak ifade edildiğini söyler. Bu sistemde tanrının da zayıfların tanrısı olarak ortaya çıktığını ifade eder (Dok, 2015, s.57).

Nietzsche, ateist bir filozoftur ve ateizm, onun felsefesinde çokça yer edinmiştir. O, her yerde ve her şeyde bir güç istenci olduğunu söylemiştir. Güç istenci kavramını ilk olarak Şen Bilim adlı eserinde kullanmıştır. Güç istemini güçlü bir içgüdü olarak da ifade eden düşünür, özellikle sürü ve soylu insan örneklemesiyle bahsedilen kavramın önemini vurgulamaktadır. Bu noktada güç istenci ve güç mücadelesi daha iyi anlaşılacaktır. İlerleyen kısımda bu kavramın iktidarla ilişkisi ve iktidar kavramı, sürü ve soylu insan üzerinden örneklendirilerek açıklanacaktır.

Nietzsche, insan topluluklarını sürü ve soylu olarak ikiye ayırır. Ona göre bu iki tür topluluğun farklı yaşamları ve karakteri vardır. Sürü insanı, kendisine verilen değerlerle ve sorumluluklarla hayat süren insandır. Nietzsche, sürü insanına zorla değerler benimsetilmesine karşıdır. Aynı şekilde sürü insanının yaşadığı yaşam tarzına da karşıdır. Ona göre ülke yönetimi soyluların elinde olmalıdır. Soylu kişiler; kişilikleriyle, düşünsel güçleriyle ve istençleriyle hareket eden kişilerdir. Sürü insanı ise; istenç ve kişiliğiyle değil, duygularıyla hareket eden kişilerdir. Bu kişiler ancak ahali ve koyunlardır. Nietzsche bu kişilere karşı öfkeli olup onların kendilerini yönetecek çobana ihtiyaç duyduğunu ifade eder. Bu çobanın ise soylu insanı olduğunu vurgular (Dok, 2015, s.95; Tevfik, 2012, s.36). Nietzsche sözünü ettiği soylu ve sürü insanı kavramlarını aynı zamanda güçlü ve aciz insan kavramlarıyla da örneklendirir. Fakat o, bu kavramlarla fiziksel yeterliliği değil ruhsal gücün ölçüsünü vurgulamaktadır (Aktaş, 2017, s.113).

Ona göre sürü insanı karakterini ve değerini, daha önce belirlenen insan modeline ve toplum standartlarına uyarak kazanmıştır. Kendisinin eşitleri olduğu için sürü insanı olan bireyin bireysel olarak farklı bir değeri yoktur. O kişiler daima kendisiyle ilgili bir kanaat verilmesini bekler ve bu kanaate uygun yaşam sürer. Onlar herhangi bir araştırma yapmadan içgüdüsel olarak topluma uyum sağlayan insanlardır. Bu toplumda da bu şekilde huzur oluştuğuna dair inanç hakimdir. Herkesi mutlu etme amacında olan bu sistemi Nietzsche korkaklık olarak tanımlamaktadır.

Nietzsche, insan toplumunu sürü ve soylu insan üzerinden açıklamıştı. Fakat o, bunun dışında farklı kesimler de olduğunu ifade eder. Örneğin sürü insanı gibi görünen ve onun gibi davranan bir kesimi daha anlatır. Ona göre bu kesim iki yüzlüdür ve mevcut düzene başkaldırma güçleri olmadığı için sürü insanı ahlakına bürünmüş gözükür. Onlar gibi davranır (Baykan, 2000, s.99). Yine bir başka kesim de ayak takımı diye tanımlanan kesimdir. Bu kesimin tutkuları ahlaki normlar tarafından köreltilememiştir. Ona göre bu kişiler, ahlaki baskı yüzünden içgüdülerini sağlıksız yolla oluşturmuştur ve bu şekilde yaşam sürmektedir.

Nietzsche, insanın arzularının sağlıklı bir şekilde oluşturulması gerektiğini ifade eder. O, aynı şekilde kişilerdeki yönetme istencinin de sağlıklı olması gerektiğini vurgular. Ona göre insanın doğasında bu istek vardır ve sağlıklı yönetilmelidir. Nietzsche, iktidar hastalarından nefret eder. Ayak takımı ile iktidar çekişmesini ve

iktidar pazarlığını örneklendirerek bu vasıftaki yönetenlerin yönetim dediği şeye ağır eleştirilerde bulunur (Baykan, 2000, s.100).

Nietzsche politik kurumlara duyulan ihtiyaca itirazda bulunmaz. Hatta güçlü kurumları hoş karşılar. Fakat bu kurumların hükmetme ve sömürü üzerine kuruldukları gerçeğini sorgulayacak karşı bir güce ihtiyaç duyduklarına inanır. O, bu karşı gücün olmaması durumuna karşı çıkar (Lemm, 2018, s.78).

Nietzsche'ye göre toplum ya da devlet; insanların barışçıl bir şekilde üzerinde anlaştığı toplum sözleşmesiyle oluşmamıştır. O, toplum ve devletin adaletsizliğin ve yasadışılığın içinden şiddetle ve kanla oluştuğunu söyler. Bu şiddet ve adaletsizlik aynı zamanda toplumsallaşma sürecinde de vardır. Birey eğer süreye dahil olmuşsa bu durum genellikle kendi istediğiyle oluşmamıştır. Kendisinden sürekli istenme durumunun olması bu sonucu ortaya çıkarmıştır. Politik güç de bu şekilde ortaya çıkmıştır. Her zaman şiddet ve adaletsizlik bu ortamda vardır. Aslında Nietzsche tam anlamıyla şiddete karşı değildir. Çünkü şiddet politikanın aracıdır. Fakat şiddet, kuralların değişmezliğini ve sürekliliğini korumak için kullanılıyorsa bu tehlikelidir. Bunu kullanan politikacı da ona göre iki yüzlüdür. Bu tür bir politika şiddet araçlarını sorumlu bir şekilde kullanmaz. Bunun sonucunda da ahlaki dogmatizm, politik terör ve sorumsuzluk ortaya çıkabilir [1] (Lemm, 2018, s.81).

Nietzsche sürü insanının herkesin eşit olduğu bir toplum düzenini isteğini öne sürer. Tanrı önünde ya da kanun önünde eşitlik gibi. Bu toplum için orta ve vasat durumlar değerli bulunur. Onlar yaşamda aşırılık yerine sıradanlığı tercih eder. Çünkü sıradanlıkta korku yoktur, insan yalnız değildir, eşitlik vardır. Ayrıca insanın varlık şekli de eleştirilmez, doğru olarak kabul edilir. Yanlış olan farklı olmaktır. Sürü toplumu da bu normları benimsemiştir ve kendilerine uygun üyeler yetiştirme gayesindedir. Çünkü bu durum onların çıkarına uygundur. Doğruluk ve dürüstlük bu toplumda saygın kavramlardır. Kişiler bu sayede bilinebilir ve güvenilebilirdir. Sürü için bilinmeyen tehlikelidir (Baykan, 2000, s.98). Nietzsche, özgürlüğün antagonistik bir mücadeleyle oluştuğunu söyler. Ona göre politik kurumlar; bireyin kendi özgürlüğünü deneyimleyebilmesine karşı bir güç oluşturabildiği ölçüde istenilebilir.

[1] Politik Terör kavramı kaynakçada da belirtilen Vanessa Lemm isimli yazarın Nietzsche'nin Hayvanları isimli kitabın 81. Sayfasında geçmektedir. Kitabın çevirmeni Volkan Ay isimli yazardır. Yazar politik terör kavramının; politikanın sürekliliği ya da değişmezliğini sağlamak için şiddetin kullanıldığında ortaya çıktığını ifade ediyor. Ayrıca yazar aynı sayfada dipnottaki açıklamasında bu kavramın Nietzsche'deki Çileci İdeal figürünün politik terörün figürü olduğunu belirtiyor.

Nietzsche, özgür birey adına zayıf bir devleti savunmaz. Bireyin özgürlüğünün yalnızlık içinde değil; devlet, üniversite, kilise gibi kurumsallaşmalarla rekabet içinde gelişeceğini savunur. Özgürlük ne tek bir bireyin ne de bir kurumun sahip olduğu bir şeydir. Özgür bireyler, kurumlara karşı özgürlüğe kavuşmak için kendilerine yatırım yapılan kişilerdir. Özgür kurumlar ise; öz sorumluluğun lehinde ya da aleyhinde bulunan kurumlardır. Birey ve devlet arasındaki bu antagonizmanın amacı, karşıtlığı ortadan kaldırmak ya da bireyin özgürlüğünü ya da devlet gücünü bir merkezde toplamak değil, bu karşıtlıktaki rekabeti korumaktır. Yani asıl gerekli olan, özgürlüğü oluşturan hükmetme lehinde ya da aleyhindeki mücadeledir (Lemm, 2018, s.97-98). Yukarıdaki paragrafta sürü insanı için sıradanlığın güvenilir olduğu ve eşitliği ortaya çıkardığı anlatılmıştı. Bu sürü insanı için hayatta kalmanın koşullarından biriydi. Fakat Nietzsche, eşitliğin mücadeleyi ortadan kaldırdığını ve de özgürlüğü engellediğini savunur. Ona göre ancak bireyler arasındaki, hükmeden ve hükmedilen arasındaki farkın onaylanmasına dair kullanılan bir eşitlik özgürlüğü ortaya çıkartacaktır (Lemm, 2018, s.99).

Nietzsche'ye göre kiliseler de mücadeleyle varlığını sürdürmüştür. Düşmanlarını yok etmek amacında olmuştur hep. Politik kurumları da aynı ölçüde değerlendirir Nietzsche. Onların da düşmanlıkla hareket edip varlığını koruyup sürdürdüğünü söyler. Çünkü ona göre politikacılar düşmanlığı yüceltir ve sabredilmesi gereken bir şey olarak tanımlar. Rakiplerinin kendilerini koruyabilmesini ve güçlü olmasını arzular. Bu durumun kendi çıkarlarına olduğunu ifade eder. Çünkü kendileri de bu mücadeleyle güçlü kalır ve varlığını sürdürür (Nietzsche, 2015, s.67).

Politikacılar, yeni bir şeyin ya da yeni bir hareketin başlamasının ancak düşmanların varlığıyla mümkün olabileceğini savunurlar. Bu durum için düşmanlara ihtiyaç olduğunu ifade ederler. Buradaki mücadele yeni bir hareketin kapısını aralayacaktır ona göre. Bu düşünceden hareketle Nietzsche aynı mücadeleyi insanın kendi içinde de vermesi gerektiğini söyler. Ona göre aynı mücadeleyi insan içindeki düşmana da sergilemelidir. Her insan içinde yüce olan bir düşman barındır. Onun değerini kendisi belirler insan. Bu düşmanlık çelişkileri de beraberinde getirir. Çelişkiler olumsuz bir kavram olabilir fakat Nietzsche burada da farklı bakış açısıyla hareket eder. Ona göre çelişkiler ne kadar fazla olursa verimlilik de o derece fazla olur. Ruh ve dolayısıyla da insan bu şekilde genç kalabilir ancak. Ruh sükuneti istiyorsa insan, bu yanlış ve zararlı bir isteme olacaktır. Hristiyanlık'ın da istediği tam olarak budur. Hristiyanlık

insanda bu vasfın olmasını arzular ve onun için çaba gösterir. Çünkü bu durum insanda hayatı reddetmeye neden olur. Kişi savaşı ve mücadeleyi reddettiği zaman hayatı da reddetmiş olur. O halde ruh sükuneti bir yanlış anlama ve bir yanılgı durumudur. Hatta çoğu zaman hem kendini kandırma hem de değer koyucular tarafından kandırılma durumudur (Nietzsche, 2015, s.68).

Nietzsche, insanın devamlı bir mücadele içinde olması gerektiğini savunur. O, insanın çok istediği bir durum için rahatsızlık çekmeyerek kendini salıvermesi ve direniş göstermemesi durumuna karşıdır. Bu durum ancak zayıf insanların davranış tarzıdır. Ayrıca insanlar decadence insan tipi için birer örnektir. Ona göre insan; direnme yetisiyle hareket etmeli, gerçek nedeni anlamaya çalışmalı, din ve ahlak çemberinin dışına çıkmalıdır. Ona göre zayıflık, decadence'in tipidir. Nietzsche, iç rahatlatmanın teslim olmak anlamına geldiğini söyler. Ona göre içgüdü doğru izde olduğu sürece hiçbir şey yapmamak, iç rahatlatmaktan daha elverişli bir çaredir (Dok, 2015, s.59).

Nietzsche, toplumu daha doğru bir ifadeyle insanların içinde bulunduğu durumu Platon'un mağara benzetmesinde geçen insanların durumuyla örneklendirerek açıklar. Ona göre günümüz insanı da mağarada zincirle tutsak olmuş haldedir. Bu insanlar duvardaki gölgeleri gerçek sanarak yaşamaktadır. Ona göre bu insanlar bu tutsak durumdan kurtulabilir. Fakat bu tutsak durumdan kurtulmak demek mağaranın dışına çıkmak demek değildir. Mağaradaki zincirlerden kurtulmak demektir. Çünkü mağaranın dışında başka bir dünya yoktur. Böylelikle mağaranın içerisinde, zincirlerden kurtulmanın anlamsızlığını bile bile zifiri karanlıkta hareket edebilen, bu anlamsızlığın içerisinde güçlü durup gülebilen insan üstün insandır. Bu insan varoluşun anlamsızlığını anlayabilen insandır. Ayrıca bu insan tutkusuna, güçlü yanlarına ya da zayıf yanlarına egemenlik kurabilen, başkalarının ve kendisinin kölesi olmaktan kurtulabilen ve böylece efendi haline gelen insandır. Bu insan geleneksel değerleri ve kurumları yıkabilecek cesarette olan, düzen oluşturacak kadar yaratıcı olan insandır. Nietzsche bu noktada yaratıcılığın önemini sıklıkla vurgular ve bunun üst insan için en önemli özelliklerden biri olduğuna değinir. Ayrıca yaratıcılık ona göre güç istemiyle bağlantılıdır (Kardeşler, 2014, s.44). Nietzsche; zayıflığa, acizliğe ve acımaya karşı öfkelidir ve bu durumlarla mücadele halinin gerekliliğini her zaman vurgulamaktadır (Dok, 2015, s.60). O, hayat için mücadelenin vazgeçilmez olması gerektiğini savunur. Hayatın her anında mücadelenin söz konusu

olduğunu söyler. Hatta bu mücadele ile bugün hükmedilenlerin ileride hükmeden bile olabileceğini vurgular (Lemm, 2018, s.99). Ona göre yüksek değerler ve yaşam savaşla belirlenir. Fakat bu biyolojik bir savaş değildir (Dok, 2015, s.67). Savaş kavramı mücadele kavramıyla doğru orantılıdır. Yaratıcı insan yani üstün insan yasalar koyan ve buyuran insanlardır. Onların işidir bu. Fakat bu yol tehlikelidir ve üstün insan bu tehlikenin de farkında olan insandır. Bu insanlar, insanlık için ortaya koydukları amaçları ve değerleri öncelikle kendilerinde denerler. Üstün insan olma durumu insanlar için hedef olmalıdır. Nietzsche Böyle Buyurdu Zerdüşt isimli eserinde de bu durumu Zerdüşt karakteri ile anlatmaktadır. Onun bu karakterle anlatmak istediği şey, geleceğe ışık tutan ve insanları ayakta tutan, onlara değer kazandıran şeylerin rastlantıdan ibaret olmadığını anlatmaktır (Kardeşler, 2014, s.98). Nietzsche'ye göre gerçek yoktur. Gerçeğin yokluğunda da şeylerin değerini nihilizm tespit eder. Ayrıca şeylerin değeri değer koyucular tarafından da gücün bir belirtisi olarak tespit edilir (Dok, 2015, s.89).

Nietzsche, iktidarların iktidarda kalmak için kullandığı birçok yoldan bahseder. Bunlardan bir tanesi de iletişimdir. İletişim iktidarlar için çok önemlidir. Fakat iletişim kavramı tek başına düşünülmemelidir. İletişim kurmak güç ile doğru orantılıdır. Çünkü iletişim ona göre iktidarın irade üzerindeki baskısıdır. İletişim ve de dolayısıyla dil bu sebeple çok önemli bir unsurdur. İletişim dil sayesinde olur. Dil, şeyleri adlandırır ve onun nasıl olması gerektiğini ifade eder. Şeyleri adlandıran güç, onun anlamına da yön verir. Böylece her kelime bir iktidar olarak tanımlanabilir. İktidar anlamlı olmayı mümkün kılar, güçlü kılar. Adlandırmak iktidarın gücü için önemlidir (Han, 2020, s.245). Nietzsche, dilin iktidar için önemini anlatırken aynı zamanda farklı özelliklerine de değinir. Örneğin ona göre dil insanın sürekli kendisini aldatması olarak da tanımlanabilir. İnsan, sözcüklerle düşünür ve sözcükler kullanarak kendisi dışındaki varlıkların var olduğunu doğal bir şekilde varsayar. Sözcükler insanlar için faydalıdır, çünkü çevredeki karmaşıklık onlar aracılığıyla giderilir. Dilbilgisi ise düşüncelerin oluşmasını denetlediği gibi sahip olunacak düşünce imkanlarını da belirler (Robinson, 2000, s.19).

Yukarıdaki paragraflarda Nietzsche'de epistemoloji politik bir şekilde karşımıza çıkmıştı. Bu durum Nietzsche'nin politik bir düşünür olduğu gerçeğini de ortaya çıkarmaktadır. O, politikada geleneksel mantığın ya da yaklaşımın dışında tavır göstermektedir. Ona göre politika yalnızca siyasetçilerin yaptığı bir şey değildir.

Sosyal hayatta fazlasıyla bu kavramla karşılaşmak mümkündür. Sürü insanı ile soylu insan arasındaki mücadelede de bu durum çokça görülmektedir. Nietzsche, genel itibariyle politika gibi düşünülen olayların birçoğunun önemsiz olaylar olduğunu ifade eder. Ona göre en önemli olaylar değerlerin yaratılmasıdır. En önemli politikalar değerlerin yaratılmasındaki savaşlardır. Fikirlerin ortaya çıkmasındaki mücadelelerdir. Politik düşünürler genel itibariyle en iyi yönetim biçimini, iyi bir toplumu araştırırken Nietzsche bu düşünürlerden farklıdır. O, politikaya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Nietzsche, sürü insanının ahlakını alt üst etmeye çalışır. Sürü ahlakı yerine, güçlü bireyler yetiştirecek, onları cesaretlendirecek sağlıklı ahlaki sistem arayışına girer. Fakat kendisi dahil herkesin sürü ahlakından zehirlendiğini ifade eder. Bu nedenle ona göre bu arayış zordur. Nietzsche politikanın; hasta olan insanlığın nasıl tedavi edileceği, yaşamın ve cesaretin yolunda nasıl gidileceği gibi sorulara cevap araması gerektiğini vurgulamaktadır. Tüm bunların yanında ise sürü epistemolojisinin alt üst edilmesinin ulaşılamaz olabileceğini de söyler. Epistemolojik değerler ve tüm değerleri yeniden değerlendirmenin tehlikeli olduğunu vurgular (Aktaş, 2017, s.131-133; Kardeşler, 2014, s.14).

Nietzsche için siyaset, aklın ve hakikatin ölümü demektir. Özgür irade de yönetici sınıfların ortaya koyduğu bir kavramdır. Nietzsche; insanın kendi istencinin toplumun istenciyle örtüştüğü durumları mutlu bir rastlantı olarak tanımlar. Demokrasi paradoksunun da bu şekilde ortaya çıktığını ifade eder (Nietzsche, 2016b, s.69). Nietzsche, modern devleti eleştirir. Çünkü ona göre modern devlet insan mükemmeliyetçiliğine karşı durumdadır (Berkowitz, 2003, s.241).

2.3.6. Nietzsche Din İktidar İlişkisi

Nietzsche; rahiplerin ve ülkeyi yönetenlerin Hristiyanlık sayesinde iktidarda kaldığını ve Hristiyanlığın onların çıkarına hizmet ettiğini söyler. Ona göre öte dünya, ölümsüz ruh, hesap günü gibi dini kavramlar halk için işkence ve acımasızlık aletleri olarak kullanılmaktadır. O, bu kavramların din adamlarına ve devlet adamlarına hizmet ettiğini söyler. Ona göre rahipler ve devlet adamları bu kavramları kendi çıkarlarına göre kullanır. Onlar kendi çıkarları söz konusu olunca dünyanın zevklerinden geri kalmaz (Dok, 2015, s.43).

Nietzsche, Hıristiyanlığın güçlü insana karşı savaş verdiğini söyler. Hristiyanlık nedeniyle insanlığın güçlülüğe doğru değil, tam tersine bir istikamette yol aldığını

ifade eder (Dok, 2015, s.45). Ona göre Hristiyanlık, acımanın dinidir. Fakat acıma söz konusu olduğunda yani kişi acıma davranışı gösterdiğinde kişi ve toplumda güçte azalma görülür, gücün yitirilme durumu ortaya çıkar. Böylelikle kişide ve de toplumda gerileme oluşur ve de gelişme engellenmiş olur. Yaşamı değersizleşir ve karamsar bir nitelik halini alır. Hristiyanlığın sonucunda kişiler sorunsal yaklaşımla değerlendirir yaşamı. Zaten amaç olarak da tam olarak istenen durum budur. Hristiyanlık, aciz insana hizmet eder ve güçlü insana savaş açar. Böylelikle aşağılanmış ve ezilmişlerin içgüdüleri ön plana çıkar (Nietzsche, 2017, s.10; Dok, 2015, s.46). Güç isteminin eksik olduğu yerde; düşüş, çökme meydana gelir.

Nietzsche, yukarıdaki paragrafta da ifade ettiğimiz gibi devlet adamlarının kutsal kavramlarla egemenliği elinde tuttuğunu ifade eder (Dok, 2015, s.47). Tevazu, vicdan, özgürlük gibi kavramlar silah gibi kullanılmıştır ve böylelikle öfkeyle değerler yaratılmıştır. Kin ve baskıyla oluşturulan bu değerler düşmanlığın ürünüdür ve aciz insanlara hizmet etmektedir (Robinson, 2000, s.31). Ayrıca bu durum Hıristiyanlığın amacına da hizmet etmektedir. Hristiyanlık karamsar ve korkak insanları kendisine çekmekte ve bu tip insanlar oluşturma gayesini ortaya koymaktadır.

Nietzsche, Hristiyanlığın bir ideoloji olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre Hristiyanlık hayatı inkara dayanmakta ve içgüdüyü bastırmaktadır. Dindeki bu düzen, toplumda inanışı cesaretlendirmekte ve yaratıcılığı, başarıları engellemektedir. Böylece insanlık gerilemekte ve durağanlaşmaktadır (Robinson, 2000, s.32). Hayatın inkârı insanın kendi istenci açısından bir amacının kalmamasına neden olmaktadır. Bu sistemdeki insan Nietzsche'ye göre eksik insandır. Hedefsiz insan ona göre eksiktir (Nietzsche, 2016b, s.70).

Nietzsche, Hıristiyanlığın öğütlediği ve bu durumdan da varlığını sürdürdüğü hayatın inkârının ya da dışında kalma durumunun mantıksızlığını çokça ifade eder. Çünkü hem hayatın dışında kalıp hem de hayatla ilgili değerlendirmeler yapmak çok tutarlı bir durum değildir ona göre. Bu durum zaten hayatın anlaşılamamasına fazlaca zemin hazırlamaktadır. Sözü edilen toplumsal problemlerin çözümü de hayatın inkarıyla asla mümkün değildir. O, bu noktaya "Putların Alacakaranlığı" isimli eserinde oldukça dikkat çekmektedir (Demir, 2015, s.71). Hristiyanlığın dolayısıyla da din adamlarının ortaya koyduğu bu düzenin etkilerinin bir süre sonra Hristiyanlığın kendisine de zararı olacağına da değinir. Çünkü Hristiyanlık ebedi ve

aşkın hakikatler aramayı savunur. Bu durum bir süre sonra kendi metafiziğini araştırmaya yol açar. Böylece kendi kendini yok etme haliyle karşı karşıya kalma durumu ortaya çıkar. O, aynı şekilde bilime tapmayı da Hristiyanlığın yerine geçecek laik bir din olarak örneklendirir (Robinson, 2000, s.33).

Zaten Nietzsche'ye göre insan Tanrı'yı öldürmeden kendi değerini ortaya koyamaz. Çünkü insan Tanrı inanışı dolayısıyla görünüşün gerisindeki çıplak gerçekliğin farkına varamaz. Dünyanın amaçsız ve anlamsız olduğunu fark etme arayışına girmez. Kendisine rahatlık veren düşüncelerle zaman geçirir. Fakat Tanrı'nın ölümü insanları bu rahatlık rüyasından uyandırır (Kardeşler, 2014, s.44). Ayrıca Tanrı'nın ölümü ile insan kendi içindeki kaostan çıkıp minyatür bir düzen yaratır ve bunu dışarıdaki kaosa aktarabilir (Kardeşler, 2014, s.46).

3. MİCHEL FOUCAULT

3.1. Yaşamı ve Eserleri

Paul Michel Foucault, 15 Ekim 1926 yılında Paris'in Güney'inde doğdu. Burjuvazi bir aileye sahipti. Babası inatçı olmasının yanında yumuşak kalpli bir tıp doktoruydu; annesi ise eşine destek olan telaşlı ve irade sahibi bir kadındı. Babası, Foucault'nun da kendisi gibi bir tıp doktoru olmasını istemekteydi. Fakat Foucault'nun bu mesleğe ilgisi yoktu. Bu durum babasıyla çatışma ve anlaşmazlık yaşamasına sebep olmaktaydı. Foucault, üç kardeşti. Kendisinden başka ablası ve küçük erkek kardeşi vardı. Aile deniz kenarı bir villada yaşıyordu. Foucault, gençlik yıllarında boyunun kısalığı yüzünden mutsuzdu. Ayrıca gözlerindeki miyop da bu mutsuzluğunu artırıyordu. Bu durumlar onun için birtakım sorunlara neden oluyordu. Bu sorunlardan bir tanesi de arkadaşları tarafından kendisine "Polichinelle" ismiyle hitap edilmesidir. Polichinelle, devrin ünlü kukla oyununda kambur bir karakterin ismidir (Strathern, 2016, s.14).

Foucault'nun gençliği 2. Dünya Savaşı'nın çalkantıları arasında geçmiştir. Savaşın yarattığı ortam, okul derslerini olumsuz etkilemiştir. Michel Foucault, ilk olarak bir Katolik okulunda eğitim almıştır. İkinci Dünya savaşı sonlarına doğru IV. Henry Lisesi'nde 2 yıl yatılı olarak eğitim görmüştür. Felsefe dersleriyle tanışması da burada olmuştur. 20 yaşına geldiğinde, Paris'te yer alan École Normale Supérieure isimli okulu kazanmıştır. Okulu sırasında Hegel'in kitaplarıyla tanışmıştır. Hegel'in görüşlerinden etkilenmiş ve geleceğini bu etkiyle inşa etmiştir. Bir makalesinde bu durumu "Hegel'in sesinden ve belki de felsefenin kendi sesinden bir şeyler dinliyorduk" sözleriyle açıklamıştır. Okulu ülkesinde 4. olarak bitirmiştir. Sonrasında Paris Psikoloji Enstitüsünde eğitim görmüş olup psikopatoloji ve deneysel psikoloji alanlarında diplomalar almıştır (Foucault, 1980, s.1; Strathern, 2016, s.17; Urhan, 2000, s.3).

Michel Foucault tarih okumalarına karşı yoğun ilgi duymuştur. Bu okumaları sırasında önce Hegel, ardından da Heidegger'i keşfetmiştir. "Bütün felsefi gelişimim,

Heidegger okumamla mümkün oldu" diyerek ona hayranlığını ve de gelişimine katkısını özetlemiştir. O; felsefi okumalarıyla ve aldığı eğitimlerle kendini tanımıştır. Yaşamında bir süre sonra kendisinin Homoseksüel olduğunu fark etmiştir. Fakat bu konuda, yani homoseksüelliğine ve kendine dair farkındalığı konusunda ailesinden bir destek ya da yardım görmemiştir. Onun baskıcı bir toplumda yaşıyor olması bu duruma neden olarak gösterilebilir. Gençlik yılları bu sebeple onun için çalkantılı geçmiştir. Michel Foucault için yaşamı, depresif bir ruh haliyle tanımlanır olmuştur. Bu depresif ruh halinin sonucunda birçok olumsuz hal ve davranışı ortaya çıkmıştır. Kendini jiletleme ve intihara kalkışma, hançerle bir öğrenciyi kovalama, alkol ve uyuşturucu kullanma, saldırgan tutum ve beraberinde ortaya çıkan psikosomatik hastalıkları çevresi tarafından dışlanmasına sebep olmuştur. Foucault, aldığı eğitimlerle ve de olgunlaşmasıyla birlikte homoseksüel olmanın kabul edilebilir olduğu düşüncesine erişmiştir. Şiddet yanlısı karakteri yalnızca cinsel yaşantısı esnasında sado-mazoşist bir rol olarak kendini göstermiştir. Depresyon geçmişi sebebiyle askerlikten muaf olmuştur. Aldığı eğitimlerle, felsefe ve psikoloji alanında uzmanlaşmaya başlamıştır. Bu uzmanlığıyla birlikte gönüllü olarak yani herhangi bir ücret talep etmeden Hôpital Sainte-Anne'nin psikiyatri kliniğinde hastalarla ilgilenmiş ve de böylece zamanının büyük bölümünü burada geçirmiştir (Strathern, 2016, s.17-28).

Felsefe ve psikoloji çalışmalarında ilerleme kaydeden Foucault, 1955-1958 yıllarında İsveç'te yer alan Upsala Üniversitesinde ders vermeye başlamıştır. Daha sonra da Clermont- Ferrand Üniversitesinde görev almıştır. Burada psikoloji dersleri vermiş ve aynı zamanda da felsefe bölümünden sorumlu olmuştur. Ardından ise 1966-1968 yıllarına gelindiğinde Tunus Üniversitesinde dersler vermeye başlamıştır. 1968 yılında ise; Vincennes Deneme Üniversitesinde felsefe bölümü başkanı olarak görev almıştır. 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ders vermiştir. Aynı yıl içerisinde Fransa'da önemli bir konuma sahip olan Collège de France isimli kurumda "Düşünce Sistemleri Tarihi" kürsüsüne seçilmiştir. Bu kürsü, Foucault için kurulmuştur. Daha sonra "Hapishaneler Üzerine Enformasyon Grubu" isimli oluşumu kurmuştur ve 1972 yılına gelindiğinde ise Buffalo'da yer alan New York Eyalet Üniversitesinde dersler vermiştir. Libération isimli gazetenin kuruluşuna Maurice Clavel ve Sartre ile 1973 yılında katılmıştır (Foucault, 1980, s.1; Strathern, 2016, s.115; Urhan, 2000, s.6).

Deliliğin Tarihi, Akıl Hastalığı ve Kişilik, Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi, Kliniğin Doğuşu, Disiplin ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu, Cinselliğin Tarihi 1 ve Cinselliğin Tarihi 2 gibi önemli eserleri mevcuttur. Ayrıca 1994 yılında, verdiği derslerin bir araya getirildiği "Söylenmiş ve Yazılmışlar" isimli 4 ciltlik seri yayımlanmıştır. Yaşamı boyunca birçok esere imza atmış olan Foucault'nun ölümü, 1984 yılında aids sebebiyle gerçekleşmiştir. Yaşarken yazmış olduğu Cinselliğin Tarihi 3 isimli eseri ölümü sonrasında yayımlanmıştır (Foucault, 1980, s.1; Strathern, 2016, s.116).

3.2. Bilgi

Foucault, okumayı seven bir kişiliğe sahiptir. Bu doğrultuda birçok kitap ve belge araştırmış ve felsefesine konu edinmiştir. Araştırmaları sonucunda; yaşadığı dönemin toplumunu, iktidar yapısını ve bilgisini netlikle ortaya koymaya çalışmıştır. Bu doğrultuda iktidar ve bilgi arasında yüksek bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. O, bu ilişkiyi "güç/iktidar" terimini ortaya koyarak açıklamaya çalışmıştır. Güç/iktidar kavramı, Foucault'nun yaşadığı dönem için yeni bir terim olup felsefesinin ana konusunu oluşturmaktadır. O, güç/iktidar kavramı üzerinde çalışırken; "delilik, cinsellik, disiplin, cezalandırma" vb. birçok kavrama ve konuya değinmiştir (Strathern, 2016).

Foucault, Bilginin Arkeolojisi isimli kitabında, "bir söylemsel pratik tarafından düzenli bir biçimde oluşturulmuş ve bilime yer vermekle yükümlü bulunmadıkları halde, bir bilimin kuruluşu için gerekli olan unsurların toplamına bilgi adı verilebilir şeklinde bilginin tanımını yapmaktadır. Ayrıca kendisi aracılığıyla özelleşmiş bulunan bir söylemsel pratiğin içinde kendisinden söz edilen şeydir" sözleriyle de ifade etmiştir. Foucault'ya göre bilgi; bilmelerin toplamı değildir. Foucault tarafından "bilme"; doğru/yanlış, şüpheli/kesin, tutarlı/çelişkili, belirli/belirsiz olma durumlarının söylenmesi gereken şeyler olarak tanımlanır. O, bilmedeki bu iki uçlu ayrımların hiçbirinin bilgiyi tanımlamak için uygun olmadığını belirtir. Ona göre bilgi; derinlemesine bilgi ve yüzeysel bilgi olarak iki kategoride açıklanmaktadır. Yüzeysel bilgi, bilimsel alanları içerisinde barındırır. Derinlemesine bilgi ise bilimin ifade ettiklerinden fazlasını içinde barındırır. Foucault; nesnelerin, söyleniş şekillerinin, terimlerin ve kanıların; yöntemde, bilimde, romanda, kurumda, siyasi ve hukuki uygulamada yer aldığında onları "bilgi" olarak nitelendirir. O; bilginin, deney

ve bilim arasında var olduğunu öne sürmüştür. Bilgi tanımlamasını yaparken bilginin bazı alanlarla ilişkisine ve de alandaki durumuna değinir. Örneğin; bilgi kavramı psikiyatrik ifadenin içinde yer aldığında doğru olduğuna inanılanların toplamı değil, bilimsel olabilecek ya da olamayacak farklı nesnelerin oluşturduğu alandır. Tıbbi söylemin içinde yer aldığında öznenin ilgili olduğu nesneleri ifade ederken söylemin içinde durum aldığı alandır. Doğa Tarihi'nde ise bilgi; kavramların oluştukları, tanımlamalarının yapıldığı, uygulandığı ve dönüştüğü alandır. Doğa Tarihi bilgisi, var olan bilgilere yenisinin eklendiği yerlerin ve biçimlerin toplamıdır. Foucault bilginin; uygulamanın, teorinin, düşüncenin, kanının belirli bir zaman dilimindeki doğuşunu mümkün kıldığını ve yalnızca kanıtlamalarla sınırlı olmadığını ifade eder. Ona göre bilgi, düşüncelerin, yönetmeliklerin, yalanların ve siyasetin içinde de varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla arkeolojik bölgeler; yalnızca bilimsel yazılarda değil, felsefi ve edebi yazılarda da görülmektedir. Foucault, bilginin kendisini oluşturandan bağımsız ve öznellikten uzak olduğunu ifade eder. Ona göre bilgi herhangi bir amaca veya başlangıca hizmet etmez veya göndermede bulunmaz. O, bilimlerden bağımsız olan bilginin varlığının mümkün olduğunu söyler. Belirli söylemsel pratiklerle bilginin var olabileceğini ve söylemsel pratiklerin kendisine ait bilgiyle tanımlanabileceğini vurgular (Koloş, 2016, s.16-17; Urhan, 2000, s.35-38).

Foucault, araştırmalarında bilim ile bilgi ilişkisine fazlaca değinir. O, bilimlerin bilgi temeli üzerinde oluştuğunu söyler. Fakat ona göre bu oluşumda, bilgi bilimin içerisinde kaybolup gitmez. Bilim, bilgi alanındaki köşesini alır ve farklı ifadelerin içerisinde değişik rollere bürünür. Her ifadenin içinde bilgi ile bilim yeni özel bir ilişki kazanır. Bilim ve bilgi arasındaki ilişkide arkeoloji kavramı çok önemli bir yere sahiptir. Ona göre arkeoloji, bilimin bilgi içerisindeki işlevini ve nasıl yer aldığını çözümleyerek kesin bir dille ifade etmelidir. Bu noktada arkeolojinin görevleri Foucault'nun fazlaca çalışma konusu olmuştur. Ona göre arkeolojinin betimlemek istediği bilimin değil, bilginin alanıdır. Çünkü arkeoloji, bilgiyi odağına aldığında bilgiyi farklı yönler açısından da sorgulama imkânı bulur ve bilgiyi farklı ilişkiler içerisinde de çözümleyip betimlemesini yapabilir. Foucault; Bilginin Arkeolojisi isimli eserinde, bilgi ve bilmenin farklı olduğu, bilinç ve bilmenin öznel olduğu, söylemsel pratik ve bilginin öznel olmadığı vb. ifadelerine yer vermiştir. Michel Foucault; bilgi, doğruluk ve söylem arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için

arkeolojik çözümlemenin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Urhan, 2000, s.37-42; Yurdakul, 2020, s.23).

Michel Foucault, Kant'ın a priori fikrine farklı bir bakış açısıyla değinmiştir. O, a priori olanağını geçici koşullarla ve tarihsel süreçlerle mümkün görmüştür. Foucault'nun bilgi kavramı, a priori kategorisinde yer almaz. Aksine tarihsel süreç içerisinde, fark edilmeksizin birbirlerini takip ettikleri belirtilir. Ona göre mümkün olan deneyim, belirli bir yer ve zamanda insanların ortaya koyduğu amaçlı davranışları ve bu davranışları yaratan şartları, özellikleri dikkate alarak yapılan tespit demektir. Foucault; insanlar için bu mümkün deneyimin tarihsel a priorisini kurma tarzının tarihsel kesitler incelenerek saptanması gerektiğini söyler. Tarihsel kesit incelemesine içinde bulunulan an da dahildir (Koloş, 2016, s.16-17; Urhan, 2000, s.38).

Foucault'ya göre bilgi iktidarın eliyle araç olarak oluşturulmuştur. Bilgi, İktidar tarafından oluşturulmuştur. Bu amaçla da bedenler yani özneyi kullanılmıştır. Foucault, bilginin üretilmesi için özneye ihtiyaç olduğunu söyler. Öznenin çevresini, bu bilgilerle anlamlandırabileceğini ifade eder. Ona göre özne, bu sayede nesneleri açıklama imkânı elde eder. Bu durum; bilgi, özne, nesne arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Özne nesneye yönelir, anlamlandırır ve açıklar. Foucault özneleri de tarihsel ürün olarak nitelendirmektedir. Çünkü tarihler değiştikçe bilgiler değişmekte ve bu sebeple de öznenin konumlarında değişimler ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle görüldüğü üzere bilgi ve iktidar tarih içerisinde dönüşüme uğramakta ve bilgi-özne-tarih-iktidar arasında bir bağlantı ve ilişki bulunmaktadır. Foucault'ya göre, bilginin incelenmesi için söylem gereklidir; çünkü söylemin üzerinden gerçekleşen bir inceleme vardır. Söylemin anlamı ise; bilginin dağılmasının öznenin özneler ile mümkün olması, iktidarın kendini her daim yenilemesi ve dolayısıyla da tüm insanlarda ve yaşamda kendini garantiye alması şeklinde açıklanabilir. Bilginin ve değerlerin iktidar eliyle oluşturulması ve söylemlerle, özne aracılığı ile yayılması zamanla toplumda normalleşmektedir. Normalleşme ile de iktidar güç elde edebilmekte, yayılabilmekte ve kendisine karşı olan kişilerin, güçlerin direnme ihtimalini ortadan kaldırabilmektedir. Foucault, öznenin bilgiyi elde etmesini açıklarken bir yandan da özne biçimlerinin ve evrensel değerlerdeki öznenin her türlüsünü reddetmektedir (Çelebi, 2013, s. 513-514; Çüçen, 2003, s. 4; Yurdakul, 2020, s. 22).

Foucault'ya göre özne kavramının ortaya çıkışı, modern toplumla birlikte gerçekleşmiştir. Ona göre özne, toplumdaki en önemli varlık insan anlamına gelmektedir. Foucault, insanın kimliğini ve bedenini iktidarın belirlediğini savunur. Dolayısıyla görülmektedir ki Focuault'ya göre öznenin iki anlamı bulunmaktadır. Öznenin ilk anlamı şahsi bilgileri ile kendi kimliğine bağlanan iken ikinci anlamı ise başkasına bağımlı olan ve denetime tabi olan şeklinde ifade edilmektedir (Çelebi, 2013, s. 517).

Foucault, tarihsel kesitler içerisinde bilgiyi inceleme için arkeolojik çözümleme tanımlamasını yapmıştır. Ona göre bilginin arkeolojisi, bilme temasını reddetmektedir. O, bilginin, bilme terimiyle çözümlenemeyeceğini düşünür. Bilgiyi çözümlemenin de bilimselliği açıklamak olmadığını ifade eder. Çünkü ona göre bilgiyi çözümlemek; bilimsel olan, bilimselliğini kaybeden, bilimselliği hiç kazanamamış olan ve bilimsel olma çabasını göstermemiş olan ifadelerin var oluşlarını, dönüşümlerini ve kayboluşlarını tarihsel bir süreçle açıklamak ile mümkündür. Foucault, arkeolojinin "söylemsel pratik-bilgi-bilim" eksenini kat ettiğini ifade eder. Ona göre öznel olan şeylerle arkeoloji ilgilenmez. Arkeoloji, bilme unsurunu bilginin çözümlenmesinde denge noktası olarak görmüştür. Foucault, yeni bilgi alanları oluştuğunda arkeolojik kazılar yapmış ve böylece alanların ötesine geçmeyi amaçlamıştır. O, bu çözümlemeleri yaparken yalnızca kendi düşünceleriyle kalmamıştır. Başkalığa, dışarıya açık kalarak hem bilişsel (kognitif) hem de pratikteki dil işlevi (konatif) biçemlerinde gidip geldiği görülmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki Foucault hem bilişsel sınırları kabul etmiş hem de bu sınırların ötesine geçmeyi istemiştir. Ona göre düşüncelerin alanını ve olanağını sınırlar belirler ve bu sınırların varsayılmasına "episteme" imkân sağlar (Koloş, 2016, s.16-17; Urhan, 2000, s.35-38).

3.3. Episteme ve Epistemik Kırılmalar

Arkeoloji; epistemeleri yani bilinçli, bilinçsiz ve gerekli düşünme biçimlerini inceler. Bilgileri de epistemelerden diğer bir deyişle tarihsel a prioriden yola çıkarak çözümler. Bu sayede de bilgilerdeki benzerlikleri ve farklılıkları çözümler. Episteme, kesin ve akılsal bilgiyi tanımlamak için kullanılır. Foucault'nun felsefesinde de en temel terminolojilerden biridir. Epistemenin tanımını Foucault şu şekilde yapmıştır: "Belirli bir dönemde, bir bilgi alanını yaşamın bütünlüğü içinde sınırlayan, bu alanda

görünen nesnelerin varlık biçimini tanımlayan, insanın günlük kavrayışını teorik güçlerle donatan ve doğru olarak bilinen şeyler üzerine kendilerinde insanın bir söylem geliştirdiği koşulları belirleyen tarihsel a prioridir.”. Tanım incelendiğinde Foucault, kendi epistemesinin zamanla Platonun epistemesinden farklılaştığını, anlam değişikliğine uğradığını ifade etmektedir. Bunun yanında; a priori olmasından ve kavrama üzerinde belirleyiciliği olmasından dolayı kendisinin Platon'dan etkilendiği görülmektedir. “Bilginin Arkeolojisi” isimli kitabında episteme tanımlamasını şu şekilde yapar:

> Dünya hakkında bir vizyon, bütün bilgilerde ortak ve her bir bilgiye aynı yasaları ve aynı postülatları empoze edecek olan bir tarih dilimi, aklın genel bir evresi, bir çağın insanlarının kendisinden kaçıp kurtulamayacağı belirli bir düşünce yapısı-genel bir el tarafından herkes için yazılmış bir yasalar toplamı- gibi bir şey.

Yukarıdaki cümlelerde geçen genel elin kontrolünde olan ilkeleri ve kavramları meydana getiren yasaları Foucault "Kelimeler ve Şeyler” kitabında açıklamıştır. O, insanın hayat tarzının; yaşama (biyolojik söylem), konuşma (kültürel söylem) ve çalışma (sosyo-ekonomik söylem) olmak üzere bahsi geçen üç pozitiflik alanına nasıl uyduğunu ifade eder (Urhan, 2000, s.44-50).

Foucault, Rönesans'ın ortaya çıkışından itibaren, Batı düşüncesindeki bilgi sistemlerini dört dönemle kategorize edip betimlemeye çalışmıştır. Bu dönemleri ise 16.-17.yy. dönemlerini kapsayan Rönesans, 17.-19.yy. dönemlerini kapsayan Klâsik, 19.yy. sonrasını kapsayan antropolojik epistemeyi ise Modern çağ olarak isimlendirmiştir. Dördüncü dönem ise Postmodern dönemdir. Yalnız bu dönemden açıkça bahsetmemiştir; fakat bu dönemin gelecekte var olacağını ifade etmiştir. Episteme tarihi ise; Rönesans, Klasik, Modern ve Post-modern epistemelerden oluşan dört episteme dönemi arasındaki süreksizlikleri çözümler. Foucault, Epistemelerin tarihiyle bilim ve düşünce tarihlerinin birbirleriyle karıştırılmaması gerektiğini ifade eder. Ona göre bahsedilen dört dönemin de ayrı ayrı belirleyicisi dört epistemedir. Bu dört episteme birbirinden doğmamıştır ve zıtlaşmalarla yeni bir köklü düşünce değişimine sebep olmazlar. Aksine, bilgi koşullarıyla boş kalan alanların; anında, kendiliğinden ve aynı zamanda dolmasıyla meydana gelmektedir. Her bir epistemede ya da dönemde, kendi kendine ve bilinçlice oluşturulmayan bilgi sistemleri meydana gelmiştir. Epistemeler arasında nedensellik ve doğrusal bir tarih akışı yoktur. Rönesans epistemesi bilgiyi, benzerliklere ve yakınlıklara göre

nitelendirir. Epistemenin var olma koşulu benzerlik ve yakınlıklardır. Şeylerin yaratılışı esnasında tanrı tarafından şeylerin özüne imza atıldığı varsayılır. Bu imza şeylerin benzerliğidir. İmza yer almayan benzerlik yoktur ve benzerlerin dünyası da yalnızca işaretlenmiş dünyadan ibaret olmaktadır. Benzerlik kapsamında üç unsurla karşılaşılır. İşaret eden, işaret edilen ve iki unsur arasındaki benzerlik olarak bu üç unsur açıklanabilir. Foucault, açıklamasında boğanotu örneklemesini sunar, boğanotu ve göz arasındaki benzerliğin dikkate alınarak bilgiye ulaşıldığını örnek vererek açıklamalarda bulunur. Boğanotunun tohumu ile göz, beyaz bir zeminde küçük koyu renkli yuvarlaklar benzetmeye sebep olur. Benzerlikten yola çıkılarak da boğanotunun göz hastalıklarında şifa olacağı ve göz için faydalı olduğu bilgisine ulaşılır. Burada, benzerlikler incelenerek akıl yürütme ile bilgiye ulaşma durumu söz konusudur. Klasik episteme ise farklılıklara göre nitelendirir ve benzerliklere dayalı değerlendirme artık hata olarak görülmektedir. İki dönem arasındaki bilgiyi nitelendirme farklılığı, epistemik bir dönüşümün olduğunu gösterir ve bu epistemik dönüşüm Foucault'ya göre bir evrim sürecinden kaynaklanmamaktadır. Epistemeler arasında var olan epistemolojik kopuşlar, bilgiyi temellendirme sırasında öngörülmemektedir. Şeyler, işaretler aracılığı ile temsil edilebilir hale gelir ve özünü koruyabilmektedir. İşaretler ile temsil edilen şey; yalnızca temsil edildiği halinden ibaret değildir, işaret edilene göre düzenlenmiş olup içerisinde işaret edilenlere de yer verir ve saydamdır, şeffaftır. Klasik çağda, Rönesans döneminin aksine dolaysızlık ve iki şey arasında aracısızlık söz konusudur. Modern episteme ise bilgiyi "insan" kavramına göre nitelendirir. Ona göre episteme, insanlık için bir paradoksun yaratıcısıdır. İnsan, bilginin hem nesnesi hem de öznesi konumundadır. Bilginin konusu insandır. Varlığın temsille bağı kopmuştur, şeyler bağımsız olmuştur (Ece, 2009, s.11; Koloş, 2016, s.18-29; Urhan, 2000, s.47-69).

Foucault, bilginin düzenli birikimlerle ortaya çıktığını ve aklın kademelerle ilerlemesi görüşlerini içeren geleneksel görüşü reddeder. Epistemolojik dönüşümleri Foucault, kuralları olan bir dönüşüm olarak görmemektedir. Bilginin biçimlenmesinde bir anda ortaya çıkan beklenmedik değişimleri göstermek için "süreksizlik" söylemini benimsemiştir. Ona göre epistemelerin birbiri arasındaki ilişkinin temel yasası süreksizliktir. Süreksizliği tanımlarken Foucault; tarihsel akıştaki dönem geçişlerinde şeylerin olduğundan farklı algılanması, bilinmesi, betimlenmesi, sınıflandırılması, ifade edilmesi gerekliliği şeklinde ifade eder.

Epistemelerin bilgi blokları oluşturduğunu ve bu bilgi bloklarının; içsel mantığa dayanmayan ve birbirini takip eden fakat birbirinden farklılık gösteren yapıda olduğunu savunur. Örneğin; Rönesans dönemindeki benzerlik kavramı, dönemin bilgisinin oluşmasındaki ana unsurdur. Klasik dönemde ise bir yanlışlık sebebidir. Disiplinler; zihindeki bilgilerle benzerlik, farklılık ve temsil koşullarına göre örgütlenirler. Her episteme, bulunduğu çağdaki bilgiyi tespit edip tanımlamaya çalışır. Her yeni oluşan episteme, içerisinde süreksizliği ve kopukluğu barındırır. Epistemeler arası kesin bir dönemsel geçiş yoktur, Foucault da zaten böyle bir bilgiye bilinçli olarak değinmez. Merquior da aynı görüştedir, Foucault'nun epistemeleri yalnızca betimlemekle uğraştığından ve neden sonuç bağlamında incelemediğinden söz eder. Foucault'nun reddettiği görüş yalnızca düzenli bilginin birikimi ve kademeli akıl ilerlemesi değildir. Bunun yanında; Foucault, düşüncelerin kesintiye uğramadan evrimleştiği konusunda görüşler ortaya koyan hümanist ve idealist yaklaşımı da reddetmektedir. Bu iki görüş, evrimleşmeyi gelenek içinde değişime ya da bireylerin amaçlı değişim uğraşlarına bağlamıştır. Foucault bu yaklaşıma karşılık geliştirdiği düşüncesinde; bilginin mümkün olması için gereken koşulları ve kuralları arkeolojik şekilde belirlemeye çalışır. Ona göre bu kurallar değişmez ve evrensel değildir. Zaman içerisinde değişebilmekte; epistemeyi veya bilginin biçimini oluşturan kültürün temel kodlarını meydana getirmektedir. Foucault bu açıklamaları yaparken süreklilik anlayışı çerçevesindeki geleneksel anlayışların hakimiyetini kırmak için, tarihteki kırılmaların önemi vurgusunda bazı zamanlarda abartıya kaçtığını kabul etmektedir (Merquior, 1986, s.51; Urhan, 2000, s.47-61).

Foucault'ya göre episteme, bilimlerin ötesine geçer. Aklın ve çağın en yüksek seviyesinde yer bulan bir bilgi şekli değildir. Belirli bir dönem için, bilimlerin arasındaki tüm ilişkilerdir. Ona göre; bir çağda ve kültürde bilginin var olabilme koşullarını, tek bir episteme belirler. O epistemenin; epistemolojik formlar, bilimler, söylemsel pratiklikler ve pozitiflikler arasında var olan ilişkiselliklerin toplamı olduğunu söyler. Foucault için epistemenin anlamı, Platon'un görüşlerinden farklıdır. Bu farklılık temelde, Foucault'ya göre bilgiyle epistemenin eş anlamlı olmamasıdır. Ona göre episteme; bilginin tarihsel süreçte yer almadan öncesinde var olan ilkenin ifadesi anlamına gelmektedir. Yalnız görüşleri incelendiğinde, temelde farklı olmasına rağmen Platon'un görüşlerinden etkilendiği anlaşılmaktadır. Çünkü Antik felsefede epistemenin anlamı, duyusal ve göreceli bilginin (doxa) tamamen

tersi anlamına gelmektedir. Platon tarafından episteme göreceli olmayan, kesin, akılsal olan bilgiyi karşılayan bir terim olarak kullanılmıştır. Yani ona göre episteme bilgisi kesindir, gerçekte var olandır. Platon'a göre duyular dünyası gerçek dışıdır. İdealar, duyular dünyasına gerçeklik vermektedir. O, buradan yola çıkarak, idealar dünyasının gerçeklik dünyası olarak tanımlandığını açıkça ifade etmektedir. Ona göre duyular dünyasında yer alan gölge varlıklar, idealar dünyasının yansımasıdır. Yani gölgeler, gerçeklikleriyle var olabilmektedir. Episteme de doxadan bağımsız değildir. Roberto Machado Filozof Michel Foucault Sempozyumunda bildiri olarak sunduğu "Arkeoloji ve Epistemoloji" isimli çalışmasında epistemenin "genellik" ve "derinlik" olmak üzere iki yönünün olduğunu açıklamıştır ve bu iki yönün birbirini tamamladığını fakat ayırt edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Genellik yönü, epistemenin bir tarihsel dönemdeki her bilginin mümkünlüğünün koşullarını belirler. Dolayısıyla bilgilerin birliğini yönetmekten sorumlu bir episteme, her tarihsel zaman diliminde bulunur. Derinlik yönü ise, arkeolojinin konusudur. Bilgileri, en temelden itibaren açık ve net hale getirmekle meşgul olan tarihsel bir çözümlemedir (Urhan, 2000, s.49-50; Yıkmış, 2018, s.627).

Machodo, Foucault'nun "Kelimeler ve Şeyler" isimli kitabında özel bir ilkeselliğin olduğunu ve bunun da episteme kavramından anlaşıldığını söyler. Bu sebeple Foucault, epistemenin zorunluluk karakterinde ısrarcı olmuştur. Arkeolojik ilkesellik; bilginin çağdaşlığı, derinliği, genelliği kapsamında dikkate alınmasıyla bir tarihsel dönemin içerdiği bilgilerin düzenlenmesidir. Bu düzenlemeyi, epistemeden yani bilginin kendinden yola çıkarak sağlar. Bilginin doğruluğu için bilimin belirlediği ölçütlerden ziyade temelde tarihsel a priori olan doğru bilginin ölçütlerini, tarihsel dönem yani çağ belirler. Bu belirleme, bilimden bağımsızdır. Söylemin ve bilginin sistemli yapısını kavramak için toplumsal pratikle üst üste dizilmiş dil sistemleri olarak düşünür. Klasik dönem (17.yy) itibariyle aklın ön plana çıktığını, yaşamın bilgiye ve söyleme dayalı sınıflandırıldığını; yaşamda kurallar oluşturulmaya çalışıldığını ifade eder. Epistemelerin tarihini ve epistemeleri incelediğimizde, epistemenin oluşmasını sağlayan sistemlerin, öbür sistemleri de etkilediği sonucuna ulaşabiliriz. Daha açık ifade etmek gerekirse, kimya alanındaki bir bilginin tıp alanında da varlığı sık rastlanan bir durumdur (Urhan, 2000, s.51; Yıkmış, 2018, s.629).

Kuhn'a ait paradigmalar ile Foucault 'a ait epistemelelerin tamamıyla farklı olduğunu söylemek doğru değildir. Epistemeler, bilinç ve bilinçdışının derin katmanlarından gelmektedir. Dünya görüşünden çok daha fazlası anlamını ifade etmektedir. Paradigmalar ise teori seviyesindedir. Fakat episteme ile paradigmanın benzer bir işlevi vardır. Paradigmalar, bunalım dönemlerinde ortaya çıkan bilimsel devrimleri açıklar. Aynı doğrultuda Foucault da Klasik ve Modern epistemeler arasındaki kopukluk ve çökkünlüklerden bahseder. Fakat yine şöyle ayrışırlar ki; Kuhn bilimsel devrimlerle oluşan yeni paradigmalara ait görüşlerle eski paradigmalara ait görüşlerin arasında tam olarak bir kopukluk olduğundan bahsetmez. Foucault ise arkeolojinin, düşünce tarihinin kırılmalardan ve kopukluklardan bahsettiğini ifade eder. Piaget ise Kuhn ve Foucault görüşlerini karşılaştırmıştır. Foucault'nun epistemelerle ilgili çözümlemelerinin Kuhn'a ait paradigmaları akla getirdiğini, Foucault'nun daha derin çözümlemelerde bulunduğunu fakat sistematik bir metodoloji ile hareket etmek yerine sezgileriyle ve öznel doğaçlamalarla hareket ettiği için onu başarısız bulduğunu ifade etmiştir. Merquior da Piaget gibi Foucault'un epistemeleri hakkındaki görüşlerini eleştirmiştir ve Foucault'un epistemelere bu denli vurguda yapmasının temel konuları göz ardı etmesine sebep olduğunu ifade eder (Urhan, 2000, s.56-57).

3.4. Hapishaneler

Foucault, toplulukları kontrol etmek için uygarlıkların farklı yöntemler kullandıklarını ifade etmektedir. Sürgünler, katletmeler, işkenceler ve kapatmalar bu kontrol yöntemlerinden bazıları olmuştur. Orta çağda hapishaneler cezadan daha çok ölümü, cezayı da teminat karşılığında özgürlüğe kavuşmak için bekleme aşaması amacıyla kullanılmaktaydı. Kapatmalar bekleme değil de ceza olarak kullanılmaya başlandığında Almanya, Fransa ve İngiltere'de büyük isyanlarla karşılaşılmıştı. Eski yöntemlerin isyanları bastırmadaki yetersizliği kapatmaları gerekli kılmıştı. Hapishaneler ile nüfusta eleme yapılabiliyordu ve bu elemeler isyanların bastırılmasını, toplumda düzeni sağladığı için ekonomik problemlere yol açmıyordu. Toplumu ve ekonomiyi korumayı sağlıyordu. (Foucault, 1994/2005, s. 104-105) Fakat suçluların topluma dahil edilmesinde hapishanelerin işlevsiz olduğu ve hapisten çıktıktan sonra yeniden suç işlemeye devam ettikleri görülmüştür. Kapatılma döneminde toplumun elekten geçmesi konusunda fayda sağlamış olsa da

rehabilite etme ve topluma kazandırma açısından faydasız olmaktadır. Foucault; günümüzde bireyselliğin tamamıyla iktidarın denetiminde olduğunu, bireyselleşmenin iktidar tarafından sağlandığını savunur. İktidarın bireyselleşmeye karşı olmadığını, bireylerin mecburi kimliğinin iktidar için bir sonuç ve araç olduğunu ifade eder. İktidarın, grupların ele geçirdiği güç ve şiddetten korktuğunu savunur (Foucault, 1994/2005, s. 280-282).

Güç, potansiyeldir fakat iktidar potansiyeli yönetendir. Foucault baskı ve zorlamayla oluşan rejimin, modern öncesi düşünceye dayalı olduğunu ifade eder ve bu anlayıştaki iktidarın, taşınır ve taşınmazlara el koyduğunu ifade eder. Meşruiyetini şiddet aracılığı ile sağladığını ifade eder (Yıldırım, 2020, s.98). Fakat hapishaneler, eski şiddet ve işkence içeren ceza türlerinin yanında daha insani boyutta bir ceza yaptırımı olarak görülmektedir ve insanlığın kat ettiği bir ilerleme olarak görülmüştür (Bernauer, 1990/2005, s.225).

Hapishanelerde disiplin, azap, hiyerarşi, eğitim vb. gibi birçok unsura rastlamak mümkündür. Tutuklular hiyerarşik olarak gruplandırılmış ve gruplardan sorumlu başkanlar oluşturulmuştur. Tutuklular numaralandırılmış ve askeri talim eğitimleri verilmiştir. Temizlik ve kıyafet denetimleri günlük kontrol edilmekteydi. Gün içinde üç kez sayıma maruz kalmaktaydılar. Tüm bunların yanında okul eğitimleri verilmekteydi. Küçücük bir itaatsizlik olması durumunda ise karşılığı ceza olmaktaydı. Küçük bir hata ağır cezalara sebep olabilmekteydi ve bu cezalar hücre hapislerine kadar gidebilmekteydi. Hücre duvarlarında yazan “Tanrı sizi görüyor.” yazısı ile de dinin duygulara hitap etmesini ve bu sayede de ahlakın, terbiyenin düzenlenmesini hedeflemekteydiler. Görüldüğü üzere hapishanelerde yetenekli ve itaatkâr bireyler elde etmek amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda idmanlar, resmi geçitler, borazan ve düdüklerle verilen emirler, jimnastikler yer almıştır. Tutuklular daimî bir gözetime ve değerlendirmeye maruz kalmış ve tüm davranışlarından anlamlar çıkarılmaya çalışılmıştır. Kişi hakkında davranışları dışında da birçok bilgiye sahiptiler. Tutukluların hapishaneye ilk kabulleri sırasında kendileri hakkında detaylı bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Aile kökeni ve konumu, tutuklanmasına sebep olan durum, varsa geçmiş suçları hakkında detaylı bilgi edinmek istenmiştir. Birey hakkında tutukluluğu ve sonrasında yapılacak olan yerleştirme sürecine kadar bilgi edinmeye ve bilgileri kaydedilmeye devam edilmiştir. Bedenin biçimlendirilmesi için bireyi tanımaya ve tekniklerin öğretilmesine, beceriler

kazandırılmasına gereksinim duyulmuştur. Bu sayede de güvenilir bir boyun eğici oluşturulmak istenmiştir. Boyun eğici bir düzenin, hapishanelerdeki disiplin ortamını kolaylaştıracağı düşünülmüştür (Foucault, 1975/2006, s.425-427).

Hapishanelerdeki başkanlar, başkan yardımcıları, ustabaşılar, yöneticiler tutuklularla beraber yaşamışlardır. Tutuklular gibi gösterişsiz giyimlere sahiptiler. Bahsi geçen hapishane yetkilileri tutukluları her daim gözlemliyordu, aralarından gözlem şebekeleri oluşturulmuştu. Bu bireyleri yetiştirebilmek amacıyla bir eğitim merkezi oluşturulmuştur. Okulun ana programı ise ilerleyen dönemlerde başa gelecek yöneticileri, hapishanedeki tutuklu bireylerle aynı süreçlerden geçirmekti. Tüm baskı ve eğitime onlar da maruz kalmaktaydı. Bu eğitim yöntemleriyle yöneticilere iktidar ilişkileri öğretilmek isteniyordu (Foucault, 1975/2006, s. 428). Hapishanelerde iktidar kendini gizleme ihtiyacı hissetmez. Suçlulara cezasını verir ve bu cezalandırmayı aleni şekilde gerçekleştirir. Çünkü iktidarın kendisini aklama imkânı bulduğu ve bunu da ahlakilik çerçevesinde sağlayabileceği tek yer hapishanelerdir. Verdiği cezaların ahlaki dayanakları vardır. Ahlaki dayanaklar iktidarı cezalandırmakta haklı kılmaktadır. Bu sebepledir ki zorbalık davranışları tepki çekmemekte, saf gözükmekte ve kendini gizleme gereği duymamaktadır. Mahkumlara baskı ve kontrollerle çocuk muamelesi yapılmaktadır. Halk mahkemelere, hapishanelere ve yargıçlara karşı öfke duymaktadır. Bu öfkenin ve nefretin temelinde yatan tek sebep daha adaletli ve iyi bir sistem isteği değildir. Temel noktası öncelikle uygulamaların halkın zararına olduğu ve otoriter tek bir noktadan yönetildiği algısı yer almaktadır (Foucault,2005, s.34-37).

Hapishanelerin oluşmasında tüzükler, kararlar, stratejiler, işlerin yürümesini sağlayan hileler, formalize edilmeyen söylemler vardır. Kendi içerisinde belli bir sistemi bulunmaktadır. Hapishaneler, bireyin değişimini sağlamak üzere oluşturulmuş bir proje konumundadır. Cezalandırmaktan çok gözetleme aracı haline gelmiştir. Fakat hapishanelerin dönüştüğü gözetleme sistemi; ıslah ediciliğin aksine yeni suçluların üretilmesine, suçluların da suça daha çok eğilimli bireyler haline gelmesinde katkı sağlayan bir mekanizma haline gelmiştir. Suça eğilimli kişiler iktidar tarafından kendi çıkarları amacıyla kullanılmıştır. Örnek olarak III. Napoléon'un iktidara geliş şekli gösterilebilir. Bir diğer örnek olarak da on dokuzuncu yüzyılda görülmektedir; işçilerin korktuğu suça eğilimli kişiler, işçilerin grevlerini engelleme amacıyla işçilere karşı kullanılmıştır. (Foucault, 1994/2019, s.26-28).

3.5. İktidar ve Bilgi-İktidar İlişkisi

Foucault, tüm toplum mücadelelerin konusunun adalet olduğunu söyler. Ona göre mahkumlara çıkan af, yargıçların heyetlerini değiştirmek ve onlara itibar etmemek, hapisteki insanlar için af çıkarıp hapishaneleri boşaltılmak konuları toplumsal dönüşümlerin uğraş alanıdır. Mücadelede adaletin söz konusu olması için iktidar aracılığı gerekir, liyakat umutlarıyla adalet mümkün olmaz. Savaş adil olduğu için savaşılmaz, kazanma arzusuyla savaşılır. Foucault, adalet kavramını tanımlarken belirttiği bir görüşünce Nietzsche ile aynı tavra sahip olduğunu belirtmiştir. Ona göre adalet; iktidarın aracı ya da iktidara karşı bir tehdit konumunda bulunmaktadır. Fakat adalet kavramının kendisini, ezilen sosyal sınıfın kendilerini haklı gösterebilmek için kullandığı bir hak iddiası olarak görmektedir. Proletarya denilen alt sınıf sosyal tabaka, iktidarı alıp egemen sınıfı indireceğine inandığı için savaşın adil olduğuna inanır ama savaş adil olduğu için değil; hâkim olan sınıfı yenerek iktidarı ele geçirmek için savaştığını söyler. Proletarya egemenliği eline alıp iktidarı ele geçirdiğinde diktatörlük ve şiddet içeren bir iktidar modelini benimser. Bu sınıf mücadelesinin amacı sadece adalet değildir, iktidarı ele geçirdiğinde sınıf iktidarını yok etmeyi amaçlamaktadır (Chomsky ve Foucault, 2017, s.53-57).

İktidarın tanımını yaparken Foucault, asla yalın olarak mutlak, değişmez ve tanımlanmış bir iktidardan bahsetmemekte, iktidar ilişkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. İlişkilerin bütünü anlamına geldiğini ifade etmiştir. Foucault iktidar tanımını koordineli ve organize olarak hiyerarşik yapıdaki ilişkiler olarak yapar. Başkalarının eylemlerini yönlendiren ilişkilerdir. Sosyal ilişkinin olduğu her yerde iktidardan söz etmek mümkündür. Foucault, iktidarı analiz ederken iktidar kavramsallaştırmasının mecbur olduğunu ve bir iktidar tanımlamasından hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Peki Foucault neden iktidarı analiz etmeye yöneldi? Bu sorunun cevabı: "özne sorunu". Ona göre özneyi iktidar pratikleri kurar. Özne; iktidara boyun eğen ve kendini ifşa eden konumdadır; bireyselleşmekten ziyade iktidara bağlılık ile varlığını ortaya koymaktadır (Akay, 2016, s.26; Koloş, 2016, s.11-115; Revel, 2005, s.128).

Foucault devletin iktidarın merkezinde odak noktası olmadığını, iktidarın şeklinin olmadığını söyleyen ve mikro-iktidar biçimlerini gösteren ilk filozoflardan biridir. Ona göre iktidar tabandan gelmektedir. İktidar; Hristiyanlıktan bu yana insanları

gerçeği ifade etmeye iten, itirafa yönelten bir mekanizmadır. Bireylerin kim olduğunu ve ne yaptığını ne düşündüğünü, eğilim gösterdiği suçların neler olduğunu, insanlarla ilişkiye geçme şekillerinin ne olduğunu itiraf etmesini ister. İtiraf etmek bir gerçeklik eylemi anlamına gelir. (Akay, 2016, s.26)

Michel Foucault, "corpus" buluşunu gerçekleştirmiştir. Bu buluş bilgi ile iktidar mekanizmasının harmanlanması ile meydana gelmiştir. Corpus buluşunda tarih bilgisinin etkileri bulunmaktadır, fakat kendisinin tarihçi olmadığını vurgulamaktadır. İktidarın nedenlerini kuvvetlendiren ve yürürlüğe koyan bilgidir. Foucault'a göre insan bedeninde bir ruh bulunmakta ve iktidarın bedene uyguladığı egemenlikte insanı var kılmaktadır. Siyasal vücudun aleti ve sonucu ruhtur ve bedenin hapishanesidir. Buradan yola çıkarak "dışa açılan hapishane" terimini ortaya koymuştur. Son yüzyılda insanları kontrol altına almak için artık hapishanelere, okullara, hastanelere ihtiyaç yoktur. Özgürlük tanımı içerisinde de insanlar kontrol altına alınabilmektedir. İktidarın işlemesi için özgürlük zorunlu ve hatta önkoşuldur. Bu hakimiyeti devlet ya da bir kurum sağlamamaktadır. Foucault'ya göre iktidarlar toplumu işletme gibi görmektedir. Televizyondaki yayına koydukları reklam arası ile izleyicilerin tuvalete gidiş zamanlarını yönetebilmekte, elektrikler kesildiğinde çocuk yaptırabilmekte, tatil zamanlarında kapalı olan yolları duyurabilmekte, seslerini meydanlarda dinletebilmekte, çiftlerin birlikte olabilmeleri için yardımcı olabilmekte, uygun ücretli kamplara yollayabilmektedir. İnsanları kapalı tutmak mecburiyetinde kalmamaktadır. Bu dönemin ismini Foucault, "biyo-politik kontrol ve iktidar çağı" olarak isimlendirmiştir. (Akay, 2016, s.74,75; Foucault, 2005, 21)

Foucault, iktidar kavramından ilk bahseden kişinin kendisi olmadığını ifade etmesinin yanında çalışmalarında ve eserlerinde iktidar kavramına sıkça yer vermiştir (Foucault, 1999/2019, s.177). Hapishanenin Doğuşu isimli eserinde, iktidar kavramına genişçe yer verdiği görülmektedir. Ona göre modern toplumlar, disiplin toplumlarıdır. Toplumu disipline etmek ve dinamik toplumu stabil tutmak amacıyla normlar bulunmaktadır. Normlar ilk etapta hapishanelerde mahkumlar arası iletişimi keserek kötü davranışların yayılımını azaltmaya yönelik fayda sağlarken zamanla dış mekanlara yayılır ve özgür alanlarda hakimiyet kurar, hayatı denetler. Toplumun tamamında etkili olmaya başlar. Yalnızca suç işleyen kişileri değil, potansiyel barındıran kişileri de hakimiyeti altına aldığı için önleyici işlev de görmektedir.

Hapishane modeli yalnızca ceza odaklı değildir; normlar üretmek ve bireyleşenlerin norm kalıbına sokmak amacıyla da işlev görmektedir (Akay, 2016, s.113-116).

Modern toplumun mikrokozmosu birey, hapishanede oluşur. İktidarlar bireyleri alet olarak alır ve nesne haline getirir. Normlar ise bireyler arası iletişimi düzenler. Nesneleşme sürecinde norm, referans oluşturuyordu. Modern toplumda, merkezde bir iktidar yoktur. Demokratik iktidar vardır. Demokratik iktidar modelinde alt üst ilişkili hiyerarşik bir yönetim anlayışı yoktur, yatay ve geçişli bir model vardır. Yani yöneten tek bir kişi değil, insan topluluğudur. Gören, duyan, yöneten net olarak bilinip görünmez. Görünmeyen yöneten topluluklar, görünenleri boyunduruk altına alabilmek için onların kimliksizleşmesine ve bilinmezliğine engel olmaya çalışırlar. Varlığı belli olanlar zamanla birbirleri üzerinde baskı ve otorite kurmaya çalışırlar. Bu şekilde de demokratik iktidar düzeni oluşur. Normlara uygun insanlar oluşur ve onların üretmesini sağlayan iktidarlar vardır (Akay, 2016, s.116-117). Bu durum Nietzsche'deki sürü insanını bizlere hatırlatmaktadır. Sürü insanı da normlara uygun hareket eden insanlardır ve otoriteler onun varlığını ve oluşumunu özellikle de kendi iktidarları için istemektedir.

Foucault, iktidarların bireyleşmeyi sağladığı üzerinde durmuştur. Normlar bireyleşenlerin görünür olmasını, rekabetini ve bireyleşmenin devamlılığını sağlar. Bireyleşme ile insanları üretim mekanizmasına dahil etmiş olur. Birey hukuk öznesi olmaktan çıkmış ve norm öznesi halini almıştır. Bu değişim hapishaneler aracılığı ile olmaktadır. Birey hukuktaki değişimlerin yansıması değil de daha normalize edilerek ele alınır. Bireyler kıyaslandığında ise aralarında bir farklılıktan söz etme ihtiyacı oluşmaktadır. Bu ihtiyacı gidermek için ise kimlik numaraları sistemi oluşturulmuştur, bu sayede bireyler numaralandırılmıştır. Ona göre iktidarlar kör bir bakış açısına sahip olamazlar, birleştirici ve merkezi bir bakış açısına sahip olmaları gerekir (Akay, 2016, s.117-122).

Bireyselleşme, iktidarın bir araç unsurudur. Sınırlandırılmaya maruz kalan toplumlarda, bireyselleşme sayesinde görevlerin daha etkin yürümesi sağlanmaktadır. Bireyselleşme ile bireyler numaralandırılmıştır ve bu numaralandırma sayesinde birey takip edilebilmekte, bireyin tüm özellikleri kayıt altına alınabilmekte ve gerektiğinde tüm özellikleri belgeleriyle birlikte ortaya konulabilmektedir. İtiraflar önemlidir; kişi kim olduğuna dair bilgiler içeren özelliklerini, eksikliklerini toplum önünde itiraf etmek zorundadır. Birey bu amaçlı

bireyselleşme içerisinde özgürleşmeye çalışır fakat özgürlük neredeyse yok denecek kadar sınırlıdır. Bu sistem içerisinde özgürlüğü aramak realist bir arzu değildir. Bu sebepledir ki küresel özgürlük arzusunun yerine, ilkesiz bir direniş ortaya çıkmıştır. İlkesi olmama detayı Foucault için önemli bir ayrıntıdır. Ona göre tüm her şey iktidarın ortaya koyduğu üründür, o halde hiçbir şeyi kurtarmak mümkün değildir. Bu koşullarda farklılıkların varlığından ve özdenetimde bahsetmek mümkün değildir. Tüm bu özgürlüğün, farklılıkları kısıtlı olduğu bir yaşam içerisinde iktidar sistemi, insanların bireyselleşmesini ister; bireyselleşme topluma dayatılmıştır, bireyselleşme ile tekdüzelik sağlanabilecektir ve bu doğrultuda iktidar birçok teknik uygular. Bu teknikleri ise disiplin olarak tanımlar. Disiplin kavramı sayesinde Foucault, iktidarın baskı ve zorlama ile olumsuz bir niteliğe sahip olduğu görüşüne karşı çıkabilmekte ve düşüncelerini güçlendirebilmektedir. Foucault, iktidar-halk ilişkisinin efendi ve köle bağıntısından farklı bir anlama geldiğini ifade eder. İktidarın büyüme ve gelişmeyi sağladığı, olumlu niteliklere sahip olduğu görüşünü savunur. Çünkü disipliner sistem; sistemin içindeki personelleri inceleyebilir, kabiliyetlerini sınayıp norm kıyaslaması yapabilir, incelenip kabiliyetleri belirlenmiş kişileri uygun birimlerde görevlendirebilir ve bu sayede de sistemlerin etkin işleyişi sağlanabilir. Hastaneler, okullar, ordu ve akla gelebilecek diğer iktidar ve devlet sistemlerinde bu disiplin sistemlerinin olumlu gelişimsel etkileri düşünülebilir. Hapishane'nin Doğuşu isimli eserinde Foucault; bireyi, iktidarın disiplin teknolojisi ile icat ettiği gerçeklik olarak tanımlar (Boyne, 2009, s.202; Paras, 2006/2016, s.109).

Foucault, yüzey görüşünü geliştirmiştir. Suç cisimsizdir, yüzeyden geçer ve cezayı suça, yargılayanı da suçluya suçun kendisi bağlar. Ayrık konumda bulunup ilişkisel konuma gelen her veri dizpozitif yani tertibat, düzen oluşturur (Akay, 2016, s.118).

Foucault, itaat etmenin koşulunu doğruluğa bağlamakta ve doğru bilinenlere itaat edildiğini söylemektedir. İnsanlara şiddet uygulanmadığı halde onların kurallara uygun davranması olgudur. İktidarın fark edilmesi için; iktidarın merkezi iktidara ve devlete indirgenmemesi, iktidar hakkında olduğundan dar ya da gerçek dışı bir fikir oluşturulmaması gerekmektedir. Foucault, iktidarı şeytanlaştırmaktan kaçınmaktadır. Şeytanlaşmaktan uzak durduğu iktidar nasıl tanımlanmaktadır? Fiziksel olarak yöneten bir iktidar söz konusu değildir, gündelik hayatın içindedir. İş yerinde, ailede, sokaklarda, sevgili arasında varlığını sürdürür. Bu küçük iktidarlar, toplumun dokusunu meydana getirir. İktidarın var olması için gereken en az iki koşul vardır.

Kendi başına var olabilecek bir iktidar bulunmamaktadır. İktidar varlığını her zaman ilişki içerisinde koyabilir. Bireyler yalnızca ürün gibidir. İktidar da karşı çıkanlar da her yerdedir, hiçbirinden kaçmak mümkün değildir. Fakat bu ilişkileri değiştirmek mümkündür. İktidar ilişkileri çift yanlıdır. İtaat ederken de özgürlük varlığını sürdürür. Uyum sağlama ve karşı çıkma seviyesi şeklinde özgürlük kendini gösterir. Toplumu engelleyici veya harekete geçirici güç, küçük iktidarlar ve merkezi iktidardır. İktidar bireylere özgürlük fısıltılarıyla yaklaşmasaydı, itaat etmek olurdu. İktidarın bireylerin özgürlüğüne ihtiyacı vardır; çünkü bireyler aracılığı ile bilme alanlarına sahip olmak ve bu alanların teşvik ettiği değeri oluşturabilmek istemektedir. Fakat bir iktidar için özgürlük fısıltıları paradokstur. Özgürlük fısıltıları iktidarı yok etme gücüne sahiptir ve iktidar bu fısıltıları beslemeye mecburdur (Revel, 2005,123-129; Veyne, 2014, s. 119-121).

Bireyin kötülük yapmasının ve suç işlemesinin önüne geçilmesinde, içselleştirme ve bakışın önemli bir yeri vardır. Bu iktidar mekanizmasının bedel sorunudur. İktidarın işleyebilmesi için bir bedele ihtiyacı vardır. Bu amaçla bir gözetmen gerekecekse kaç gözetmen gerekeceği, bu gözetmenlerin maliyetinin ne olacağı hesaplanmalıdır ve tüm bunların yanında bu yapılanın siyasi bedeli de göz önünde bulundurulmalıdır; çünkü baskı, zorlama ve gözetleme amacıyla yapılan davranışların şiddeti fazla olursa toplumda isyanlara sebep olabilecektir. Eğer müdahaleler seyrek zaman aralıklarıyla olursa, devamlı olmazsa itaatsizlik ve direniş ortaya çıkabilir; fakat bakış yönteminde daha az maliyete gereksinim duyulmaktadır. Şiddet, silah ve maddi engellere dair ihtiyaçlar yoktur. Bakışın üzerinde olduğunu bilen insanlar, bu durumu içselleştirir ve artık kendini gözlemeye odaklanır. Bu aşamadan sonra ise herkes kendini gözetlemeye başlar ve otokontrol gelişir. Hem sürekli bir iktidar vardır hem de maliyetsizdir. Foucault bu görüşlerini ifade ederken görüşlerin formülünün Bentham'a ait olduğunu ve monarşik iktidarın tam zıttı bir görüş olarak oluştuğunu belirtir. Modern dönem iktidar yöntemlerinden olan bakış modelinin önemli olduğunu fakat uygulamadaki en önemli tek yöntem olmadığını belirtir (Foucault, 1994/2019, s.96-97).

Monarşik iktidar modellerinde ise durum biraz farklıdır. Adalet mekanizmasının ele geçirdiği suçlu sayısı çok azdır. Mekanizmanın işlememesi, cezalandırmanın kusursuz olması gerektiği fikrinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu sebeple de şiddet ve baskı ile süreklilik oluşturan iktidar modeli, gerekli görülmektedir. Suçluların

yeterince ele geçirilememesi, sürekli olmayan bir müdahale ve iktidarın ibret niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla monarşik iktidar modeli, işlevsiz kalmıştır. Çok yüksek düzeylerde şiddet kullanılmasına rağmen sonuç elde edilememekle birlikte isyanlarda artışa sebep olmuştur (Foucault, 1994/2019, s.96).

Foucault, konuşmanın bilme anlamına geldiğini ve konuşan kişinin iktidarı elde ettiğini ifade eder. Çünkü insanlar bilme konumuna iktidar aracılığı ile erişmiyorsa ve dayatmayla bilme konumuna gelmiyorsa iktidarın bakış açısından daha çok değerli değildir, aksine daha az değerli olmaktadır. Bu sebeple de iktidar tehlikeye girmektedir. Bilgi, toplumu düzene sokar ve idare etmeyi kolaylaştırır. Bu sebeple bilgi, iktidarın ilgi odağıdır (Revel, 2005, 117-121).

Foucault'a göre iktidar hakkında konuşmak, iktidar düzenine dahil olan kişilerin ve iktidar tarafından ezilen kişilerin yaşamlarından bahsetmek anlamına gelmektedir Foucault, geçmişten bugüne kadar bastırılan tüm iktidar ilişkilerini açığa çıkarmak ve açıklamak istediğini belirtir (Revel, 2005, 123; Urhan, 2013, 255).

Michel Foucault, iktidar ilişkilerinin daima kendinden farklı şekillerde ortaya çıktığını ifade eder. Bu ifadesini ise 17.yy. sonrası oluşan ekonomik ve demografik değişimlerle örneklendirir. Yoksullar, başıboş insanlar, göç eden insanlar politik ve ekonomik problemleri oluşturmuştur. Bu problemleri çözmek için ise silahlar ve cephaneler kullanılır. İktidar ilişkilerindeki dönüşüm bu değişim süreçleriyle görülebilmektedir. Değişerek doğmayı ifade ederken ise iktidardan öncesinin varlığını inkâr eder; çünkü ona göre insanlar her daim iktidar ilişkileri içerisinde yaşamlarını sürdürürler. İktidar ilişkilerinin tarihlerini belirlemek mümkündür (Revel, 2005, 124-128).

Foucault iktidarı açıklarken üç teknolojiden bahseder. İlki, egemen iktidarı teknolojisidir. Egemen iktidar teknolojisinde, iktidarı sert ve otoriter haliyle görürüz. Nettir ve gerekirse intikam ve öfke sergilemekten kaçınmamaktadır. İkinci teknolojisi, yasalarla ilgilidir. Yasanın insanların aklında yer alması sayesinde iktidar fikirler ve semboller üretmektedir. Bu sayede de iktidarın varlığı dinç kalmaktadır. Üçüncü teknoloji ise disiplin odaklı özne analizidir. İktidar sessiz ve saklıdır. İnsanların fikirleri üzerinden hakimiyet kurmayı amaçlar (Han, 2020, s. 245.)

Foucault için önce ve sonra diye bir problem yoktur. İktidarın mı mücadele ve baş kaldırı sistemlerinin oluşmasına etki ettiğini yoksa mücadele eden insanların mı

varlığının önce olduğunu araştırmaz. Foucault için bu kapsamda bir nedensellikten söz etmek mümkün değildir (Revel, 2005, 127).

Foucault'a göre iktidar, şiddet içerikli ve soyut iktidar modelini terk edip toplumun her kesimine hitap eden, kuşatıcı, bireysel taktikleri kullanarak kök salabilir ve insanları tatlılık ile kontrol altında tutabilir. Bu kontrol altında tutuş, sürekli bir hal bile alabilir. İktidar ilişkileri; zamana, koşullara ve düzeylere göre değişen birçok farklı yöntem ve teknik kullanmıştır. Çünkü iktidar sadece bürokrasi alanında değil, yaşamın her alanında kendine yer bulmaktadır. Aile, iş, arkadaşlık vs. gibi akla gelebilecek her ilişki modelinde iktidardan söz edilmektedir. Polisin kurduğu iktidar için kullandığı teknikler ile babanın çocuğuna uyguladığı teknikler elbette ki farklı olmaktadır. Bu farklılıklardan ötürü, iktidar taleplerini iletirken kesinlikle kaba ve baskıcı olmamalıdır, aşırılığa kaçmamalıdır. Çünkü iktidar, aynı zamanda bir güç ilişkisi anlamını da ifade etmektedir. Çatışmalar oluşur ve bu çatışmalar her an tersine dönebilir. Mutlak galip yoktur. Foucault, iktidar ilişkilerinin mutlaka direnişe sebep olacağını ifade eder ve her an bir direnişe çağrı yaptığını, direniş imkânı oluşturduğunu görüşlerine ekler. Ona göre; bu direnme sürecinde baskıcı iktidarlar, otorite ve egemenliğini daha çok güç ve kurnazlık kullanarak korumaya çalışır. Michel Foucault, iktidar ilişkilerindeki mücadelelerin yaşamın her alanında görülebileceğini ifade etmiştir. Her alanda ve anda bir isyan davranışı görülebilir, bir çocuğun babasına inat olarak burnunu karıştırması bile bir isyan eylemi olarak ortaya konabilmektedir. Baskıdan isyana, isyandan baskıya geçilebilen bir süreklilik hali mevcuttur. (Foucault, 1999/2019, s.176)

Michel Foucault, ifade ettiği düşüncelere imparatorluk paradigmasında rastlayabiliriz. İmparatorluklar, geniş alanı kaplayan ve iktidar mekanizmalarının katı bir şekilde uygulandığı alanlardır. İktidarların, insanlar üzerinde etki kurmasının var oluş biçimlerinin tarih içindeki değişimini gösterir. Bu değişme ve genişleme, tarihsel süreç içerisinde yaşanan çatışmalar mümkün kılmıştır. Çatışmalar sebebiyle iktidar değişmek zorunda kalmıştır. Zamanla ulus devlet biçimi, direnişleri ve mücadeleleri durdurmak için yetersiz kalmaya başlamıştı. Yetersizlik, mücadeleye karşı odağı ve iktidar biçiminde değişmeyi sağlıyor; mücadele öznelerini görmezden gelmeyi engelliyordu (Revel, 2005, 127).

İktidarın hedeflerini gerçekleştirmesi yolundaki aracı bilgidir. Her yeni bilgi; yeni iktidar modelini kullanabilecek yeni sınıflar ve yeni bireyler meydana getirir.

Yöneticiler, çıkarları doğrultusunda ideolojiler oluşturur. Oluşan yeni ideolojiler de yeni yöneticileri meydana getirir. Bilgi iktidar ilişkilerini bilgi merkezli ve iktidar merkezli olarak iki kategoride incelemiştir. Bilgi merkezli bilgi ve iktidar ilişkisi modelinin odak noktası insan bilimleriyken iktidar merkezli bilgi ve iktidar ilişkisinin odak noktası bürokrasi ve teknisyenler aracılığıyla uygulamaya konulan iktidar olmaktadır (Urhan, 2013, 253-263).

On dokuzuncu yüzyıl sonlarında yaşanan Fransız devrimi ile köklü toplumsal değişimler meydana gelmiştir. Monarşi sona ermiştir. Din temelli yönetimin yerini felsefe temelli yönetim anlayışı almıştır. Foucault, bu süreçte çok fazla epistemik kopuşun ortaya çıktığını belirmektedir. İktidar sosyal, ekonomik, demografik süreçler hakkında bilgilerin yer aldığı yöntemsel bilgilere ihtiyaç duymuştur. Bu sayede de bilgi ve iktidar ilişkisi yeniden kurulmuş ve önem kazanmıştır. Bilimler gelişme göstermekte hız kazanmıştır. İktidar, toplumu yönetebilmek için bilgin mecburi olduğunu anlamıştır. Cumhuriyet ve laik yönetim kaçınılmaz olmuştur. Bu sebeple iktidarın varlığını sağlam temeller üzerine oturtması için rasyonel ve ampirik bilgiler kazanması gerekmektedir. Filozoflar, ideologlar, sosyal bilimciler önem kazanmıştır. Foucault bu iktidar düzeneğini dispositif kavramıyla açıklamıştır. Dispositif; söylemler, yönetimsel prosedürler, kurumlar, mimari düzenlemeler vb. oluşan bütün anlamına gelmektedir. Foucault bu görüşlerinin oluşmasında Marx ve Max Weber'den önemli ölçüde etkilenmiştir. (Urhan, 2013, 263 -266).

Foucault, iktidarın egemenliğin etkileriyle hareket etmekten çok düzenlemelere, taktiklere, manevralara, teknik ve işleyişlere ihtiyaç duyduğunu ve yaslandığını belirtir (Faoucault, 2006, s.64).

Foucault, genel ve net bir iktidar tanımıyla görüş ortaya koymamaktadır. Foucault'a göre şu anın tarihsel kesitlerinden yola çıkılması gerektiğini ve iktidar ilişkilerine odaklanılması gerektiğini savunur. İktidarın kaynağının sorgulanmasını ise yanıltıcı bulur. Çünkü iktidarın analizi için çoklu ilişkilerin ağının incelenmesinin gerekliliğini savunur. Anlaşıldığı üzere birçok iktidar etkisinden bahsedilmesinin gerekliliğini söz konusudur (Özmakas, 2018, s. 105).

İktidar, ayrıcalık sahibi kişilerin toplumu zarara uğratma sistemi değildir. Tüm toplumun içinde yer alan ve tüm sosyal ilişkileri düzenleyebilen, anlaşmazlıkları

kontrol eden bir sistemdir. Bedenin üretmesine, disiplin katkı sağlar. Disiplin bunu iktidar için yapar. Çünkü iktidar, bilginin üretilmesini ister (Gross, 2011, s.77-80).

4. NİETZSCHE VE FOUCAULT'NUN BİLGİ VE İKTİDAR KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Nietzsche'ye göre felsefi söylemin ana amacı iktidar ilişkisidir. Foucault; Nietzsche ile "bilginin olduğu yerde iktidardan bahsedilemeyeceğine" dair kemik görüşlerin yıkıldığını söyler. Nietzsche birçok eserinde, bu mitleri yıkmayı hedeflediğini dile getirmiştir. Foucault, Nietzsche'nin görüşlerinden etkilendiğini ve sıkça okumalarında Nietzsche'nin görüşlerine yer verdiğini ifade eder. Foucault'nun ortaya koyduğu iktidar kavramı, Nietzsche'nin güç istenci kavramının karşılığıdır ve Nietzsche'ye göre Foucault, çağdaş iktidar biçimlerini daha geniş kapsamlı şekilde ortaya koymaktadır (Urhan, 2013, 253-255; Yıldız, 2019, s. 249).

İki filozof da bilgi ve iktidarın birlikte düşünülmesi gerektiğine, bu iki kavramın tek başına var olamayacağına vurgu yapmıştır. Foucault, bilgiyi iki kategoride incelemiştir. Bilgi merkezli bilgi/iktidar ve iktidar merkezli bilgi/iktidar ilişkisi olarak kategorizelendirmiştir. Bilgiyi iktidarın ürettiğini ve iktidarın var olması için bilginin var olması gerektiğini, bilginin iktidarın aracı olduğunu vurgular (Urhan, 2013, 257).

Foucault bilgiyi; derinlemesine bilgi ve yüzeysel bilgi olarak iki kategoride açıklar. Yüzeysel bilgi, bilimsel alanları içerisinde barındırırken, derinlemesine bilgi ise bilimin ifade ettiklerinden fazlasını içinde barındırır. Ona göre bilgi; uygulamayı, teoriyi, düşünceyi, kanıyı oluşturur ve kanıtlamalarla da sınırlı kalmaz. O; bir şeyi bilgi olarak kabul etmek için onun uygulamadaki yerini önemser. Ona göre şeyler; ancak bir kurumda, bilimde, siyasi, hukuki vb. uygulamalarda varsa bilgidir. Ayrıca o; bilginin, deney ve bilim arasında var olduğunu öne sürer. Bunun yanı sıra bilginin alanlara göre değişkenlik gösterdiğini ifade eder. Örneğin bilgi psikiyatride doğru olduğuna inanılanlar değildir. Bilimsel olabilecek ya da olamayacak farklı nesnelerin oluşturduğu alandır. Tıpta, tarihte vb. alanlarda da bilgiye dair bu şekilde tanım farklılıkları vardır. Bilgi; düşüncelerin, yönetmeliklerin, yalanların ve siyasetin

içinde de varlığını sürdürür. Dolayısıyla bilginin arkeolojik bölgesi yalnızca bilimsel yazılarda değildir.

Foucault'ya göre bilgi kendisini oluşturandan bağımsızdır ve öznellikten uzaktır. Bir amaca veya başlangıca hizmet etmez. Fakat Nietzsche ile bu konuda farklılaşır. Nietzsche'ye göre bilgi özneldir ve kendisini oluşturandan bağımsız değildir. Foucault ise bilginin değil bilmenin öznel olduğunu ifade eder. Ona göre bilgi ve bilme farklı şeylerdir. Ayrıca Nietzsche bilgi ile hakikati aynı ölçüde değerlendirir. Ona göre ne kadar göz varsa o kadar hakikat vardır. Buradan hareketle de Nietzsche hakikatin olmadığını anlatmaya çalışır. Yani hakikati ya da bilgiyi oluşturan kişilerdir, çıkarlardır ve güçlerdir. Foucault da bu konuda benzer düşüncelere hakimdir. Foucault da hakikatin değişmeyen ve mutlak olduğuna karşı çıkar. Tarihsel süreçlerle ve iktidarlarla oluştuğunu kabul eder. Hakikat ona göre tarihsel olarak varlığını ortaya koyar. İki filozof da bu noktada benzer görüştedir. Fakat Nietzsche hakikatle bilgiyi aynı ölçüde değerlendirirken, Foucault bu noktada ayrışır. O bilgi ve hakikati farklı kategoride değerlendirir. Nietzsche'de bilgi dine, iktidara ve hatta Nietzsche'nin toplumdaki sürü insanı tipine bağlı olarak oluşur. Onların çıkarlarına hizmet eder. Foucault'da ise bilgi nesneldir ve çıkarlara hizmet etmez. Bu nokta da iki filozofun bilgi konusunda ayrıştığı noktalardandır.

Her iki filozof da bilim ile bilgi ilişkisinden sıklıkla bahseder. Foucault, bilginin bilimlerden bağımsız oluşabileceğini söyler. Söylemsel pratiklerle de bilginin var olabileceğini anlatır (Keskin, 2021, s.101; Koloş, 2016, s.16-17; Molacı, 2020, s.19; Urhan, 2000, s.35-38). O, bilimlerin temelinin bilgi olduğunu söyler. Bilginin de bilim içerisinde varlığını koruduğunu ifade eder. Nietzsche'ye göre ise bilimsel bilgi, sürü insanı tarafından oluşturulmuştur ve onların yaşadığı hayata hizmet edip cehaleti oluşturur. Bu bilgiyi savunan ya da onunla yaşayanlar; ona göre aciz ve tutsak kişilerdir (Berkowitz, 2003, s.335). Çünkü onlar bilimin kendilerini yönlendirmesine razıdırlar. Fakat bu durum onların özgürlüğünü elinden almaktadır (Demir, 2016, s.73). Zaten bu toplumda bilim de sık kullanılmaktan dolayı aşınmıştır. Her ne kadar Nietzsche bilimsel bilgiye ağır eleştiriler getirse de bilimden ya da bilimsel bilgiden tam olarak vazgeçmez. O, bilgiyi arama sürecinde metafizik hakikati reddeder. Bilime giden yolun bu şekilde açılacağını savunur (Lemm, 2018, s.235). Özetle; Nietzsche, bilgiyi arama sürecindeki metafizik hakikatin reddedilmesiyle bilim bilgi arasındaki bağın oluştuğunu vurgularken Foucault; bilim

ve bilgi arasındaki ilişkide arkeoloji kavramını vurgular. Ona göre arkeoloji, bilimin bilgi içerisindeki görevini ve konumunu çözümler. Arkeoloji bilimin değil, bilginin alanını araştırır. Bilgiyi odağına alarak farklı açılardan sorgular. Foucault; bilginin Arkeolojisi isimli eserinde, bu noktalara değinerek bilgi ve bilmenin farklı olduğunu anlatır. Ona göre bilmelerin toplamına bilgi denilemez. Çünkü bilme; doğru-yanlış, şüpheli-kesin, tutarlı-çelişkili, belirli-belirsiz olma durumlarının söylenmesidir. Bunlar bilme için gerekli şeylerdir. O, bilmedeki bu iki uçlu ayrımın bilgiyi tanımlayamayacağını belirtir (Urhan, 2000, s.35-42; Yurdakul, 2020, s.23). Nietzsche aynı durumu bilim için savunur. Ona göre iyi-kötü, güzel-çirkin gibi moral değerleri standart olarak kabul etmek bir hatadır. Çünkü bu değerler standardize kabul edilemez. Fakat bilim bu durumu savunduğundan bilime göre hareket etmek de bir yanılgıdır (Kardeşler, 2014, s.37). Nietzsche bilmeyi, insanın bilinen şeyle ilişkide olmasına bağlar. Bu ilişkide zihin aktiftir ve bildiği bir şeyi yaratmış olur. Böylece bilme durumunu gerçekleştirir (Kardeşler, 2014, s.70). Bilme durumunda insan kendisi ve şeyler arasında bağ kurmuş olur. Bu bağların farkına varmakla ve tespit etmekle Nietzsche bilme durumunu açıklar. Fakat Nietzsche'ye göre sadece nicelikler tespit edilebilir. Nitelikler ise ancak niceliklere çevrilebilirse tespit edilebilir. Fakat bu çevirme, şeylerin yapısına göre değil de yorumsal olduğu için keyfiliğe neden olur. Ona göre bilgi, kendini niceliklerle sınırlandırarak ortaya çıkabilir. Fakat insanlar bu nicelikler içindeki nitelikleri duygularından dolayı fark edemezler. Nitelik onlar için yorumsaldır (Erdem, 2020, s.98-99).

Foucault'ya göre bilgi iktidar tarafından oluşturulan bir araç konumundadır. Foucault, bilginin üretilmesinde öznenin gerekli olduğunu vurgular. Ona göre bu süreçte özne nesneye yönelir, anlamlandırır ve açıklar. Görüldüğü üzere de bilgi, özne, nesne arasında bir ilişki bulunmaktadır. Foucault özneleri tarihi bakış açısıyla anlatır. Tarihler değiştikçe bilgiler değişmekte ve böylece öznede de değişimler oluşmaktadır. Anlaşıldığı üzere bilgi ve iktidar tarih içerisinde dönüşüme uğramaktadır. Ayrıca bilgi-özne-tarih-iktidar arasında bir bağlantı ve ilişki bulunmaktadır. Nietzsche'de de bu ilişki vardır. Yukarıdaki paragraflarda da ifade edildiği üzere; Nietzsche'de bilginin oluşumunda kişiler, iktidar ve oluş süreci etkindir. Fakat Nietzsche bu noktada sabit bilgiyi reddetmektedir. Çünkü ona göre evrende değişmeyen hiçbir şey yoktur. Evrende oluş hâkimdir. Dolayısıyla da net tanımlar, bilgiler ya da hakikat olamaz.

Foucault, bilginin oluşumunda tarihsel zamanın değişmesiyle birlikte bilginin, öznenin hatta iktidarın değiştiğine vurgu yaparken Nietzsche bu değişimin evrenin tümünde olduğunu vurgular. Foucault'nun iktidar kavramı onda güç istenci olarak karşımıza çıkar. Ona göre her şeyde bir güç istenci vardır. Her şey güç istenciyle hareket eder. Tek gerçek, oluştur. Oluş yaşamın kendisidir. Yaşamda her şey gibi sürekli olarak; değişme, yaratma, yıkma, yükselip alçalma, kendini aşma, decadence vb. durumlar vardır (Dok, 2015, s.88). Nietzsche'ye göre her şey bir güç parçacığı ya da güç parçacıklarının kümelenmesi olarak bir güç odağıdır yani bir güç istencidir. Güç odakları da birbirleriyle sürekli mücadele halindedir. Güç artışı ancak bu mücadelelerle mümkündür (Soysal, 2020, s.14). Foucault'daki tarihsel anlamda iktidardaki değişim Nietzsche'de güç istencinin sonucuyla ya da güç mücadeleleriyle anlatılmaktadır. Oluşa bu güç mücadeleleri etki etmektedir. İki filozof da bilgi ve iktidarı anlatırken değişimi vurgular fakat bu değişim yukarıda da görüldüğü üzere farklı kavramlarla anlatılmıştır. Birinde tarihsel değişim, diğerinde ise mücadele ile olan değişimdir. Fakat değişim kavramını iki filozofun da bilgi ve iktidar için ortak kavramı olarak düşünmek yerinde olacaktır.

Foucault'ya göre, bilginin ve değerlerin iktidar eliyle oluşturulması ve söylemlerle, özne aracılığı ile yayılması zamanla toplumda normalleşmektedir. Bu normalleşme sonucunda ise iktidar güç kazanmaktadır. Böylelikle iktidar da gücünü daha geniş bir alana yayabilmekte ve kendisine karşı olan güçlerin direnmesini engelleyebilmektedir. Foucault, özneyi ve öznenin bilgiyi elde etme sürecini açıklarken evrensel değerlerdeki özneyi de reddetmektedir (Çelebi, 2013, s. 513-514; Çüçen, 2003, s. 4; Yurdakul, 2020, s. 22). Bu noktada hem iktidar kavramı açısından hem de özne kavramı açısından Nietzsche ile benzerlik kurulabilir. Fakat bu benzerlik içerisinde birçok farklılığı da barındırmaktadır. Örneğin Nietzsche Foucault'dan farklı olarak dini kavramları da işin içine katar ve iktidar sürecine ağır eleştiriler getirir. Nietzsche, devleti yönetenlerin ve papazların kutsal kavramlarla egemenliklerini oluşturduklarını ve koruduklarını ifade eder (Dok, 2015, s.47). Bu toplumda tevazu, vicdan, özgürlük vb. kavramların halk için silah gibi kullanıldığını ve değerlerin de bu yolla oluşturulduğunu ifade eder. Fakat ona göre bu değerler düşmanlığın ürünü olup aciz insanlara hizmet eder (Robinson, 2000, s.31). Ona göre Hristiyanlığın da tam olarak istediği budur. Hristiyanlık aciz insanlar oluşturma amacındadır. Nietzsche'ye göre, Hristiyanlık bir ideolojidir. Hristiyanlık insanda

içgüdüyü bastırarak hayatı inkâr ettirir. Dindeki bu düzen, halkı inanışa sürükler ve yaratıcılığa engel olur. Böylece ona göre bu toplumda ilerleme değil gerileme olur (Robinson, 2000, s.32). Hayatın inkârı sonucunda insan amaçsız kalır. Bu sistemdeki insan Nietzsche'ye göre eksik insandır. Hedefsiz insan ona göre eksiktir (Demir, 2016, s.70).

Foucault'nun evrensel özne kavramına karşı çıkma durumu Nietzsche'de de karşımıza çıkar. Nietzsche, herkesin ve hatta her şeyin eşsiz olduğunu vurgular. Bireyin de karakteriyle ve davranışlarıyla eşsiz olduğuna değinir. Ona göre birey biriciktir. Zaten yukarıdaki paragraflarda da ifade edildiği gibi oluş dünyasındaki her şey değişkendir. Bireyin de eşsiz olduğu bu şekilde ortadadır. Nietzsche bu eşsizliği fark eden insanın üstün insan olduğunu vurgular. Üstün insan kendi değerlerini oluşturan, kendini aşan, sürüden farklılaşabilen insandır. Sürünün vicdanına göre değil kendi vicdanına göre hareket edebilen insandır. Nietzsche üstün insan olma durumunun çok zor ve meşakkatli olduğunu; bu durumdaki insanın da sürüden dışlanıp yalnız kalabildiğini ifade eder.

Foucault'ya göre özne kavramının ortaya çıkışı, modern toplumla birlikte gerçekleşmiştir. Ona göre özne, toplumdaki en önemli varlık insan anlamına gelmektedir. O, insanın kimliğini ve bedenini iktidarın belirlediğini savunur. Ona göre öznenin iki anlamı vardır. İlk anlamı şahsi bilgileri ile kendi kimliğine bağlanan iken ikinci anlamı ise başkasına bağımlı olan ve denetime tabi olandır (Çelebi, 2013, s. 517). Bu durum Nietzsche'nin sürü ve soylu insan kavramlarıyla benzerlik göstermektedir. Nietzsche'ye göre sürü insanı başkasına bağımlı olan, Foucault'nun da ifade ettiği denetime tabi olan insanı ifade eder. Soylu insan ise güç istenciyle hareket etme kabiliyetini gösterebilen ve kendi değerlerini yaratabilen insandır. Foucault'nun bahsettiği öznenin ilk anlamındaki; şahsi bilgileri ile kendi kimliğine bağlanan insan tanımı soylu insan tanımına uymaktadır. Yani Foucault'daki öznenin iki anlamı Nietzsche'nin sürü ve soylu insan tanımlarına uymaktadır.

Bilgi konusuna tekrar değinildiğinde Foucault, tarihsel kesitler içerisinde bilgiyi incelemek için arkeolojik çözümlemeyi öne sürer. O, bilginin arkeolojisinin bilme temasını reddettiğini söyler. Yukarıdaki paragraflarda da ifade ettiğimiz gibi bilgi ve bilmenin farklı şeyler olduğunu ifade eder ve bilginin bilme terimiyle çözümlenemeyeceğini düşünür. Ona göre bilgiyi çözümlemek; var oluşlarını, dönüşümlerini ve kayboluşlarını tarihsel bir süreçle açıklayarak farklı bakış açılarıyla

analiz etmektir. Foucault'ya göre bilginin bilme terimiyle çözümlenemeyeceği düşüncesi ve bilgiye getirdiği farklı bakış açıları Nietzsche ile benzer türdedir. Nietzsche de toplumdaki genel bilgi temasını sorgulayan bir bakış açısına sahiptir. Ona göre de bilmek demek bilgiye sahip olmak anlamına gelmemektedir. Çünkü o, bilinenlerin de genel itibariyle bilgi olmadığını ve bilinenlerin yanlışın bilgisi olduğunu savunur. Nietzsche bu tutumunu soylu insan karakteriyle anlatmaktadır. Çünkü soylu insan bilinenle yetinmeyip bilinenin ötesine geçmeyi amaçlayan insandır. Bu kişiler bilgiye eleştirel yaklaşır ve onu birçok açıdan ele alır. Nietzsche'nin soylu insan türünün bilgi konusundaki tutumu, Foucault'nun bilgiyi elde etmek için çabalayan özne modelini akla getirir.

Nietzsche her zaman yeni bilginin peşinde olan bir filozoftur. Ona göre bilginin peşinde olmak cesaret gerektiren bir eylemdir. Çünkü yeni bir bilgi toplum faydasına ters düşebilir. Yeni bilgi peşinde olmak ancak mücadele ile olur. Foucault da bilginin ötesine geçmeye çalışan bir bakış açısı oluşturmuştur. O, yeni bilgi alanları oluştuğunda arkeolojik kazılar yapmış ve böylece alanların ötesine geçmeyi amaçlamıştır. Bu çözümlemeleri yaparken de sadece kendi düşüncelerine bağlı kalmamıştır. O, düşüncelerin alanını ve olanağını belirleyen bilişsel sınırlarla birlikte bu sınırların ötesine geçmeyi amaçlar. Onun felsefesinde episteme kavramı, bu sınırların varsayılmasına olanak verir (Koloş, 2016, s.16-17; Urhan, 2000, s.35-38). Ona göre epistemeler kesin ve akılsal bilgidir ve iktidar tarafından herkes için yazılmış yasalardır. Nietzsche'nin felsefesinde ise epistemoloji politik bir savaş alanıdır. Çünkü sadece bilgiyi değil, aynı zamanda sürü insanı ve soylu insanının epistemolojik anlamdaki mücadelesini ifade eder. Bilgi de bu mücadele sonucunda belirlenir. Galip gelen taraf bilgiyi ortaya çıkarır (Aktaş, 2017, s.131).

Nietzsche, perspektife dayalı epistemoloji anlayışını vurgular. Ona göre bilgi perspektife dayanan bir yorumdur. O, buradan hareketle kesin bilginin olmadığını savunur. Perspektivizm aynı zamanda Nietzsche'nin epistemolojisinin temelidir. Bu temelde Nietzsche geleneksel bilgiyi reddetmektedir. Bu epistemoloji Nietzsche'nin güç istenci öğretisine dayanır (Soysal, 2020, s.123) Nietzsche, epistemolojiyi çıkarların ve hedeflerin oluşturduğu ahlaki bir kavram olarak tanımlar. Kişilere ve hatta topluma göre değişen bir epistemolojiden söz eder. Ayrıca epistemolojinin onu oluşturanın kim olduğu konusunda da bilgi verdiğini ifade eder. Yani ona göre epistemoloji karakteri ifade eder (Aktaş, 2017, s.111-114). Özetlenecek olursa,

Nietzsche'de episteme sürü ve soylu insan arasındaki mücadele ile ortaya çıkar. Foucault'da ise iktidar tarafından belirlenir. Her iki filozof açısından değerlendirildiğinde ortak nokta olarak epistemenin ortaya çıkışının güce sahip olunmasıyla mümkünlüğü gösterilebilir. Ayrıştığı nokta ise Foucault'da episteme kesin bilgiyi ifade ederken Nietzsche'de yorumsaldır, perspektif şekildedir. Kesin bilgiyi ifade etmemektedir. Foucault Nietzsche'nin perspektifler ve kısmi hakikatler hakkındaki görüşlerinden etkilenmiştir. Fakat gerçek ve yanılsamanın nasıllığı üzerine yapılan tartışmalardan uzak durmaya çalışmıştır.

Nietzsche, bilgi konusunda değişmeyen ve sabit olarak inanılan geleneksel bilgiye karşıt tavırdadır. Foucault da aynı şekilde bilginin düzenli birikimlerle ortaya çıktığı geleneksel görüşü reddeder. Bir diğer farklılık da Nietzsche epistemeye politik ve ahlaki bakış açısıyla tanımlamalarda bulunur ve epistemenin toplumdaki din, siyaset, hukuk vb. alanlardaki yansımasını açıklar. Foucault ise epistemeyi; Rönesans, Klâsik, Modern ve Postmodern olmak üzere dört döneme ayırır ve epistemik kırılmaları vurgular (Urhan, 2013, s.259; Urhan, 2000, s.47). Ona göre epistemelerde süreksizlik temel esastır. Süreksizlik, epistemik kırılmalar ile oluşan bilgi değişimleridir. Her episteme, bulunduğu zamanın bilgisini açıklar. Kimi zaman benzerlik kavramı bilgiyi oluştururken kimi zaman da bu benzerlik yanlışlıktır. Buradan yola çıkarak Foucault'da bilginin tarihsel süreç içerisinde değişmez ve evrensel olmadığı anlaşılmaktadır (Urhan, 2000). Nietzsche'de bilgi yukarıdaki paragraflarda da bahsedildiği üzere hem din ve bilimin etkin olduğu çağlardaki değişimlerle hem de evrende hâkim olan oluşla açıklanmaktadır. Fakat ona göre bu bilgi yok hükmündedir. Foucault'da ise tarihsel süreç içerisindeki bilgi değişimi, bilginin var olduğu görüşüyle açıklanmaktadır. Her iki filozof da bilgi değişkenliğine farklı açılardan vurgu yapar. Özetle; Foucault'ya göre episteme bilgisi kesindir, gerçekte var olandır. Nietzsche'de ise episteme perspektife dayalıdır yani yorumsaldır. Nietzsche şeylerin bilgisi konusunda insanların duyulardan kaynaklı niteliksel yaklaşımda bulunduğunu vurgular. Böylece bilgi onlar için nitelikten ibaret olmuş olur. Böylece perspektife dayalı bilgi söz konusu haline gelir. Foucault ise bilginin nesnel olduğunu fakat tarih içerisinde değişken olduğunu vurgular (Erdem, 2020, s.99).

Nietzsche bilme istencinin kaynağını Aristoteles ile bağdaştırmıştır. Ona göre insan bilmek için bilmek ister. Foucault ise bilme istencini Nietzsche ile Aristoteles

açıklamaları arasında açıklar. Aristoteles, bilgiden alınan haz/bilginin kendisi için istendiğini savunur. Nietzsche ise bilgiyi bir icat olarak nitelendirir. İcadın arka planında ise dürtülerin, içgüdülerin, korkuların, isteklerin, el koyma isteğinin savaşmasıyla ortaya çıkan etkileşimleri yer alır. Bilgi, dürtülerinden, içgüdülerinden emir alır. Güç artırımı için bilgiyi kullanır. Bilme istenci, gücün artması isteğinden gelir. Foucault için ise bilme istenci özneden gelir (Yıldız, 2019, s. 232).

Nietzsche'ye göre bilgi stratejik bir anlam taşır. Bilgi insanların büyümesini ve kendilerini korumasını sağlar ve insana güç katar. Bu güç insanın dünyaya el koyması konusunda avantaj sağlar. Güç istencinin dışa yansımış hali bilgidir. Yaşamda yer alan tüm varlıklar güç istenci için edimler oluşturur. Foucault, makrodan yola çıkarak ilerler ve mikroyu yorumlar, toplumu bir bütün halinde analiz eder. Nietzsche ise mikrodan yola çıkarak makroyu yorumlar (Yıldız, 2019, s. 239-249).

Foucault'ya göre her toplumda insanları yönetmek için sürgün, işkence, hapishane vs. farklı yöntemler vardır. O bu durumu daha çok hapishane terimi üzerinden örneklendirir. Hapishanelerin varlığını toplumsal düzeni sağlamada önemli bir unsur olarak görür. Ona göre toplumdaki düzen bu şekilde korunabilir (Foucault, 1994/2005, s. 104-105) Nietzsche ise; toplumsal düzenin daha çok din, ahlak, bilgi, bilim gibi yalan kavramlarla oluşturulmaya çalışıldığını ifade eder. O, bu doğrultuda en çok da dini hedef almaktadır. Çünkü ona göre toplumsal düzen daha çok din ile oluşturulmuştur. Günah, öte dünya, Tanrı vb. kavramlarla insanlar egemenlik altına alınmıştır. Foucault da dinin etkisine hapishane duvarlarında yer alan "Tanrı sizi görüyor" yazısı ile değinir. O, din ile ahlakın, terbiyenin düzenlenmesinin hedeflendiğini vurgular. Ayrıca, hapishanelerde itaatkâr bireyler elde etmenin amaçlandığını söyler. Hapishanelerde tutukluların gözetime alınarak güvenilir bir boyun eğici oluşturulmak istendiğine değinir. Nietzsche'de bu tanım sürü insanı tanımına uymaktadır. Çünkü sürü insanı da yöneticiler için güvenilir bir boyun eğici olmuştur. Sürü insanı kendisine verilen bilgileri sorgulamadan kabul edendir. Kendi iradesiyle değil toplumun iradesiyle yaşayandır (Foucault, 1975/2006).

Foucault; günümüzde bireyselliğin tamamıyla iktidarın denetiminde olduğunu ve iktidar tarafından sağlandığını savunur. O; iktidarın bireyselleşmeye karşı olmadığını, bireylerin mecburi kimliğinin iktidar için bir sonuç ve araç olduğunu ifade eder. Nietzsche ise; iktidarların bireyselleşmesine karşı çıktığına vurgu yapar.

Çünkü iktidarlar; genel ahlak, din, vicdan gibi kavramlar yoluyla varlığını sürdürür ve bireyselliği değil toplum vicdanını ön plana çıkarır.

Foucault iktidarın, grupların ele geçirdiği güç ve şiddetten korktuğunu söylerken Nietzsche de iktidarların iktidar oluşturmak ya da iktidarda kalmak için yine din, bilgi, bilim, vicdan, Tanrı gibi kavramlarla bu gücü azalttığını vurgular. O, en çok da Hristiyanlığın bu duruma neden olduğunu söyler. Ona göre Hristiyanlık acımanın dinidir ve acımak da gücü azaltır. İşte iktidarın da istediği tam olarak budur (Foucault, 1994/2005, s. 280-282).

Foucault iktidarın baskı, şiddet ve zorlamayla hareket etmesinin modern öncesi dönemi işaret ettiğine değinir (Yıldırım, 2020, s.98). Fakat hapishanelerin ise modern dönemdeki insani boyutta bir ceza yaptırımı olduğunu söyler. Bu durum ona göre toplumsal gelişme için önemli bir adımdır (Bernauer, 1990/2005, s.225). O, daha sonraki dönemlerde ise hapishanelerin de işlevsiz kalıp suçun oluşmasına zemin hazırladığını ifade eder. Bu sebeple bakışa dayalı bir iktidar modelinin daha işe yarar olduğunu savunur. Nietzsche'ye göre ise; zaten toplum ya da devlet, barışçıl bir şekilde oluşmamıştır. O, toplum ve devletin adaletsizlikle, şiddetle ve kanla oluştuğunu söyler. Bu şiddet ve adaletsizliğin aynı zamanda toplumsallaşma sürecinde de olduğunu vurgular. Aslında Nietzsche tam anlamıyla şiddete karşı değildir. Çünkü ona göre şiddet politikanın aracıdır. Nietzsche şiddetin kuralların değişmezliğini ve sürekliliğini korumak için kullanıldığında tehlikeli olduğunu vurgular (Lemm, 2018, s.81). Görüldüğü üzere; Foucault'daki modern öncesinin iktidarını anlatan şiddet kavramı, Nietzsche'nin iktidarında önemli bir konumda olmuştur.

Foucault, hapishanelerde iktidarın kendini gizleme ihtiyacı hissetmediğini ifade eder. Çünkü hapishaneler iktidarın ahlakilik çerçevesinde kendisini aklayabileceği ortamlardır. Ahlaki dayanaklar da iktidarı cezalandırmakta haklı kılmaktadır. Bu sebepledir ki iktidarın şiddeti tepki çekmemekte, saf gözükmekte ve kendini gizleme gereği duymamaktadır. Nietzsche'de de benzer görüşlere rastlanır. O, iktidardaki kişilerin ahlak kavramıyla topluma hâkim olduğunu ifade eder. Ayrıca onun felsefesinde bu kavram iktidarın ya da dinin oluşturduğu kavramdır ve iktidara hizmet etmektedir.

Nietzsche, iletişim kavramını irade üzerindeki baskı olarak tanımlar. Gücü sağlamak için iletişim kurmanın kaçınılmazlığına vurgu yapar. Dilin adlandırmayı sağladığını belirterek dilin anlama yön verdiğini ve bu sayede de güç haline geldiğini ifade eder. Buradan yola çıkıldığında ise her kelimenin bir iktidar haline geldiği sonucuna ulaşır. Foucault ise iktidarı Nietzsche'ye göre daha kapsamlı bir analiz ve tanımlamayla açıklar. Foucault'nun dikkat çektiği nokta daha çok iktidarın algılanış şeklidir. İktidar baskı kuran, cezalandıran bir mekanizma olarak görülür. Bu bakış açısı modern söylemden bağımsızdır. Yok edici, yasaklayıcı görüşlerin ve algılanış biçimlerinin aksine Foucault iktidarı; desteleyen, düzenleyen, gelişime katkı sağlayan üretken bir mekanizma olarak açıklar. Bu görüşü beden ve iktidar ilişkisine dayandırarak iktidarın varlığını ortaya koyabilmek için beden ile haz ürettiğini, bilgi oluşturduğunu, sevimli göründüğünü söylem geliştirdiğini ifade eder. İktidarın baskıcı olması halinde öznenin mazoşist olmasının kabullenilmesi gerektiğini belirtir. Fakat iktidarın olumlu işleyişlerde bulunmasının onun sevilmesini sağladığını, baskıdan ibaret olmadığını savunur (Foucault, 2007, s. 74; Han, 2020, s. 247). Nietzsche'nin güç istenci terimine karşılık olarak Foucault iktidar kavramını ortaya koymuştur. İki terim aynı anlamı karşılamaktadır. Foucault iktidarı tarihsel süreçler içerisinde inceler ve bu şekilde bilgi edinir (Yıldız, 2019, s. 243).

Foucault, özgürce karar vermenin doyumu yaşandığında iktidar ilişkisinin varlığını yitirdiğini ifade etmektedir. Onun felsefesinde aynı zamanda köle için de bir iktidar ilişkisi bulunmaz. Köle, zincire vurulduğunda iktidar ilişkisini yitirir. Foucault, iktidar etiğinin sorumluluğunun kendilikte olduğunu savunur. Fakat Nietzsche için iktidar yalnızca davranışla ilgili değildir, yaşam prensibidir. O, kendi karakteriyle hareket etmeyen insanı sürü insanı olarak tanımlar ve o insanın özgürlüğünün elinden alındığını ifade eder. Ayrıca o, iktidarı açıklarken avam ve despotik kavramları kapsamında değerlendirmelerde bulunur. Asil biriyle avamı karşı karşıya koyar ve zorba iktidar ile soylu iktidar arasındaki farklılıklara dikkat eder. Güç ilişkisinden bağımsız olarak iktidar, asilliğe bürünür ve avam yok edilmiş olur. Bu durum iktidarın doygunluk hissiyle alakalıdır (Han, 2020, s. 249).

Foucault, bilginin iktidarın bir aracı olduğu görüşünde Nietzsche ile ortak bir görüş belirtmiştir. Aynı zamanda bilgi ve iktidar ilişkilerinin tarihsel bir süreç içerisinde var olduğu ortak görüşlerindendir. İki düşünür de bilginin yaşam savaşındaki güç

aracı oluğunu, politik fenomen olduğunu ifade eder. Her iki düşünür de bilginin siyasi bir konu olduğu görüşlerini ortaya koyar (Yıldız, 2019, s. 243).

Foucault ile Nietzsche bilginin mutlak ve evrensel olmadığı görüşünde uzlaşır. Nietzsche'ye göre göre bilgi, bir yetenek değildir. Filozof, bilgiyi açıklamaya çalışırken en kolay yoldan yanılan kişidir. Çünkü filozoflara göre bilgi; barış, uygunluk çerçevesinde değerlendirilir. Fakat Nietzsche için bilgi çatışmalardan doğmaktadır (Foucault, 2005, 176).

Güç tanımı Nietzsche için tüm felsefi ifadelerin odak noktasını oluşturur. Güç ona göre evrenseldir ve tüm canlılar tarafından kullanılır. Aynı zamanda güç, tüm canlılar hakkında bilgi vermekte ve onların inançlarını, değerlerini ifade etmektedir. Foucault ise Nietzsche'nin bu ifadelerinden yola çıkarak yeni saptamalar oluşturmuştur. Onun odaklandığı sorun meşrutiyettir. Devletin güce sahip olmasında bağımsız yurttaşların onayı vardır. Devlet de bu onay doğrultusunda yasalar oluşturur ve vatandaşlarına haklar verir. Foucault bu işleyişe karşıdır, çünkü ona göre bu işleyişteki amaç baskının gizlenmesidir. Güç yalnızca devletin elinde var olan bir olgu değildir, birçok biçimde varlığını ortaya koyabilir. Kimi grupların gücü çok fazlayken kimi grupların gücü çok yetersizdir (Robinson, 2000/2000, s. 56-59).

Nietzsche felsefesi dağınık, zaman zaman tesadüfi görünebilen, kişisel özgünlüklere ve sezgilere dayalı, psikoloji ve tarih gözlemlerinin normal dışı bir karışımını içerir. Foucault ile bu noktada ayrışırlar; çünkü Foucault'nun tarzı kapsamlı bir metodik araştırmadır (Robinson, 2000/2000, s. 60).

5. SONUÇ

Bu çalışmada Nietzsche ve Foucault'nun hayatı, eserleri, bilgi ve iktidar kavramları, ilgili diğer kavramları ve kavramlar arası ilişkiler incelenip karşılaştırmaları analiz edilmiştir. Nietzsche ve Foucault, bilinen ve sorgulamaya kapalı olan kavramları değerlendirip farklı bakış açıları kazandıran iki önemli düşünürdür. Yaşadıkları dönemin etkileri, önemli bireysel yaşam döngüleri, aldıkları eğitimler iki filozofun da görüşlerine yansımıştır. Özellikle Nietzsche'de bu durum felsefi çalışmalarında zaman zaman çelişkilere sebep olmuştur. Hatta onun felsefesinin yanlış anlaşılmasına zemin hazırlamıştır. Fakat o bunun kaygısını güden bir filozof değil, cesur bir filozoftur.

Her iki filozofun da bilgi ve iktidar kavramları konusunda ortak görüşleri ve farklılaştıkları noktalar fazlaca bulunmaktadır. Örneğin; bilginin sabit olmadığı, toplumsal ve bireysel ihtiyaçlarla şekillendiği noktasında ortak görüştedirler. Nietzsche, toplumda kabul gören sabit ve nesnel bilgi inancına karşıt düşüncedeyken Foucault nesnel bilgiyi kabul eden görüştedir. Nietzsche; bilginin öznel olduğunu, perspektife dayalı ahlaki bir temelle oluşturulduğunu, oluşun hâkim olduğu dünyada bilginin de oluş çerçevesinde değişken olduğunu ifade eder. Ayrıca bilginin iktidarlar ve din adamları tarafından oluşturulduğunu söyler. Bu durum onun felsefesinde toplumu tanımlarken kullandığı insan türü olan sürü insanı modelinin yaşam tarzına uymaktadır. Bu insanlar; kendisine verilen değerleri kabul eden, alışılmış düzene ve geleneksel bilgiye kucak açan, değişime kapalı olan, sürü vicdanına göre hareket eden, güç istencinin dışında davranan insanlardır. Onlar, bilginin değişkenliğin bilgisini ifade etmesi gerektiğini göz ardı etmektedir ve bu durumun da farkında bile değildir. Soylu insan ise Nietzsche'ye göre farkındalığı yüksek insandır. Onlar güç istenciyle hareket eden, kendini gerçekleştirme yolunda olan, sorgulayan, doğru bilgiyi arayan, alışılmışın dışına çıkan insanlardır. Bu insanlar geleneksel bilgiyi sorgulayan insanlardır. Bu doğrultuda Nietzsche bilgi konusunu hem oluşla hem de toplumdaki iki tip insanla örneklendirerek açıklamalarda bulunmuştur. O, sürü insanı modelinden nefret etmektedir. Çünkü kendisi araştırmacı, yeniliğin peşinde, şüpheyle

hareket eden, mücadeleci, cesaretli, sorgulayıcı vb. birçok niteliğe sahip bir filozoftur. Nietzsche'de bilgi oluşun bilgisini ifade ettiği ölçüde bilgidir. Ayrıca bilinen şeyler ona göre her zaman bilgi demek değildir. Foucault için de bilginin bilme ile aynı anlama gelmediği görülmektedir. Onun felsefesinde bilgi epistemeler çerçevesinde dönemlere ayrılır. Ayrıca o, bilgi konusunda epistemik kırılmaların olduğunu ve bu dönemlerde bilginin doğruluk kriterlerinin değiştiğini vurgulamaktadır. Epistemik kırılmalardan bahsederken en önemli kavramın süreksizlik olduğunu ifade eder. Bilginin alanlara göre farklı anlamlar ifade edebileceği görüşünü belirtir.

İktidar görüşünde de yine iki filozofun da ortak ve farklı görüşleri mevcuttur. İktidarın güçlü kalabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi açısından bilgiye ihtiyaç duyulduğu noktası ortak görüşlerindendir. Nietzsche; iktidarların din, vicdan, merhamet, ahlak gibi kavramları kullandığını ve böylece egemenliğini oluşturup devamını sağladığını ifade eder. Ayrıca iktidarın her şeyde olduğu kabul edilen güç istenciyle oluştuğunu da ifade eder. Ona göre iktidar sadece politik anlamı ifade etmemektedir. Onun felsefesinde iktidar, güç istenci kavramıyla da açıklanmaktadır. Nietzsche, her yerde ve her şey güç istencinin olduğunu vurgular. Ona göre evrende güç odakları vardır ve bu odakların hem kendi içinde hem de birbirleriyle güç ilişkisinde ya da güç mücadelesinde bulunduğunu söyler. Bu mücadeleler sonucunda ise gerek bilgi gerekse egemenlik durumunun ortaya çıktığını ifade eder. Foucault ise; iktidarın varlığını sürdürebilmesi ve genişletebilmesi için insanlara kısmi şekilde özgürlük verilmesi gerektiğini ve bu durum için bilgiye ihtiyaç duyulduğunu ifade eder. Nietzsche'de özgürlük kavramı Foucault, iktidarın dikta ve baskıcı bir tutumda davranmadığını, üretmek isteyen özgür, sevimli bir tutuma büründüğünü, bireyselleşmeyi desteklediğini ve hatta toplumsal bireyselleşmenin iktidarın kendisine hizmet ettiğini ifade etmektedir. Nietzsche'de ise bu durum daha çok Hristiyanlık üzerinden anlatılmaktadır. Ona göre Hristiyanlık; vicdan, merhamet, ahlak vb. kavramları insanlar için tehdit olarak kullanmaktadır; fakat insanlar bu tehdidin farkında değildir. Genel itibariyle halk bu toplumda memnundur ve geleneksel ahlak, geleneksel bilgi vb. tanımlara uygun yaşamaktadır. Fakat Foucault'nun özgür toplumunun aksine Nietzsche'de Hristiyanlığın hâkim olduğu toplumda, insanlar özgür değildir. Nietzsche, özgür birey adına zayıf bir devleti savunmaz. Bireyin özgürlüğünün yalnızlıkla değil; devlet, üniversite, kilise gibi

kurumlarla rekabet halinde gelişeceğini ifade eder. Onun felsefesinde özgürlük ne tek bir bireyin ne de bir kurumun sahip olduğu bir şeydir. Yani özgürlüğü oluşturan hükmetme lehinde ya da aleyhindeki mücadeledir.

Nietzsche ve Foucault'nun felsefesinde, bilgi ve iktidar kavramları birbirleriyle ilintilidir. Bu kapsamda Foucault "corpus" kavramını kullanır. O, bilgi ve iktidar kavramlarını harmanlayarak yeni bir kavram oluşturmuştur. Ona göre iktidarı kuvvetlendiren şey bilginin kendisidir. Nietzsche'de benzer görüştedir. İktidar; din, bilgi, ahlak vb. kavramlarla varlığını kuvvetlendirmektedir.

Foucault'nun ortaya koyduğu bir diğer kavram da "dışa açılan hapishane" kavramıdır. Ona göre insan bedeninde bir ruh vardır. Ruh, siyasal vücudun aleti ve sonucudur, hatta hapishanesidir. Foucault çalışmasında hapishanelere genişçe yer vermiştir. Hapishaneler, iktidarın egemenlik mekanizmalarının araçlarından biridir. Suçun oluşmaması, oluşan suçun rehabilite edilmesi, suçluların toplumdan ayrıştırılması amaçlarıyla hapishaneler bulunmaktadır. Hapishanelerdeki disiplin ortamının sağlanması, iktidarın varlığı için önemlidir. Bu kapsamda suçlular numaralandırılmış ve detaylı olarak kayda alınmış, tek tipleştirilmeye çalışılmıştır. Hapishane personelleri de özel eğitimlerden geçirilmiş ve iktidar mekanizması bu sayede de güçlendirilmeye çalışılmıştır. Nietzsche'de de benzer durum vardır. O, Hristiyanlık yoluyla insanların tek tip yani sürü insanı haline geldiğini ifade eder. Toplumda disiplin bu yolla sağlanır. Öte dünya inancı, Tanrı inancı, sevap, günah ve Tanrının ödüllendirip cezalandırması durumları Foucault'nun hapishane yaşamındaki benzer duruma örnektir.

Foucault, toplumsal tüm ilişkilerin içerisinde iktidar tiplerinin olduğunu söyler. Nietzsche de toplumda ve her yerde güç ilişkileri olduğunu ifade eder. Bu iki nokta, iki filozof için de ortak noktadır. Yine Nietzsche de Foucault da iktidarın tek başına var olamayacağını savunur.

Foucault'nun iktidar kavramının Nietzsche'deki karşılığı güç istencidir. Güç istencinin olmadığı yerde yaşamsal bir düşüş, fizyolojik bir gerileme ve decadence vardır. Çünkü yaşamın itici gücü güç istencidir. Ona göre iktidarın hakimiyet kurabilmesi iletişimle mümkündür. Her iki filozof da insanın özgür olması gerektiği konusunda ortak görüştedir. Nietzsche toplumu sürü ve soylu olarak kategorize eder. Ona göre ülkeyi soylular yönetmelidir. Hristiyanlık sürü insanına destek verir ve

onların kendi sınırlarının dışına çıkmasını engeller. Dini kavramlar, rahiplere ve ülke yönetimindekilere hizmet eder. Onlar, bu sayede iktidarlarını oluşturur ve korur. Bu açıdan Foucault ile aynı görüştedir. Foucault da Fransız devrimi öncesinde toplumun din ile yönetilmesinin kolay olduğunu ifade etmektedir. Fransız devrimi sonrası ise iktidarın yönetim aracı, bilgi olmuştur. Nietzsche de iktidarın başlangıçta din ile hareket ettiğini, sonrasında da bilim ile hareket ettiğini vurgular. İkisi de yanlış tutumdur ona göre.

Özetle; bilgi ve iktidar ilişkisi bakımından her iki filozof da ayrıştıkları noktalarla birlikte birçok ortak görüşe sahiptirler. Bu çalışmada Nietzsche ve Foucault'da ortak görüş ve ayrıştıkları noktalar detaylıca açıklanmıştır. Araştırma, yeni bilgilere zemin hazırlama noktasında öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

Akay, A. (2016). *Michel Foucault'da iktidar ve direnme odakları.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Aktaş, O. (2017). *Nietzsche ve dil.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Baykkan, F. (2000). *Nietzsche'nin Felsefesi.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Berkowitz, P. (2003). *Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bernauer, J. W. (2005). *Foucault'un özgürlük serüveni.* (Çev: İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Boyne, R. (2009). *Foucault ve Derrida: aklın öteki yüzü.* (Çev: İ. Yılmaz). Ankara: Özkan Matbaacılık.

Chomsky, N. ve Foucault, M. (2017). *İnsan doğası: iktidara karşı adalet.* (Çev: T. Birkan). İstanbul: BGST Yayınları.

Coşar, M. (2009). *Nietzsche kavramada yeni bir yol.* Ankara: ODTÜ.

Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da bilgi, iktidar ve özne ilişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 5(1), 512-523.

Çevikbaş, S. (2011). Nietzsche ve nihilizm. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15(2): 69-82.

Çüçen, K. (2003). Bilgi kuramına giriş. *Bilimname*. 2(2), 3-12.

Danto, A, (2002). *Nietzsche hayatı, eserleri ve felsefesi*. (Çev: A. Cevizci). İstanbul: Paradigma.

Deleuze, G. (2010). *Nietzsche.* (Çev: İ. Karadağ). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Dok, B. (2015). *Nietzsche'nin nihilizmi.* Ankara: Birleşik Yayıncılık.

Dürre, M. (2020). Nietzsche'nin nihilizm söylemi. *Felsefe Arkivi-Archives of Philosoph.* 52: 83-96.

Ece, A. (2009). Michel Foucault düşüncesinde söylem, düzen, hakikat. Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İstanbul.

Erdem, H. S. (2020). *Nietzsche perspektivizm, anlam ve yorum*. İstanbul: Eflatun Kitap.

Foucault, M. (1980). *Hermenötiğin kökeni.* (Çev: Ş. Ç., Solmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2005). *Büyük kapatılma.* (Çev: F. Keskin vd.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2005). *Entelektüelin siyasi işlevi.* (Çev: I. Ergüden, O. Akınhay ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2005). *Özne ve iktidar.* (Çev: O. Akınhay vd.). İstanbul: Sena Yayınları.

Foucault, M. (2006). *Hapishanenin doğuşu*. (Çev: M. A. Kılıçbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2007). *İktidarın gözü. (*Çev: I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Granier, J. (2005). *Nietzsche* (Çev: I. Ergüden). Ankara: Dost Kitabevi.

Gros, F. (2011). *Michel Foucault.* (Çev: İ. Birkan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Han, B. C. (2020). İktidar nedir? (Çev: M. Özdemir). *Universal Journal of History and Culture*, 3(2), 242-249.

Jackson, R. (2012). *Nietzsche kilit fikirler.* (Çev: N. Yaraç) İstanbul: Optimist Yayınları.

Kansu, S. (2020). *Nietzsche ile yaşam ve felsefe,* İstanbul: Nemesis Kitap.

Karabulut, D. (2018). Nietzsche'nin decadence kavramı bağlamında felsefi sağaltımın imkanları. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 383-392.

Kardeşler, K. (2014). *Friedrich Nietzsche tanrı öldü.* Ankara: Yason Yayınları.

Keskin, S. M. (2021). *Tanıdık ve yeni Nietzsche'de aşırılık, yaşam, kendilik.* (T. G. Esgün, & G. Salman, Dü) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Kuçuradi, İ. (2016). *Nietzsche ve insan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Lemm, V. (2018). *Nietzsche'nin hayvanları.* (Çev: V. Ay). İstanbul: Gram Yayınları.

Ludovici, A. M. (2011). *Nietzsche hayatı ve eserleri*. (Çev: D. Çimiçin). İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

Merquior, J. G. (1986). *Foucault.* (Çev: N. Elhüseyni). İstanbul: Afa Yayıncılık.

Molacı, M. (2020). Foucault'da hakikat. *Medeniyet ve Toplum Dergisi.* 4(1), 18-28.

Nebil, A., Tevfik, B., Süleyman, M. (2019). *Osmanlı felsefecilerinin gözünden Nietzsche hayatı, eserleri ve felsefesi.* Ankara: Dorlion Yayınevi.

Nietzsche, F. (2015). *Putların alacakaranlığı.* (Çev: M. Demir). Ankara: Nilüfer Yayınları.

Nietzsche, F. (2016a). *Böyle buyurdu zerdüşt.* (Çev: M. Demir). Ankara: Nilüfer Yayınları.

Nietzsche, F. (2016b). *Filozofun kitabı.* (Çev: N. Bozkurt). İstanbul: Sentez Yayınları.

Nietzsche, F. (2017). *Deccal.* (Çev: A. Çalışkanlar). İstanbul: Maviçatı Yayınları.

Özkan, S. (2015). *Nietzsche kaplan sırtında felsefe.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Özmakas, U. (2018). *Biyopolitika: iktidar ve direniş.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Paras, E. (2016). *Foucault öznenin yitiminden yeniden doğuşuna.* (Çev: Y. Çetin). İstanbul: Kolektif Kitap.

Revel, J. (2005). *Michel Foucault: güncelliğin antolojisi.* (Çev: K. Atakay). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Robinson, D. (2000). *Nietzsche ve postmoderniz.*, (Çev: K. H. Ökten). İstanbul: Everest Yayınları.

Savater, F. (2008). *Nietzsche'nin ideası*. (Çev: S. Nilüfer). İstanbul: İletişim Yayınları.

Soysal, S. (2020). *Nietzsche: perspektivizm, güç istenci, doğruluk.* İstanbul: Say Yayınları.

Strathern, P. (2016). *90 dakikada foucault.* (Çev: D. Dilmen). İstanbul: Zeplin Yayınları.

Tevfik, B. (2012). *Nietzsche yaşamı ve felsefesi.* Ankara: Altınpost Yayınevi.

Türkoğlu, M. (2017). *Friedrich Nietzsche*. İstanbul: Maviçatı Yayınları.

Urhan, V. (2000). *Michel Foucault ve arkeolojik çözümleme.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Urhan, V. (2013). *Michel Foucault ve düşünce sistemleri tarihi (arkeoloji, soykütüğü, etik).* Ankara: Say Yayınları.

Veyne, P. (2014). *Foucault düşünce kişiliği*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Yıkmış, G. (2018). Michel Foucault'da episteme ve süreksizlik kavramlarının incelenmesi. *Bingöl Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 8 (16), 625-636.

Yıldırım, A. (2020). *Kapatılmadan heterotopyalara Foucault'da mekanın düzeni.* Ankara: Töz Yayınları.

Yıldız, N. (2019). *Nietzsche and Foucault on the relation between knowledge and power*. Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 2019.

Yurdakul, H. (2020). Michel Foucault, post-modernizm ve bilgi. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi,* 6, 14-32.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Aziz Özdemir

Doğum Tarihi :

Yabancı Dili : İngilizce, Fransızca

Eğitim Durumu

Lisans : Gazi Üniversitesi Felsefe Bölümü (2016)

Yüksek Lisans : Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Bölümü (2023)

Yayınları (Diğer): Özdemir, A. & Önal, S. (2022). "Friedrich Nietzsche ve Michel Foucault Felsefesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630- 631X) 8(66): 2446- 2450

Araştırma Alanları: Bilgi Felsefesi, Siyaset Felsefesi